

Letje, of de weg naar het geluk

Top Naeff

bron

Top Naeff, *Letje, of de weg naar het geluk*. Van Holkema & Warendorf's Uitgevers-Maatschappij, Amsterdam 1926

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/naef002letj01_01/colofon.htm

© 2010 dbnl / erven Top Naeff

Voorwoord

Bij de uitgave van dit boek, dat geen aanspraak maakt op de onderscheiding 'modern', komt mij een 'woord-vooraf' nog wel passend, en zelfs gewenst, voor. Want de mogelijkheid, dat de vriendelijke lezer of lezeres dezer geschreven miniaturen, uit het einde der XIXe en het begin der XXe eeuw, in 'Letje' iets anders zullen zien dan datgene, waartoe ik haar bestemde, lijkt mij niet uitgesloten.

Ik wilde U dan in de eerste plaats verzoeken deze schetsen niet al te 'levenswaar' te beschouwen. Het figuurtje, dat ik in het midden plaatste, is niet 'echt', niet een kind naar de natuur, zoals bijv. Jaapje, Boefje, Koosje of Merijntje, niet een vrouw, gelijk Eline Vere of Annie de Boogh, en allerminst een Opstandige....

'Letje' is ontstaan, ik zou U niet kunnen vertellen hoe.... door de jaren heen, en zonder veel bedoeling, orde of regelmaat. Uit herinnering, uit een brokje Hollandsche samenleving, dat wij thans op een afstand, als door een omgekeerden tooneelkijker zien: verkleind, afgebakend, en in een onwerkelijk licht.

Zedenschildering, in den strengen zin van het woord, is het niet geworden; ik ben daar oorspronkelijk niet van uitgegaan en zou het, al werd er onwillekeurig nogal wat in vastgelegd aan zeden en gewoonten, welke sindsdien genoeg wijziging ondergingen om mede te mogen tellen in de historie, daarvoor ook niet gaarne uitgeven.

En minder nog dan aan mijn heldin zelve, heb ik getracht aan haar vrienden en verwanten - wier aantal ik tot het onvermijdelijkste beperkte - de voor een roman noodzakelijke, persoonlijke karakteristiek te verlenen. De speculatie, dat de lezer, een ieder op zijn beurt, uit de weinig marquante gelaats-strekken van moeder, vader, grootmoeder en verloofde zichzelf het gewenscht menschenbeeld zou willen vormen, zat daarbij vóór, en aangezien in deze kleine wereld niemand ooit buiten zijn boekje ging, dacht het mij ook niet altijd een vereischte de beweegredenen, aan hun handel en wandel ten grondslag liggend, tot den wortel te ontblooten.

De geschiedenis van Letje moet dan ook minder als een dramatisch avontuur worden opgevat, dan wel als een levensprogramma, dat gestalte aannam. Een weinig willekeurig, wijl mij de fantasie in deze boven de vermoedelijke waarheid ging. Immers, de hoogtepunten van het burgerlijk leven, op onzen weg naar het geluk, zijn door alle tijden heen tevens de blinkende toppen onzer poëzie geweest, en de droom hieromtrent komt mij niet minder gerechtvaardigd voor dan de degelijkste kroniek. Mocht,

trots deze verteederling, de afstand een en ander somtijds geplaatst hebben in een ietwat bedenkelijk licht, dan zou ik hier nog bij willen aanteekenen, dat voor mijn gevoelen de visie geenszins gebonden blijft aan juist dit tijdperk....., en zonder de geringste booze bedoeling jegens de ouders en opvoeders, uit wier handen wij de fakkel overnamen, aan mijn pen is ontvloed. Want de dingen, waar het op aankomt, laten zich aan onze omstandigheden - aan onze pofmouwen, of aan onze polkaharen - niet veel gelegen liggen, en in den eeuwigen kringloop bleef het groote probleem onopgelost....

En hiermede beveel ik dan 'Letje' in uw genegenheid aan, in de hoop, dat haar levensspiegel voor hen, die met haar opgroeiden, een klein 'souvenir' mag zijn; in de hoop ook, dat het jongere geslacht, oogenschijnlijk onder zulk een geheel ander, onder een wellicht nog gelukkiger, gesternte geboren dan zij, er zich zacht in spiegelen zal.

T.N.

Dordrecht 1926

Het kind

Letje was het kind van Mama, Papa, en Oma. Drievoudig viel aldus de ouderliefde haar ten deel, drievoudig ook waren de levenslessen, die haar pad verlichtten. Haar rugje vermocht den last van liefde en bezorgdheid bij tijden nauw te torsen en het was waarlijk geen wonder, dat het allengs een graadje doorboog. Zoodat de goede raad: 'Zit recht!' gedurende haar geheele jeugd aan de spits der vermaningen blonk en haar - een litanie van verschrikking - in drie toonaarden bijbleef tot in hoogen ouderdom. 'Als een hoepel zal je groeien, als een hoepel, als een hoepel!'

Het eerste kleinkind in de familie, het aanvallig specimen der soort, waaruit nog alles worden kon, waarop zich hoop, geloof en teleurstelling gelijkelijk samentrokken... Van de smachtende tantes en de onafhankelijke ooms, van de vergeten nichten en de verstokte neven... Het Evangelie in praktijk gebracht, het *raison-d'être* verpersoonlijkt.

Van de eene hand in de andere ging Letje in deze jongste jaren, en zooals het lieve kind gekust werd!

‘Je kon niet meer met fatsoen met haar over straat gaan’, meende Marie, het kindermeisje. Van alle windstreken kwamen ze aangesneld, de gegadigden, die op een zoentje aanspraak maakten; van den burgemeester tot den melkboer toe. En het pleitte wel voor haar humanen en verdraagzamen aanleg, dat het kind altijd maar weer bereid bleek haar intiemst geschenk te spendeeren, aan wien dien losprijs maar bedong.

Intusschen... maakte ze het er misschien wel een beetje naar, of liever was haar moeder van een zekeren speculatie-zucht in deze niet vrij te pleiten. Geen kind in de geheele stad - of het moest Françoise Wilkens zijn - dat zulke schattige jurken droeg en zulke beeldige gemaakte krullen liet dansen uit haar Greenaway-hoed. Wat Letje onder het devies: ‘Hoovaardij moet pijn lijden’ leed onder deze oogverblindende kurketrekkers, wisten alleen de Wachtengelen - twee aan haar hoofdje, twee aan haar voetjes - die haar zagen liggen met haar geknobbeld bolletje op het folterkussen van den nacht.

Pimpelpaarse bloote beenen tot laat in den herfst... De Engelsche mode, door Mama, geabonneerd op de ‘Buttericks’, hartstochtelijk nagevolgd, stelde dezen harden eisch. En glacé handschoentjes, huldeblijk van een lichtzinnigen oom uit Parijs.... Om deze handschoentjes, waarin haar handen, als koude krabbetjes, uit-stonden, werd ze in het park door de straatjeugd nagejouwd. Maar dit - le dernier cri de

Paris! - dit was dan toch eens iets, wat Françoise nog niet droeg!

Het mocht meer geluk dan wijsheid heeten, dat dit kind, van nature niet op schoonheid bogend, te midden dezer kunstmatige triomfen, nochtans bescheiden opgroeide. En dit verschijnsel was waarschijnlijk dan nu weer te danken - het resultaat van alle opvoeding ligt in het duister - aan het tegenwicht der drievoudige vermaningen. Aan Papa's opfrisschend: 'Verbeeld je maar niet, dat je mooi ben,' zoodra zij, tot de jaren des ondersheids gekomen, ook eens in den spiegel wilde kijken, hoe het opvallend lint, door Mama met zooveel artistiek bewustzijn in heur haren gestrikt, bij haar bleek snuitje voldeed.

'Wie altijd in den spiegel ziet
En zich met schoonheid vleit,
Beseft de ware schoonheid niet,
Maar jaagt naar ijdelheid'.

citeerde Mama dan, met een gezicht of ze van den prins geen kwaad wist, terwijl Oma, de derde stem, kort en zakelijk voorspelde: 'Hoogmoed komt voor den val'. Een visioen, dat Letje, ongewis omtrent de beteekenis van het woord, niet eens behoefde te verwezenlijken om op den klank, als van een uitgesproken vonnis, er den onheilspellenden zin van te verstaan... En ze vatte gelukkig nog niets van de duivelsche verlokkingen en menschenlijke inconsequenties, toen op een dag Oma haar moeder's dierbaarsten wensch vervulde en Letje het hermelijnen manteltje schonk, vervaardigd uit Oma's oude sortie; een ge-

waad, waarin het kind met den besten wil niet anders dan fier en imitatie-vorstelijk uit wandelen kon gaan.

'Een echt rijkelui's kind', glunderde de groenten-vrouw en kuste Letje, dat het klapte. Want in dien tijd waren rijkdom en aanzien nog voorrechten, welke het eenvoudig gemoed verteederden. Geen spoor van broodnijd, ook bij de meisjes in de keuken niet. Trui van Oma, die Letje in een nieuwe jurk letterlijk opat, en heimelijk ook Marie, al gaf deze zich minder bloot. De positie van femme de chambre plaatste haar daarboven. Zij, die Letje deze jurk had mogen aantrekken, die haar eerste schreden richtte in de witte knooplaarsjes van zeemzacht leer! En toen de zomer het kind een parasolletje bracht... de geheele straat geraakte ervan in vervoering, en er was geen houden aan...

Was het wonder, dat om dit liefderijk uitgedoscht schepseltje allengs een stille strijd woekerde van geven en nemen, van verwennen en onthouden, van prijzen en berispen, al naar de stemming van het oogenblik? Dat daar een onafgebroken rivaliteit heerschte, om het bezit, om het gezag, om uit te vinden wáár Letje nu eigenlijk het allerliefst was: bij Mama in bed? Op Papa's knie? Of bij Oma achter het uitgelezen twaalf-uurtje van krentenbrood, als tulband, en dan nog bruine suiker er bovenop? Om, kort en goed, in het onnoozel kinderhart de eerste te zijn!

* * *

De Donderdag was Oma's dag. Dan kreeg de huiskamer een groote beurt en ging Letje na het ontbijt, haar schoone schort onder den arm, op visite in het groote huis met het bordes en de koperen leeuwenkoppen op de voordeur. De Donderdag had in dit verband een bepaalden stand aangenomen en liet zich, op de wijze van de weersgesteldheid, in zijn verloop voorspellen: aanvankelijk opgeklaard, later betrokken, met tegen den avond kans op regen. Want Letje dacht altijd, dat ze het prettig vond om naar Oma te gaan, verwachtte er met de hardnekkige trouw, waarmede een mensch in zijn betere bestemming blijft gelooven, elken keer weer 'het' van, om dan op den terugweg - de vuile schort achteloos onder den mantel gepropt - vagelijk te beseffen, dat het ook ditmaal 'het' niet was geweest. Niettegenstaande Oma haar, mits ze zoet in de gang speelde, ter belooning onthaalde op lekkernijen, welke thuis maag-bedervend werden geacht, en de meisjes in de keuken daar, als ze niet in den weg liep, nog haar geheime gaven van drop en pepermunt aan toevoegden. Zoodat de appetijt, zoodra het op vleesch, groenten en aardappelen aankwam, inderdaad bedroevend bleek en Papa elken Donderdagmiddag eenige fatalistische woorden wijdde aan Oma's paedagogie. In de, ten koste van haar welzijn, blinkende kamer, in den onvergetelijken geur van boenwas en terpentijn, zat dan Letje, medeplichtig, dat voelde ze wel, te kokhalzen vóór haar overdadig bord, en dacht aan het janhageltje, dat ze al niet

meer op had gekund, en dat nu in den witten zak onder haar rokje, door het drankjesfleschje, waarin ze de drop van Trui tot een bruine limonade versmelten liet, werd gemalen tot gruis.

De portée der barre woorden, waarbij Mama niet minder boos scheen op Papa, dan Papa op Oma, en de volle laag der gramschappen, zoo meende ze, nochtans op haar postelein neerkwam, ontging haar, maar de huiselijke stemming paste bij den onzekeren en gedrukten staat, waarin de dag haar langzamerhand had gebracht, en de begijnenrijst - die óók nog! - brak in den regel den laatsten weerstand in een stroom van zilte tranen.

En dan maar naar bed. Het Huis-van-Bewaring voor alle stoute kinderen. Wee-wonder van de delicatessen, gelaten, en ten slotte wel-te-moe zich ergens te mogen bergen, waar niets meer van haar zou worden geëischt, vertrok dan Letje, aan de hand van Marie, die één lijn trok met de meesters en bromde van treê tot treê...

In den winter bepaalde zich de visite-dag tot Oma's huis in de stad, waar van twee uur in den namiddag af, de familieleden, vrienden en vriendinnen der oude dame aantraden, aan wier geestdrift Letje vaak al in de gang ten prooi viel. Waarna ze dan nog moest binnenkomen voor den officiëlen, en soms gruwelijken kus, gevolgd door de een of andere redelooze en onbescheiden vraag, welke ze - of ze gelijk had! - gemeenlijk met een halsstarrig stil-

zwijgen beantwoordde. 'Of ze 't prettig vond bij Oma? Waar ze liever speelde, bij Maatje thuis, of bij Oma in de gang? Of ze veel van Oma hield? Hóéveel wel?'

Gevolgd door onderzoekingen in den examenstijl: 'Wanneer ze jarig was? Of ze al tellen kon? Op de klok kijken?'

En dan werd het in die kamer, donker van mantels en bont, waar ze in haar gedecolleteerd jurkje met het bloedkoralen kettinkje, alleen en bijkans naakt stond tegenover de massa, net zoo lang zóó stil, tot ze, om er dan maar af te zijn, onder daverenden bijval had bevestigd: dat het één kwartier voor drie was.

In het voorjaar, wanneer de groote schoonmaak meerdere dagen van de week tot Donderdagen verhief, en in de zomermaanden, kwam na de koffie het rijtuig vóór, om Oma en Letje, de doove nicht Jaantje, die de buitenlucht behoefde, en Trui voor de bediening, naar den koepel te rijden. Een vooruitzicht, dat oogenschijnlijk vele attracties bood, welke echter geleidelijk afnamen nadat ze eenmaal op het klap-bankje, tegenover de beide, tegen het wielgeratel op-redeneerende dames gezeten was.

Want ach, ze had om te beginnen al zoo'n vreeselijk medelijden met Oma's paard, dat heel deze vracht moest trekken! Geen oogenblik liet de oude Bles, door Oma aangehouden terwille van Gijs, den koetsier uit haar ouderlijk huis, haar hartje met rust.

Te lui dat hij liep, was de weldoorvoede Bles, die in den winter nauwelijks van stal kwam, maar wat wist Let je nog van den vloek der werkloosheid! Haar onbedorven gemoed brak voor ieder medeschepsel, dat in het gareel moest loopen, en meer nog voor het duldend dier dan voor den belasten mensch, die na zijn kinderjaren tenminste van zich af kon spreken. Bij elk heuveltje, waar Bles het oud-models landauletje tegenop moest trekken, teekenden zich twee roode vlammetjes op Letje's bleeke wangen af en vlogen haar onrustige oogen van Oma naar nicht Jaantje, tot de schuchtere vraag over haar lippen drong: of ze er niet even uit zouden stappen? 'Een klein eindje loopen, Oma?'

Een absurde propositie, welke Oma niet eens verwerkte en nicht Jaantje zelfs niet verstond.

'Ja... mijn dochter is dezer dagen tot een rolmangel overgegaan. - Wat wou je, schat? Loopen? Straks, als we er zijn.'

'Ze vinden heel wat uit,' vond nicht Jaantje.

Gelukkig, Bles was er haast. Trui, op den bok, keek om, knikte bemoedigend tegen Letje's zorgelijk gezichtje, dat zich langzaam ontspande. Nu kwamen er nog twee 'hoogtens'. Zij kende de geographie van dit land op haar duimpje, de kennis der vrouw gaat regelrecht door het vrouwelijk hart. En ze wist nauwkeurig waar de scherpe steenen zich uit den straatweg hadden opgewoeld. Een zegen, wanneer

het toertje-om, ter eere van nicht Jaantje, maar weder volbracht was en Bles naar den stal mocht stappen van de boerderij, die aan den koepel grensde.

De koepel was het laatste overblijfsel van een gesloopte buitenplaats. Hij stond aan een gedempte sloot, in de schaduw van hoog hout, en kwam met een trapje uit op een uitgestreken, alleen aan de vóórzijde onderhouden tuin.

De wildernis achter het onmetelijk rhododendronperk was Letje's territoire, terwijl Oma en nicht Jaantje, bijgestaan door Trui, een zitje maakten op het stoepje bovenaan de trap, of, in geval het daar buiten tochtte, binnen in de ronde kamer op de kanapé zich gemakkelijk schikten. Zij vond er nu en dan haar kameraad Bertus, het zoontje van den boer, die de boerderij gepacht had, hoopte den ganschen middag op het oogenblik dat Oma Trui zou kunnen missen, en dwaalde er voor het overige alleen rond.

‘Er is nergens water!’ schreeuwde Oma geruststellend tot nicht Jaantje, wanneer het witte stipje wat lang in het groen verdwenen bleef, alsof met de ontstentenis van dit gevaar elk onheil van het kind was afgewend. En dan bepaalde zich ook nicht Jaantje getroost tot de ster der sterren, die zij levenslang haakte voor de loterijsprei van Dorcas.

Letje en Bertus encanailleerden zich niet. Deze jeugdige varkenshoeder was, te oordeelen naar de gevoeligheid, die hij voor het vrouwelijk schoon aan

den dag legde, al vast geen vermomde prins. En Letje had van huis uit geleerd den afstand te bewaren tusschen heer en knecht. Veelal sprakeloos wandelden zij door de ongewiede paden, traptten de molshoopen in of bliezen de paardenbloempluizen door de lucht. Tegen den herfst waren het de grasgroene appeltjes en afgevallen peertjes, die zij gezamenlijk raaptten. En in den regel was deze cavalier dan weer even spoorlags verdwenen als hij kort tevoren opdook, latende Letje eenzaam in de erwten-en-boonen-laantjes, waarheen ze, na elk bescheiden bezoek aan het stoepje, door Oma, met een stroopwafeltje in de eene hand, een colombijntje in de andere: 'Ga nu maar zoet weer spelen', verwezen werd.

Mogelijk ontbrak haar van nature de fantasie voor dit spel der eenzaamheid. Maar wat kon ze ook feitelijk verzinnen, in haar beste jurk, die niet vuil mocht worden, achter in den grooten tuin, waar de morellen aan de schutting geteld hingen, in het hooge gras, waar de klaver de madeliefjes verdrong...

Dien middag liet Bertus op zich wachten. En ook Trui, die de Malaga en de presenteertrommeltjes gereed moest zetten, was in huis teruggekeerd. Niets bleef Letje dan de verweerde tuinspiegel, de zilveren bal op drie ijzeren pooten midden in het grasperk, welke de wereld weerspiegelde in haar glans. Op zulk een verbluffende wijze, dat Letje, de Robinson Crusoë van dit eiland, er altijd weer beduusd vóór

stond. Beduusd, en, onbewust, dankbaar-ontroerd. Want dit heelal was de vreugde van haar bestaan, het kleine meisje, dat ze er in ontmoette, en waaraan ze, trots het waterhoofd, de ineengedrongen romp en de korte beentjes, die dit creatuur nu eenmaal bezat, niets opmerkelijks vond, werd haar eerste - wellicht zou ze ook haar laatste zijn - in elk geval haar beste vriendin. Terwijl zij het bemind wezen met haar blauwe pruimen-oogen en haar, als de gleuf van Letje's spaarpot glimlachenden mond, begroette, kwam het haar voor, of het meisje alweer op haar gewacht had, en beantwoordde zij haar glimlach al vertrouwelijker, en bijkans geveid... Als wist ze op haar jeugdigen leeftijd reeds hoe na de caricatuur verwant is aan ons diepste-zelf en hoe onaangetast zij ons desniettemin laat. Zij zag er de schoone aarde omheen als een krans van groen en madelieven, den blauwen hemel vlak nabij, de gouden zon voor het grijpen. Achteruit liep ze, om ook de voetjes van het meisje te zien, en daarop weder een stapje voorwaarts, waarbij het was of haar vriendin op haar aanzweefde, als een rolrond engeltje.

Verzonken in de harmonie van dezen wereldbol, schitterend als een zeepbel, met daarbij nog het voordeel dat hij niet geblazen behoefde te worden en nimmer uiteenspatte, was de aanblik van Bertus, die eindelijk op kwam dagen, Letje eer een stoornis... Wanneer komt ooit bezoek den mensch gelegen?

Louter en alleen als hij zichzelf niet genoeg is. En hier, waar Letje dubbel leefde... Niet de geringste notitie nam ze van het donker gedrocht, dat naast haar vriendin in den zilverglans verscheen.

‘Kom mee,’ zei eindelijk Bertus en snoot tusschen vinger en duim zijn neus in de rhabarber, ‘ik weet een nestje.’

Eerst toen wendde Letje zich tot de realiteit. En welk een!

‘Ba,’ zei ze, het oerwoord, dat op haar leeftijd nog zooveel omvatte.

Met zijn mouw reinigde Bertus wat nog te reinigen viel, en stapte meteen het grasperk uit.

Letje volgde sloom. Zij dacht aan haar zakdoekje, vierkant gevouwen in den zak onder haar rokje, dien ze niet bereiken kon dan met terzijdestelling van alle pudeur, en haar handje maakte alreeds het indécant gebaar... - Bertus had er zeker geen... Een arme jongen...

Maar het communisme sluimerde in dit tijdperk nog te diep onder de aarde en de nette menschen waren op de broederschap, die eenmaal worden zou, nog gansch niet verdacht. Zij liet de laag borduursel-strooken weder kuischelijk zakken, terwijl ze, nieuwsgierig en afkeerig, een klein beetje du haut de sa grandeur, meeliep naar de palmenheg, waarin het mysterie, dat het natuur-kind verrukte, donker hing...

Toen Bertus, op de hem eigen, onnaspeurbare wijze, door het gat in die heg naar zijn terrein teruggedoken was, begon het te regenen en kwam Trui Letje haastig halen, met het oog op haar jurk.

In den koepel zaten Oma en nicht Jaantje zwijgend, want moe gepraat, te breien en te haken. Het luisterhoortje der laatste, waarin Letje altijd een vurig belang stelde, en waarin het haar een feest was een woordje te mogen spreken, lag op de commode. Een leger zwarte vliegen, de plaag van den koepel, zwermde om de presenteertrommeltjes, de karaf, en de chignons der beide dames.

Oma dommelde licht en knikte bij het kortstondig ontwaken de kleine visite, die op een stoel hing en niet wist wat met den regen te beginnen, vriendelijk toe, alvóór zij opnieuw de oog en sloot:

‘Niet met je vuile voeten op de tapisserie-rand, liefje.’

‘Willen we Zwarte-pieten, Oma?’ vroeg Letje, snel haar laatste kans waarnemend.

‘Als ik jou was, zou ik eerst het album eens bekijken.’

‘Dat heb ik al gedaan.’

‘Dan nog maar eens een keertje.’

Dicht vielen de luikjes.

Het album... Ja nu! Zonder het verguld slot te openen zou ze de ooms en tantes kunnen opzeggen van vóór naar achter, en van achter naar vóór, feilloos. En geen seconde zou ze aarzelen wanneer iemand haar vroeg: ‘Wijs me dominee Piek’....

maar haar vinger zou als met één slag het vereischt aantal bladzijden omslaan, om, middenin het boek, het hoofd met de koteletjes er vaardig uit te pikken. Ziedaar den man!

Ongelukkigerwijs was er dien middag niemand begeerig naar haar fenomenale kunst en gaf ze zich, het slot lusteloos losknippend, op het gebied der metaphysiek ook verder geen moeite.

Nicht Jaantje had zich een steek vergist, tastte met de haakpen de geheele bergketen van witte noppen af, en agiteerde zich geducht toen bleek hoe diep het ongeluk zat. Het uittrekken der toeren, waarbij Letje het kluwen, dat telkens uit nicht's zenuwachtige vingers sprong, mocht oprapen, gaf aan den middag een onverhoopt relief.

Tot het patroon weder op streek was en nicht Jaantje - het mocht volstrekt niet, en dat wist nicht Jaantje ook héél wel! - ter belooning van Letje's hulpvaardigheid, het laatste slokje Malaga aan de prille lipjes zette en, met schuldbewusten blik op de sluimerende Oma... 'cht...' het glaasje kipte...

Het liep goed af. De spits van Letje's poezetong proefde nog lang daarna den snorbaard van zoete kleverigheid.

Nicht Jaantje, den zondaarsblik onafgebroken op de kanapé gevestigd, schonk zich inmiddels schielijk het glas weder vol - hetgeen aan de waarde van haar jongste offer wel eenige afbreuk deed - en

zette daarop gedruischloos de karaf terug op het zwarte blaadje van Japansch lakwerk. En haakte.

‘Oma mag ik naar Gijs?’

‘Je kunt er niet door, mijn kind.’

‘Mag ik dan naar Trui, Oma?’

‘Straks. Nu is Trui bezig voor Oma, heeft geen tijd voor kinderen.’

‘Wat moet ik dan doen, Oma?’

‘Wel... verzin eens wat... Wat je thuis speelt? Winkeltje, of spoor, of tram.’

Oma meende zich hiermede van haar naasten plicht wel gekweten te hebben, men kon zich niet voortdurend met een kind occupeeren. Er zat onweer in de lucht en de Malaga, waarvan wijlen haar echtgenoot kort vóór zijn verscheiden een half ox-hoofd had opgelegd, was van een uitgelezen merk, belegen, en niet licht.

Een braven man had zij in Johan Boudewijn verloren. Nooit verscheen hij haar zóó levend voor den geest als in een uur als dit, op de grens der gewesten van droom en werkelijkheid, tusschen Hier en Ginds. Nooit was hij haar weder zóó nabij...

Een zucht, die even snorde, marqueeerde den overgang. Een glimlach verlichtte Oma's gelaat, welke Letje onmetelijke mijlen van haar naaste bloed verwijderde...

- Tram, dan maar.

In den hoek tusschen de kanapé en de commode

sleepte Letje de stoven, zette er de groene testen achter, en het mooie trépied, waarop een paardekop van kralen zinnebeeldig werkte, ervóór. Zij spande het aan het touwtje, dat om het firmament van nicht Jaantje had gezeten, en zag om naar de passagiers.

Het regende zoo geweldig, in rivieren stroomde het water langs de ramen. Er zouden, hoopte ze, nogal veel passagiers van de tram gebruik willen maken.

‘Knor-knor...’ deed Oma. Nu en dan een zucht van nicht Jaantje, wier nijvere handen al lager zakten... Geen levensteeken van Trui, die morellen inmaakte.... Alleen vliegen...

Op haar teenen sloop Letje naar de tafel, nam een zilveren trommeltje behoedzaam in haar beide handen en zette dat in de tram. Oma's brillenhuis volgde... Van den schoorsteenmantel haalde zij den aschbak van albast.

Nu sliep ook nicht Jaantje der rechtvaardigen slaap...

Op de commode stond de glazen stolp, waarin, door het verraderlijk zoet gelokt, de vliegenlijken dreven. Die mochten ook nog mee, besloot Letje; een ietwat funèbre reisje, maar enfin... Zonder morsen droeg ze het mausoleum over. Thans waren alle stoven bezet. De voorste was de plaats voor den conducteur. Maar hoe moest nu de conducteur laten weten, dat hij vertrok? Nergens een bel... Ah! wacht!...

Muisstil strekte zich Letje's hand naar het wonder-

bare hoorntje uit... omklemde het als een schat... Dat was 't wat haar ontbrak! De sluimerende kinderfantasie, waarop de groote menschen altijd maar speculeeren, ontwaakte eindelijk ook in dit visitekind. Ongebreideld! Een grootsch visioen...

Met één stap stond ze op de voorste stoof, haar voetjes pal aanéén, in bibberende balans. Neen, zitten, dat deed geen conducteur, een conducteur stond. Net lang genoeg was het leidsel. Dat nam ze in de linkerhand. Nu was het tijd voor de afreis... Alle passagiers zaten goed? In orde.

De conducteur zette haar lippen aan tante Jaantje's hoorntje, haar wangen zwollen als van het meisje in den tuinspiegel, haar oogen puilden... en zulk een vervaarlijk: 'Tuut!!' blies door de loome stilte, dat de beide dames ontwaakten in één schok.

Oma vond er geen woorden voor. 'Ba!'

En nicht Jaantje, nog maar half bij haar positieven, duwde den geheelen conducteur van het vóórbalcon in haar ijver het instrument, heur edelst orgaan, uit Letje's onwaardige vingers te grissen.

Bij den terugrit, zonder omwegen en in gematigden draf, had Gijs de kap opgezet en stond Letje aan Oma's knieën gedrukt, nog juist buiten den drup, terwijl Trui, op den bok met de ingemaakte morellen op haar schoot, schuil ging onder de keukenparaplu.

De lucht begon overigens aardig op te klaren, en ook de gemoedsstemming geraakte meer en meer in het reine...

‘Een kind is een kind,’ peinsde Oma, van de catastrofie bekomen, en liet de blonde pijkrullen weder verteederd wentelen om haar vinger van zwart glacé. De kinderlijke verbeeldingskracht, hoe hoog werd ze geschat door de moderne inrichting, lijvige brochures verschenen over dit onderwerp!... Objectief beschouwd, mocht Letje's daad een geniale greep heeten... De oude dame voelde nog één ulevel in de punt van het peperhuisje:

‘Hartje...’

‘Blief, Oma?... Dank u Oma.’

Een van de twee stopflesschen was voor nicht Jaantje bestemd. En ook dit droeg niet weinig bij tot het herstel van den vrede. Haar weer-vriendelijke oogjes glommen in het paars harer wangen en zij kuste de kleine boosdoenster, zoo tusschen de druppeltjes door... om er den tel van kwijt te raken!

Het einde droeg de lasten. Ten overstaan van de rollade besliste Papa, dat Letje voortaan niet meer bij Oma op visite mocht gaan. De funeste invloed der oudere generatie bleek eiken Donderdag duidelijker. ‘En dit moest nu maar eens uit zijn!’

Letje, in tranen badend, geloofde deze ramp haar krachten te boven gaande... Zij geloofde het heilig. Sans rancune. Maar troosteloos!

Bij de kippengrutjes moest Mama bellen om den sterken arm van Marie...

Klaas Vaak was haar roesje genadig. Hij stoorde zich niet aan de zon, die op dit nachtelijk uur de schade van den dag inhaalde tot over de witte oase van het kinderledikant... Zijn hand streek de natte oogjes al dicht, terwijl Marie het slachtoffer de kousen nog uittrok, en het werd een kunststuk, in dezen verregaanden staat, haar armen in de mouwen van de nachtpon te mikken...

Maar eindelijk lukte het dan toch...

En de Wachtengelen, veertien in getal,

Twee aan mijn hoofdje

Twee aan mijn voeten

Twee aan mijn linkerzij

Twee aan mijn rechterzij

Twee die mij dekken

Twee die mij wekken

Twee die mij wijzen

Naar 's Hemels Paradijzen...

de Wachtengelen glimlachten tegen elkaar... Want die wisten het al wel: den volgenden Donderdag zou, al ging het om leven of dood, de huiskamerbeurt immers niet over zijn te slaan...

Goed-Heiligman

Letje wist....

Rechttop in haar ledikant je zat ze, gesponnen in vertwijfeling. Als een versche ramp was het, met het rinkelen van de eerste bel, gevallen op haar droom van verwend kind. De bel der ontroeringen, die op eiken 5en Decembermorgen Letje placht te wekken in een dageraad van verwachtingen. En die al heur tooverklank verloren had.... sinds zij zoo beschamend wijs geworden was.

En terwijl ze in de schemering haar bloote beenen over den bedrand beurde, glibberde over het kil linoleum naar den schoorsteen, en daar neerstreek in de dooien van haar stijfgesteven nachtpon, ondermijnde iet geheim, dat geen geheim meer was, alle natuurlijke voorpret in den jaarlijkschen ontdekkingstocht.

Haast met haar figuur verlegen was ze, terwijl haar handjes, als alle jaren, tastten naar den schoen.... Haar hoge rijglaars, daar den vorigen avond met Mama te goeder trouw geplaatst. Diep in het bolle laarsbeen doken ze.... Maar haar hartje klopte toch nog... Jawel, hoor, het hooi was er weer uit, de suiker-

beestjes lagen er weer in. Weg het hooi, tot het laatste sprietje opgegeten door het paard van St. Niklaas, het lekkers door Piet den knecht erin gelegd. Zóó ten minste verluidde het, zoo lang Letje leefde. In hoeveel droomen had ze de zwarte hand zien schimmen door het schoorsteengat! Hoe was ze er allengs mee vertrouwd geraakt! De hand van Piet, de baard van St. Niklaas, de witte manen van het paard, het waren de blinkende toppen van elken 5en Decembernacht. Met bovenmenselijke inspanning had ze immer getracht zich wakker te houden om den hoefslag van het paard in de dakgoot te hooren met haar eigen ooren. Want of Mama nu al aan het ontbijt vertelde hoe vriendelijk St. Niklaas geweest was, hoe moe en dorstig het paard, dat ook gretig in het hooi had gehapt.... gelukt was het Letje nooit, in het warme kuiltje van haar kussen knipten de oogen als dekseltjes dicht. En thans, dezen jongsten nacht.... wraakzuchtig fijn geknepen had zij ze, de wimpers op een kluwtje en haar neus gerimpeld als een oud appeltje. Want nu wilde ze niet eens meer luisteren, nu ze er immers alles van wist. Dat St. Niklaas: Ma, Pa, en Oma was. En dat er geen Piet bestond, en geen paard, en geen zak. Dat ze het allemaal maar verzonnen hadden. Ook van de roe.

Uit een boek, dat 'de Heilige van Spanje' heette, was het Letje geopenbaard, door Marie de kindermeid, die haar 's Zondagsavonds vóórlas uit vrome

en deftige boeken, waarvan ze niet altijd alles begrepen. Marie nog minder dan Letje, wijl het lezen op zichzelf, met inachtneming van komma's en punten, haar maagdelijke vermogens dusdanig in beslag nam, dat de zin van het verhaal in dit donker gedrang wel een weinig verloren moest gaan. Maar Letje, die slechts te luisteren had, strak-volgend Marie's rooden vinger langs de lijnen van gedrochtelijkheid, Letje had den gevaarlijken zin van 'de Heilige van Spanje' slim gevat. En toen ze eenmaal lont rook, het bedrieglijk samenstel doorzag, volledig begreep, dat Sint Niklaas dood was, al wel duizend jaar, zoo dood als Betsij de kraai, die vader den vorigen zomer achter Oma's koetshuis, diep onder den grond, begraven had, was ze Marie met de wreede waarheid pardoes op het lijf gevallen, had der onbevange lezeres het geheim in kleuren en geuren ontfutseld. O, wel met bevend hart en het drukkend besef eener ongeoorloofde daad, het vaag bewustzijn dat ze om zoo te zeggen de natuur geweld aandeed, Mama en Papa afviel, hen, als menschen die weleens jokten, prijs gaf aan de afkeuring der dienstmaagd.

Terwijl Marie, den omvang van het verraad eindelijk bevroedend, evenmin op haar gemak bleek, en snel met Letje één lijn trok: 'Je houdt je mond, hoor! dat ik het je verteld heb; je doet maar net....'

En in dien poel van ongerechtigheid had ze Letje gelaten. 'Je doet maar net....' Dat woog Letje, dat was.... iets nog veel ergers dan jokken. Want jokken, dat doe je ineens, en dan was het gebeurd.

Maar dit onuitsprekelijke duurde voort, vertoonde zich elken dag in een anderen vorm, groeide naar den vijfden December, als naar den dag des oordeels.

Hoe dichter de vergelding naderde, hoe minder zij Marie, haar medeplichtige, durfde aanzien, en het zweet brak haar uit wanneer Oma, op de haar eigen langdradige wijze, de deugden van den goeden Sint in den familiekring zat op te vijzelen! Wat ook die Oma jokken kon! Nog Zondag aan het eten zei ze tegen Mama, met een schuin oog naar Letje, die al haar soep over den lepel beefde: 'Ik heb een brief van Sint Nikolaas gekregen. Hij vraagt, of Letje van 't jaar goed heeft opgepast, of alle nageltjes aan haar vingers bleven, en of de jongste pop geen nieuwe wintermantel noodig heeft?'

Och, en aan dien wintermantel zag Letje, toen ze 's avonds onverhoeds binnenkwam om goeden nacht te wenschen, Oma en Mama samen zitten naaien. De lapjes bont hadden ze gauw onder de tafel gestopt, maar Oma's mof, als een gevild konijn, waar witte watten uitpuilden, was er bovenop blijven liggen, als het bijkans levend bewijs.

Letje wàs blij voor Alegonda, dat ze een nieuwen wintermantel kreeg, om mee uit te gaan als er sneeuw lag, en vooral omdat er zoo iets zalig zachts als het vel van Oma's mof aan werd gependeed. Maar de wijze waarop Alegonda aan den mantel kwam.... die was voor Letje's geweten schier onteerend. Te meer nu Oma, die lieve oude Oma, in dit bedrog de hand had, er, welbeschouwd, de hoofdrol in vervulde.

Met aandacht had Letje naar Oma's voorhoofd getuurd, of daar dan eindelijk niet, tusschen de grijze haargordijntjes, in vurige letters het verlossend woord te lezen zou zijn? Doch ook het geloof in dit natuurverschijnsel begaf haar op den duur.

En om daar dan, pal in het vizier van de mof, op Oma's vraag: of ze St. Niklaas dan maar terug zou schrijven dat Letje haars inziens wel een kleine belooning verdiend had? nog te moeten antwoorden: 'Als 't u blijft, Oma.' Met meer dan neergeslagen oogen, een koraalrooden blos over haar geheele lijfje, had Letje er dit jawoord uitgebracht. En de gedachte om, kome ervan wat wilde, nog vóór den vijfden December aan Mama te biechten, dat ze, o heusch bij ongeluk, het wist.... was in den nacht van Zondag op Maandag in Letje's kokend hoofd gekiemd.

Maar Marie, Marie, die toch al zoo stuursch keek, het haar nooit vergeven zou.... En de slag, de slag voor Mama, die met zooveel ijver aan den mantel naaide, om van de ontgoochelde Oma niet eens te spreken!

Den volgenden morgen, bij daglicht, waagde ze het niet. En den daarop volgenden, nadat ze zich met haar leed dik in de dekens had gerold, durfde ze nog minder, en eindelijk was het de vierde.... Mama, Papa, en Oma duchtig in de feeststemming, oververvuld van Sinterklaas, Piet en het paard. Of ze niet op konden houden juist daarover in Letje's tegenwoordigheid te spreken, of ze 't er om déden. De voorgenomen bekentenis nam onder deze omstandigheden

den omvang van een catastrofie aan. Het werd een worsteling tussen eigen- en naasten-liefde, tussen de waarheid, die bovenal gaat, en de wellicht nog daarbovenuit rijzende leugen....

's Avonds sloeg mama de piano open en zong met haar lieve, heldere stem:

'Zie ginds komt de stoomboot
Uit Spanje weer aan....

'Zing je niet mee, Let?'

Zij brengt ons St. Niklaas....

Letje, met starende blikken in het kaarslicht, ademde diep.

Zijn knecht staat te lachen....

'Kom Let, ben je 't vergeten?'

Hij roept ons reeds toe:

En heelemaal murw viel Letje bij:

Wie zoet is krijgt lekkers,
Wie stout is....

Stout.... och, stout was Marie, was Letje, was eigenlijk ook Mama, en Papa.... en zelfs Oma....

.... Wie stout is?
Een r e!

Letje grabbelde de suikerbeestjes uit haar laars en stak gedachteloos een safraangeel schaap in haar mond. En toen klopte ze de laars onderstboven op de kachelplaat uit, om zich te vergewissen, dat er niets

meer in den teen zat, en kroop, koud en bedrukt, met vollen mond en kleverige handen in de veiligheid der dekens terug. Want beneden mocht ze nog in langen tijd niet komen, niet vóór Marie ten tweeden male verscheen om haar te roepen, al zat ze ook uren, gewasschen en aangekleed, te bibberen op de trap. Ze wist het immers van alle vorige jaren: eerst moest het geheim beneden klaar zijn, de tafel met de presenten, door Piet - in het salon - opgetuigd. De trapjestafel uit de serre nam hij er altijd voor; de bloempotten werden er dan naast gezet en er kwam een wit tafellaken overheen. Letje overpeinsde, dat ze het liefst een doosje met kraaltjes had en meende dat ze dit wel krijgen zou ook. En in deze, toch wel lieve illusie, terwijl de suiker tusschen haar tanden knerpte, verloor de dag iets van zijn verschrikking, herademde zij. Doch met Marie, om kwart vóór acht, kwam de gerechtigheid weer binnen. Marie en de Heilige van Spanje, die waren, om zoo te zeggen, één.

Uitermate stuursch deed Marie nog bovendien. 'Dat gebel de heele morgen!' zei ze.

Als een offer liet Letje zich kleeden voor het feest, geen woord sprak ze. En met het geheele mensdóm raakte ze in verlegenheid toen Marie, stel je toch voor, Marie, die haar zelf verteld had dat er niets van-aan-was, den schoen van onder den schoorsteen aan Letje's voet rijgend, doodleuk opmerkte:

'Het paard van St. Niklaas heeft het hooi schoon opgegeten.'

Met verachting keek Letje haar aan. En ze maakte,

door onverhoedsche beenverdraaiingen Marie het rijgen zoo lastig als ze maar kon.

Nadat ze - 'Nou mot je wachten, je weet wel' - was heengegaan, bleef Letje besluiteloos. Haar post op de bovenste traptrede, waar zij in ongeduld het sein tot den aanval placht te verbeiden, ook deze tribune leek haar aantrekkelijkheid te hebben verloren. Zij hing tegen het raam en beet het laatste knarsende speculaasje met lange tanden. Aan den overkant der straat liep Gijs, de koetsier van Oma, met een groote, togedekte mand. Nu stak hij over. - Rrrring! ging de bel.

O, Letje kon dit beklemmend leed niet langer dragen! Ze moest naar beneden, naar Mama. Mama, die altijd alles begreep, beter dan eenig ander ook dit ongeluk... Al waren ze boos! Al kreeg ze dan niets... geen kraaltjes, en den wintermantel ook niet. Alegonda moest het dan nog maar een seizoen zònder stellen. Het duizelde Letje, de gevolgen van haar daad waren onafzienbaar. Ma, Pa, Oma, de heele wereld tegen haar. En Marie! Zij had een gil kunnen geven toen Marie, in levenden lijve voor de tweede maal dien morgen vóór haar stond:

'Je mag komme.'

En dorst zelfs niet zuchten. Gelaten volgde ze, het was haar noodlot, met lood in de rijglaaren, die klotsten naast den looper over de naakte traptreden. Ring! ging weer de bel. Twee maal.

'Neen,' grinnikte Marie, 'dat is de slager maar.'

Letje kende het woord 'schijnheilig' niet, maar ze vond Marie... àkelig. En ze voelde zich eenzaam... eenzaam... het doelwit van een samenzwering tennaaste-bij.

Stilletjes, door de suite, de witte deuren wijduiteen, betrad Letje het salon. De groote haard vlamde en de zon scheen door de vitrages. In het midden, onder de gouden lamp, die met al haar lange glaasjes rinkelde, stond de trapjestafel, blank en beladen met dingen van allerlei kleur. Aan den eenen kant: Ma, aan den andere: Pa, en bovenop: Alegonda in haar nieuwen wintermantel.

Letje knipte, zàg dadelijk het doosje met kraaltjes, een veel grooter dan zij verwacht had. Onder glazen deksel een korreling van blauw en granaat.

'O,' zuchtte ze, keek van Mama naar Papa, en van Papa naar Mama. Als alle jaren waren ze daar.... met hun drieën.... Papa tilde haar op, hoog boven zijn hoofd, tot in de gouden takken van de lamp en kuste haar. En nadat ze met een bons weer op den grond was gezet, nam Mama haar bij de hand, al haar koude vingers diep in het warme holletje, en trok haar naar de prachtige tafel, en wees aan: 'Dit pakje had St. Nikolaas bij tante Lize bezorgd, dat had Piet bij oom en tante van de Lange Haven afgegeven. En dit.... en dat.... De mantel, die Alegonda droeg, zag Letje wel? met een kraag van heusch bont, die kwam van Oma!' Sprakeloos knikte Letje in Mama's stralend gezicht, in haar

oogen vol liefde.... Neen, tegen zooveel geestdrift.... Wat had ze ook weer.... gedroomd? Sint-niklaas, èn Ma, èn Pa, èn Oma.... en tante Lize er nog bij.... En wat een presenten!

Papa liet het orgeltje, dat aan tante Lize had toebehoord en bij deze gelegenheid in Letje's handen overging, een lustig liedje spelen. Mama hielp met de vloeipapiertjes.

Een geur van zoete vertrouwelijkheid, van chocola en marsepein, hing om het altaar van den goeden Sint. Verbeeld-je, een bad met een kraantje, en een bloot kindje erin, en een zakdoek met een L.... Letje....

'Zie de maan schijnt door de boomen....' draaide Papa. Als een engeltje zong het doosje, waar het orgeltje in zat. Het was alles wel heerlijk, wel heerlijk....

Toen kwam Marie binnen, met een allervriendelijkst gezicht, en onder haar schort, dat zeer schoon was en bol stond, iets.... iets dat bewoog. Voorzichtig dook haar hand, als onder een doopkleed, uit. En tusschen den dikken duim en wijsvinger kneep: een zwart fluweelen kopje met git-oogjes en een gelen, happenden bek.

Betsy! Een nieuwe Betsy. - Of.... of misschien toch.... de oude.... van achter het koetshuis? Een snik ontlastte Letje. Ze verdween haast in Mama's rok. De Heilige van Spanje, en de oude Bets....'

Il est avec le ciel des accommodements!

Muziek

Toen Letje negen jaar was, moest ze, net als de kinderen van de vrienden van Mama en Papa, piano leren spelen. Ze kreeg daarvoor, op dien negenden verjaardag, behalve de dringende vermaning nu vooral nooit meer nageltjes te bijten, een wijze zwarte tasch, als een groote enveloppe van leer, met, op de plaats van het adres, zilveren letters, die krulden en zwierden van den eenen hoek naar den anderen en schreven - Letje had het eerst niet kunnen lezen - musique.

Toen ze het eenmaal wist, vertelde ze het aan Marie, de dienstbode, die het prachtig vond, en later op den middag aan Oma. En ze was er zoo heelemaal van vervuld, dat het present van Oma langer in het dichtgelakt doosje bleef dan Oma, heimelijk, lief was.

'Voel, Oma' danste Letje, terwijl ze Oma's vinger als een griffel omklemd, voerde langs de zilveren kronkelpaden 'je kan het voelen, daar staat: muziek!'

Oma keek, met één afdwalend oog naar het wach-

tende eigen-pakje, en bewonderde met halve stem, zoodat Mama, die al tweemaal gekucht had, zakelijk herinneren moest: 'En wat zou Oma nu wel voor ons bedorven kind hebben meegebracht?'

Toen, nadat de jarige, zonder de tasch aan haar arm los te laten, van inspanning blazend het gelakt touwtje had bepeuterd, tot Papa met zijn zakmes te hulp schoot, terwijl Oma, afgewend, of het haar niet raakte, met veel bedrijvigheid haar handschoenen in het zwarte mofhol propte, toen rolde uit de zachte hulsels van wit satijnig vloeipapier een beeldig doosje, vól vergeet-mij-niet. Het dekseltje draaide eraf. Rose watten!

'O,' zuchtte Letje, heel hoog.... 'iets van zilver!'

Oma straalde nu.

De watjes vlogen als rose schuimpjes over het flu-weelen tafelkleed. Mama greep nog net de tasch, die anders gevallen zou zijn.

Nog meer watjes.... wéér een wit papiertje....

En toen gaf Letje haast een gil: 't Was iets van goud!

In de stilte van verrassing en innige voldoening wisten ze geen woorden! Letje's vingers sprongen om het doosje, om de watjes en papiertjes, wipten het dingetje: een ring, een gouden ring met een steentje, er uit! Eén vinger, de dikke middelste, piepte er door.... het paste.... precies! Daar zat het, bovenop het steentje, doorschijnend rood als een drupsje.

Verbluft lei Letje haar getooide hand, plat met stijfgesloten vingers, vóór Oma tusschen de watjes op het donkere tafelkleed. Over het diepgebogen kinder-

hoofd voerden de oogen van grootmoeder, moeder en vader een feestelijk gesprek.

Er was geur van bloemen en taartjes en de lamp maakte Letje's haar met het vlechtje net zoo goud als den nieuwen ring....

‘Wel, wel!’ hoofdschudde eindelijk Mama, ‘die Oma!’

Letje draaide het ringetje, wrong er haar duim in, keek, stil-lachend op haar Mama, die wel-wel had gezucht en nu knipte met één oog, beduidde....

‘Dank u wel, Oma,’ ging Letje met toegespitst mondje, vochtig op Oma's warme wang.

Oma pakte het kind, knuffelde het!

Wat een verjaardag was dat!

's Avonds, toen Letje ging slapen, hield ze het ringetje aan. Dat pronkte aan haar rechter hand boven dek, een rood vonkje in de golvenzee van witte lakens. Ze poogde stuursche Marie, die haar naar bed bracht, aan de praat te houden, om het zoo lang mogelijk te kunnen zien in het flikkerend kaarslicht, dat met Marie kwam, en ging.

‘t Is grenaat,’ wist Marie, afdoende.

En ze dacht nog lang aan het geheimzinnige, dat deze dag haar beloofd had: de pianoles.

Reusachtig leek in haar onvaste verbeelding de zwarte piano in het salon, die ze maar eenmaal had open gezien, toen tante Lize bij hen logeerde.

Wat een leven maakte toen de piano! Letje's dikke

vingers, zoet gespreid op de koelen zoom, pal onder haar kin, lichtten zich moeilijk, een voor een, muiszacht. Zóó deden tante Lize's vingers in de piano, op al de witte dingen, en op de zwarte, die konden bewegen.

Ze speelde en peinsde, hoe langer hoe zwaarder peinsde ze.

Den volgenden morgen, heel vroeg al, haalde ze de tasch in bed.

Woensdagmiddag daarop zou Letje met Mama gaan naar de mevrouw, die piano-lessen gaf aan de kinderen van Mama en Papa's vrienden. Het was een teleurstelling, dat de tasch niet dadelijk mee mocht. Haast even erg als haar verdriet om het nieuwe ringetje, dat haar dien morgen in de hoofdreenles, toen ze het met spuug zat op te poetsen, door juffrouw Ras was afgenomen.

Niets had ze begrepen van de volgende les zóó ontdaan bleef ze, turend op haar kale vingers en innig begaan met het verloren granaatje, dat nu, zoo maar tusschen de dubbeltjes, zat in juffrouw Ras' porte-monnaie! En dóódelijk beangst voor de boosheid straks thuis. Voor het mogelijk gevolg, dat ze het ringetje nooit meer op school zou mogen dragen! Terwijl Annie en Dina en Betsy toch al betwijfelden of ze het wel heusch gekregen had, die leelijke Dina maar volhield: "t Is een oud van je Moe, dat je 's aan mag.'

In de gang was ze al vast beginnen te huilen, en toen wist ze nog niet eens het vreeselijkste: dat Oma toevallig dien dag bij hen koffiedrinken zou, Oma zelf.

Letje rook, terwijl ze schreiend binnen kwam, Oma's koperen stoof-met-een-lichtje, en ze zag haar dadelijk, op Papa's stoel, tegenover de deur. Zoodat Oma Letje ook dadelijk zag, en aankeek.

O, toen was ze nog veel harder gaan huilen. Zonder zakdoek, want die was haar met het ringetje door juffrouw Ras ontnomen. Die lag in het krijtlaadje van het tafeltje voor de klas.

Het was een vreeselijk gezicht zooals Letje huilde zonder zakdoek en met een overvloed van tranen, die wangen, kin, en blouse overdropen.

Oma schrok ervan en Mama, die boterhammen sneed, hield het mes in de lucht en het brood op de plank.

Want wat moest ze dáár nu van denken! En hoe bezwaarlijk viel 't Letje het ongeval, tusschen alle lange en korte snikken in, en juist nu Oma er bij zat, duidelijk te vertellen.

Ze bekwam, toen Mama háár zakdoek afstond. Dat hielp wel. Zóó raakte ze eindelijk de kern der ellende: dat juffrouw Ras nu het ringetje had, in haar portemonnaie, in haar zak, het niet terug wou geven vóór morgenochtend....

'Spook!' schokte Letje, heelemaal Oma's tegenwoordigheid vergetend.

Oma sprak niet, maar ze zat afkeurend en alsof

haar een zware slag getroffen had. En Mama sprak eerst ook niet en sneed bedroefd voort aan de boterhammen. Die vielen van het groote brood, geleidelijk plak op plak. Het mes zaagde de stilte.

Oma's stoof róók.

Dit alles duurde zóó lang tot Letje, na haar rijkelijk verdriet, geen tranen meer had, droog-voortsnikte, niet wist wat nu verder te beginnen, en in deze benardheid maar een doelloos balletje wrong van Mama's natten zakdoek.

Oma bukte naar haar stoof....

'Ja, ik geloof ook....' snoof Mama, 'die gaat uit.... ik zal bellen....'

Nadat Marie de stoof gehaald had, kwam het eindelijk:

'Foei!' zei Mama tegen Letje.

Meer niet.

Toen gaf Letje den zakdoek terug, sloop op haar teenen naar haar plaats en ging bedeesd zitten op den hoogen stoel voor haar leege bord, de berooide hand verscholen in haar schoot. Maar Oma, alsof ze door de tafel heen zag wat daar ontbrak, treurde, met ingenomenheid haar present gedenkend: 'dat mooie ringetje.'

"t Is heel ondeugend,' vond Mama streng, en zocht een treffender verwijt.

Ze had dit nog niet gevonden toen Papa, welgemoed, want onbewust van het huiselijk leed en de aanwezigheid van Marie, die juist de stoof terug bracht, belette de oogenblikkelijke openbaring, thuis

kwam, Oma kuste, plaats nam, rondkeek en allengs de verslagenheid speurde.

En toen, dat was het allerergste, moest Letje van het begin tot het eind nog eens weer uitleggen, terwijl Oma en Mama het hinderlijk al wisten, hoe juffrouw Ras haar het mooie ringetje had afhandig gemaakt.

Ze had weer nieuwe tranen. Dat was wel verlichtend.

Papa deed veel boozer alléén dan Mama en Oma samen.

De wafels, ter eere van Oma, smaakten niemand.

Na zooveel rampspoed had Letje met geen woord meer over de tasch durven zeuren. 't Zou toch niet geholpen hebben.

Onderweg naar de piano-mevrouw - Mama, onvermurwd nog, sprak weinig en liep snel, Letje met glanzend gezicht van het herhaaldelijk wasschen om, op raad van Marie, de sporen der tranen te wisschen, volgde bedrukt, - kwamen ze juffrouw Ras tegen. Ze groette heel vriendelijk, en Mama ook. Maar Letje niet.

Ze dacht aan juffrouw Ras' zak. Of het er nog in zou zitten? En ze wenschte, dat de piano-mevrouw niet zoo streng zou zijn als die nare Ras. Het lachte haar al iets minder toe dan op den gemoedelijken verjaardag om piano te leeren spelen.

En 's morgens, in de zenuwachtigheid der noodlottige hoofdreenles, had ze al haar nagels weer af-

gebeten. Zelfs die mooie lange aan de rechtermiddel-vinger, gespaard, ter eere van den gouden tooi, al van haar verjaardag, was, na den schrikkelenden roof, gevallen in één hap. Daarmee liep ze, nu het bij de piano-mevrouw juist om haar vingers te doen zou zijn, bijzonder bezwaard. Ze voelde de gezwollen topjes branden in de kriebelige wol van haar handschoenen. Zéér deden ze.

Geen ring, geen tasch, geen nagels....

Letje's tranen stroomden opnieuw. Ze bleef een stap achter, nog een.... door den nevel harer volle oogen zag ze de straatsteenen glimmen en dansen! Mama's hoge hakken, zwart onder den grijzen waaierrok, driftig en beslist vooruit, ál verder. De rok werd mist, loste op....

Letje struikelde, deed opeens diep-voorover buigend met uitgerekten hals en puilende oogen een ontzaglijken stap! Ze viel nog niet, háást.

'Hè kind,' schrok Mama en de wolk van haar rok kwam snel aanwaaien: 'kind toch!'

Bij een mageren boom stonden ze. Letje niet meer te bedaren - de voorbijgangers keken, zelfs een hondje keek - Mama, blozend, bukte recht-van-rug in haar knieën, vischte tusschen vinger en duim de matrozenmuts uit een plas en drukte ze met afkeerig gebaar heur kind op het hoofd. Het lint als een zwart vlagje boven Letje's oor. Zij streek de langste haar-pieken om haar roode oorschelpen, plakte, klemde ze er achter, zóó. En knorde onderwijl, zacht en verlegen om het malle gesnik middenop straat - alle

menschen lachten - en veegde, veegde, boende het behuilde gezicht, overlans, overdwers, heelemaal in het rond, of het één glad vlak was zonder neus.

Daarna liepen ze voort. Mama, die niet op kon houden Letje's zonderlinge gedragingen van dien dag mistroostig te laken, hield haar nu bij de hand, trok. Terwijl Letje's rijglaarzen in draf de driftige hoge hakjes moeilijk bijbleven en ze zuchtte en pufte en telkens met de vrije linkerhandschoen overgeschoten tranen stelpen moest.

Zoo kwamen ze in de stille straten, die alle op elkaar geleken en Mama las hardop de hoge bordjes af, tot ze den naam uit haar gedachten gevonden had. En toen begon ze nummers te tellen en deze afleiding verzachtte Letje's lot.

Vóór 27 stonden ze, knikten tegelijk, dat was 't.

De bel, waarop Mama met onmiddellijk en beslist gebaar drukte, klonk als de bel aan het huis van den tandarts.

'Ik vind 't niks prettig,' fluisterde Letje.

Een stuursche meid, zonder muts, een soort slordige Marie, deed open, liep dadelijk in de smalle gang met haar volle gewicht tegen de eerste zijdeur links zonder den knop te keeren. Het slot sprong.... Ze viel binnen, trok met één scheven ruk een stoel van het karpert naar de linoleum ruimte, vroeg in de vaart Mama's naam, stooft weg. Flap sloeg de deur, doch piepte langzaam weer open....

In de koude kamer, met ramen, mat door dicht-witte moesgordijnen, lichtgebloemd behang en ge-

sloten grijze deuren in den achterwand, ging Mama, afwachtend, zitten als op een eiland, op den aangeboden stoel. Terwijl Letje staan bleef op het groen karpetje, tegen de tafelpunt. Achter de deuren klonk, kling klang, muziek! Daartusschen ver-murmeland gepraat en het hooge gesjilp van een lustige kanarie.

Letje, gespannen, wees naar die deuren, zwiingend nog met open mond. Haar hoofd vól gedachten.

Zulke muziek zou ze nu ook leeren maken.

Maar eerst moest ze voor die vreemde mevrouw, ja wát? Ze schoof al dichter naar Mama. Mama en zij tenminste samen voor de vreemde mevrouw.... Kling, klang, kling....

'Is 't een wijsje?' ademde Letje, in bevende verwachting vattend Mama's mantelmouw, al Mama's boosheid vergetend.

Mama hád ook al weer haar gewone gezicht, lachte tegen Letje: 'Mooi hé!'

'Net als van tante Lize, toen die keer....'

Bij die muzikale herinnering betrok Mama's gezicht, want met tante Lize was het niet geheel meer in den haak.

Maar dat raakte natuurlijk Letje niet.

Boem, boem! bromde het achter de deuren.

Meteen weken ze, met gerol als donder. En terwijl Letje achteruit schrikte en Mama vriendelijk rees, kwam in een streep nieuw licht de mevrouw stil knikkend binnen. Een kleine, dikke mevrouw. Achter haar schoot iets weg, het kon een kind zijn geweest of een poes.

Wat ze verder zagen was enkel piano. Een kolossale piano, wel drie maal die van thuis uit het salon. Maar veel lager, deze. De heele kamer vulde ze.

Letje, innig beklemd, vestigde haar kraal-ronde oogen beurtelings op de kleine mevrouw, de groote piano, en op Mama, die met strakken rug en breekbaar middel een hoed vol veeren naar de andere dame boog. Deze had in het geheel geen middel, dalende schouders en een hoofdje zonder ooren, leek 't wel, in een kapje van glad blond haar, dat aan weerszijden uit de scheiding kabbelde naar achter in den blooten hals, dan weer opwentelde tot de kruin, en daar stond als een styf torentje, dat er los leek op gezet. Zij sprak zacht en inschikkelijk en liet terwijl zij, wat verzakt, de bezoekerster kantig plaats nam, deze ongestoord en in den breede verhalen: '....Ja, ziet u, we vonden, mijn man en ik, dat het nu tijd werd - zoo heel jong moet je een kind niet met muzieklessen achtervolgen - maar nu ze - verleden week was ze jarig - negen jaar is geworden..'

'Dat is ongeveer de leeftijd waarop ze allemáál beginnen,' begreep de onderwijzeres.

'Juist dat wilden wij ook, net als de anderen.' Letje luisterde al met geruster hart, opnieuw herinnerd aan den troost heur wordend lot met anderen te zullen deelen, en haar moeder vond, dat de pianodame, welke haar trouwens zeer was aanbevolen, een gunstigen indruk maakte: bescheiden en bevattelijk.

'Mevrouw Wilkens,' prees ze, om wie eere toe-

kwam dan ook eere te geven 'en mevrouw de Berg hebben u vooral gerecommandeerd.'

De kleine mevrouw stond even op om de deur te sluiten.

'En mevrouw van der Werf roemde u zoo, zei dat haar Emiliëtje énorme vorderingen maakte.'

Ook de suitedeuren schoof ze dicht tegen het onbescheiden gefluit der kanarie, dat de welwillende bezoeker dreigde te overstemmen.

'Jeantje Hofman heb ik hooren spelen, op haar Papa's verjaardag, een.... een stukje.... ja de naam.... maar dat was werkelijk snoezig.'

En in de stilte, die op dezen lof volgde, meende zij een der factoren van dit gelukkig debuut te hebben ontdekt: "t Is dan ook een beeldig meisje, en zoo lief gekleed.'

De gelauwerde vond het genoeg, vraag zakelijk:

'Is uw dochtertje muzikaal?'

'Ik.... ik zou het u eigenlijk niet kunnen zeggen.'

'O, doet u niet aan muziek?'

'Neen, tot mijn spijt.'

'Uw man misschien?'

'Ook niet.... maar....'

'O.'

'Maar mijn man's zuster, die was.... is bijzonder....'

Mama, op dit oogenblik, onder deze omstandigheden, waardeerde uitermate tante Lize's muzikale nagedachtenis, al was het dan ook niet geheel meer in den haak.

Mevrouw echter stelde in Mama's man's begaafde zuster minder belang, en keek met bezorgdheid naar het, aan haar handschoenen plukkend, dochtertje, dat begon te lachen van schroom en van angst om de gesneuvelde nagels. Aanstonds zouden haar vingers...

‘Zoo.... en vindt je het prettig hier op les te komen?’

‘Ja,’ knikte Mama's veeren-hoed.

‘Ja, mevrouw,’ herhaalde Letje, behoorlijk met twee woorden.

‘Ben je nogal een ijverige leerlinge?’

(Ik weet niet).... antwoordden Letje's schouders.

‘Op schóól, bedoel ik. In welke klas zit je?’

‘Derde, mevrouw.’

‘Zoo. Bij juffrouw Ras zeker?’

Hemel! die kenden elkaar!

‘Ja, mevrouw.’

‘Zeker altijd heel zoet, niet?’

Zou mevrouw 't al weten van het ringetje! Zou Ras? O, schandelijk!

‘Dat laat wel eens wat te wenschen, mevrouw,’ bekende Mama, eerlijk en deftig voor Letje. Meteen stond ze op, maakte aan deze pijnlijkheid een gelukkig einde.

Nog even gefluister.... een ietsje gêne....

‘Liever een half uur.’

‘Best mevrouw. Dan.... Dinsdag en Vrijdag van half een tot een.

‘Heel goed. Hoor je het, Let, mevrouw wacht je Dinsdag om half een.’

'Hoe heet je?' vroeg mevrouw, die den naam langs haar gepantserd oor had hooren glijden.

'Aletta,' antwoordde wéér Mama voor haar beurt.

Toen volgde het afscheid.

'Dag Aletta,' zei mevrouw correct, 'tot Dinsdag.'

Het werd een wisseling van 'Mevrouw's' tot aan de voordeur, die de eene buigend opende, de andere buigend door ging. Zwijgend er achter het kind.

Dat was maar wat blij over den goeden afloop: heelemaal de handschoenen niet uit gehad!

Bij de eerste les, Dinsdag, had Letje het ringetje, terug van Ras, warm uit haar portemonnaitje, aan. En de nagels waren een fraai randje gegroeid. Nu zou het er op aan komen!

Grootsch liep ze, met de tasch, waarin een schoon blad papier vol nauwe lijntjes; net als de telegraafdraden. Dit had mevrouw zoo besteld. Onderin rolde het nieuwe potlood, door Marie griezelig spits geslepen. Het leek Letje of een ieder haar het gewichtig doel dezer wandeling en de sierlijke bijzonderheden, daarmede in verband, aanzag.

De tasch slingerde tusschen haar pedante beenen, een scherpe nikkelen hoek beprikte haar kous.

Het was helder weer, een orgel kwam een zijstraat uitrijden, stond stil, de man er achter draaide het wiel.... en hoepla, daar klonk 't! Alle meiden liepen uit, de heele straat vol blauw katoenen meiden, vol zon en vol muziek. Dat was pas muziek!

Het maakte Letje overblij. Ze vervolgde haar weg in de pas-van-drie.

Mevrouw liet juist een andere leerling uit en haalde meteen de nieuwe in. Een geheel andere mevrouw scheen ze haar nu. Veel jonger en ook veel liever dan toen Mama met haar sprak. Zij hielp met het goed-af-doen, het beige manteltje, 't witte bontje met de staartjes, de matrozen-muts, en de wanten, bewonderde de tasch en treurde mee over Marie's prachtige punt die, onder in de duistere leegte der tasch, was afgeknapt. 't Kwam van de pas-van-drie verklaarde Letje, berouwvol. Achter in de gang stond de keukendeur wijd open, daarbinnen zag ze twee vechtende kleine jongens en de stuursche meid van den vorigen keer, die tusschenbeiden schoot met hevige gebaren.

'Jongens, jongens, jongens!!' gilde mevrouw en 't was of de gang meegilde 'laat 't dan toch!' En toen dat niet hielp, liep ze in een vaartje, in de fladdering van haar wijde schort, met roffelende voeten over de looper van zeildoek de keuken in.... pats! en nogmaals pats!

Ze stonden even beteuterd vóór ze losbraken in geschrei. En welk een geschrei!

Het torentje op haar hoofd rechtzettend, kwam de moeder terug, duwde Letje de achterkamer in. Deze was in de hitte des gevechts schier vergeten waarvoor ze kwam, doch als bracht de geweldige piano haar tot bezinning...zoodra ze daar binnen achter de gesloten deur alleen stond tegenover het dagenlang

gevreesde.... ja, toen begon ze wel weer te beven.

Maar er gebeurde niet veel. Eerst vertelde mevrouw over 'noten' en 'sleutels' en over de beide kindertjes, die nu met iets op gierende wielen door de gang renden en botsten en telkens vielen. Na elken slag sprong mevrouw op, de kamer uit, naar de plaats des onheils, om te troosten, te sussen, te kussen.... want in den grond waren ze toch zoo lief.... en liet Letje staan in de kamer, naast de nog immer geheimzinnig dichte piano, voor het zwarte bord vol lijnen en balletjes waar ze niets van begreep.

Prrr, floot de kanarie.

Daarna, lachend en wat verwaaid terugkeerend, deed mevrouw leuke verhalen van Joop en Jaasje, hoe ze speelden, hoe ze vochten, en hoe ze vielen; en Letje, die geen broertje had en er zoo graag een wou hebben, luisterde met groote oogen. En eindelijk moesten ze binnenkomen, elk een vuil handje aan 'Aletta' geven.

Joop, de oudste, rukte onverwijld op den vleugel aan, dien hij vaardig openklepte, en betrommelde met zijn ellebogen, met heel zijn rood tricot lijfje de baszijde, terwijl Jaasje zich klampte aan het deurtje der overvolle muziekkast en met opgetrokken knietjes plezierig heen en weer zwierde.

De scharnieren piepten, de kanarie, hoog in zijn kooi voor het raam naar een vierkant tuintje, floot schel op langen adem....

En mevrouw moest toch zóó lachen.

En opeens, met een vreeselijken slag, Jaasje's voet

zeilde er tegen aan, viel het bord van den ezel. Niemand was gekwetst. Maar Jaasje, die wederom door moederlijke hand getuchtigd, de wind voelde suizen om zijn wijd uitstaande ooren, luchtte deze nieuwe smart in een geschreeuw, dat weinig menschelijks meer had.

Toen Joop en Jaasje ten slotte weer bij het paard op wielen in de gang terug waren gebracht, sloeg het juist één uur en mocht Letje naar huis.

‘Dag mevrouw.’

‘Dag Aletta.’

Ze moest over het rood rimpelend buikje van Joop, die op de mat lag, heenstappen om de voordeur te bereiken.

Op een drafje liep ze, uit honger naar de boterhammen, een met vleesch en een met koek. Daar zag ze het huis al. Ja, en daar wachtte Mama voor het raam en wuifde. Mama, die hunkerde te vernemen hoe het gegaan was. Ze voorkwam de bel, haalde het kind feestelijk binnen.

Nauwkeurig moest Letje toen, eerst al in de gang aan Mama, en later aan Papa, en nog later aan Oma, verslag doen van deze eerste les.

En dat was nu juist niet gemakkelijk.

‘De een heette Joop,’ zei Letje, ‘en de ander Jaasje.’

Bij de tweede les zaten de broeders veilig in de voorkamer blokkentorens te bouwen en om te gooien.

En mevrouw sloot de tusschendeuren deugdelijk met een knipje.

Over de vogelkooi hing een theedoek. En de vleugel ging open, als het nijlpaard dat zijn tanden laat zien. Nu zal 't gebeuren, dacht Letje.

Doch dien middag kwam er juist bezoek. Weer een mama, net als de mama van Letje, om mevrouw te spreken over haar dochtertje, van Letje's leeftijd.

De meid, met zorgelijk gezicht om de kamerdeur, kondigde haar aan als een onheil: 'ja, ze staat op de mat, waar moet ik ze anders laten?'

'Wel vóór! Of neen, och die kinderen!'

Open snorden de suitedeuren, mevrouw greep Jaasje bij een arm, wenkte Joop, de meid zamelde blokken in haar schort: 'Gauw, Joop, raap op, kom mee!'

Doch op dat oogenblik wierp een nieuw plan in mevrouw's onrustig brein het oude weer om: 'Laat maar, laat maar, wuifden haar handen.

Jaasje werd teruggeduwd, als hagelsteen rolden de gezamelde blokken uit het maagdelijk schort, en eer ze het recht begreep stond nu beduusde Letje op het donkerblauw linoleum, tusschen de grijze suitedeuren, het bloemig behang en de witte moes-gordijnen der beblokte voorkamer. Ze raakte er op vertrouwelijken voet met Joop en Jaasje, en ook wel met de onvriendelijke meid.

Met hun vieren bouwden ze een groot huis.

Tusschen de tweede en de derde les - het waren

lessen van een rijksdaalder in het uur - viel juist het St. Nicolaasfeest. Letje had een heeleboel gekregen, o nog méér dan met haar verjaardag! en Joop en Jaasje óók een heeleboel. Nou, en eer dat over en weer allemaal verteld was! En bekeken! Bevoeld, beroken en wel eens eventjes belikt.

De locomotief, die je op kon eten, en de chocolade Piet, net als de echte Piet in een kooi, en de biggen van marsepein! En het witte mofje, dat Letje van Oma had gekregen en dat precies bij het bontje-van-verleden-jaar paste. Joop prees het zachte-vanbinnen en Jaasje aaide het vachtje met zijn handjes en met zijn wang.

En de locomotief kon gaan! Als je 'm in zijn buik draaide, zei Joop.

Dat deden ze toen net zoolang tot ze kapot was.

'Och,' lachte mevrouw, terwijl mijnheer, die op de noodkreten was toegesnel, tot afleiding en troost voor de piano ging zitten en een polka speelde: 'Och, zoo na St. Nicolaas komt er van lesgeven niet veel....'

Toen volgde de Kerstvacantie en Oma die, op den eersten Kerstdag bij Letje's ouders te gast, na het eten, terwijl zij zich tot dutten schikte, vroeg of Letje al iets voor haar spelen kon? toonde met dit onthutsend verzoek al heel weinig doorzicht in het pianospel en zijn beoefening.

Maar na Nieuw-jaar. Op een zonnigen Dinsdag in de eerste dagen van Januari belandden inderdaad Letje's vingers, zonder nagels, want ze had ze er met

geen mogelijkheid zóó veel weken wachters aan kunnen houden, op de toetsen. Eerst de rechter hand, toen de linker, de vingers beurt om beurt. Dat was een toer niet alle vingers tegelijk neer te drukken of buur met buur te laten vliegen. Letje hijgde van inspanning, er dauwden kraaltjes op haar neus, en nog lukte 't niet. Telkens moest mevrouw een ontsnapte terugduwen, een onwillige ophalen. Au! En eindelijk mocht het niet meer met losse duimen, maar, duimen-vast, o, au, terwijl de andere vingers elkaar na-strompelden, van rechts naar links en van links naar rechts, en toen zelfs niet meer volgens het rijtje....

Neen, die les was nu zoo prettig niet, maar bij het afscheid, zei mevrouw, dat Letje voortaan elken dag 'oefeningen' moest studeeren, tweemaal een kwartier en met deze belangwekkende opdracht kwam ze glunder thuis.

Maar ach, alle dingen veranderen van gedaante in de koele werkelijkheid.

Elken morgen vóór het ontbijt, van kwart over acht tot half negen, zat nu Letje in het salon, waar slechts op Zon- en feestdagen de groote haard brandde, te studeeren voor de piano. Van het draai-stoeltje zonder leuning was de eerste vreugde ras vervlogen en Mama had, nadat Letje, in de geestdrift der ontdekking, gedurende het gansche kwartier met haar voeten op de gouden voeten der piano, een georgel had verwekt, dat, allengs gezwollen tot een orkaan,

Mama van schrik uit de dekens wipte, ten strengste verboden ooit weer een pedaal te beroeren. Dientengevolge was nu Letje's spel minder belangwekkend en hingen haar te korte beenen, de stoofjes missend, doelloos te bengelen in de ruimte. En dan, het leek wel of de wind eruit woei bij het openen der klep, waren de toetsen, waarop haar blauwe vingers stram en treurig worstelden, koud als ijs, en zuchtend stroef na langdurige rust. Letje begreep, dat voor dit eene kwartier en het kwartier na vier, de prachtige open haard niet kon worden aangelegd. Zij stelde geen eischen en trachtte zich te schikken naar omstandigheden. Het bontje deed ze om en de nieuwe mof nam ze op haar schoot om de hand, die niet aan de beurt was, te ontdooien. Op een buitengewoon kouden dag, toen er ijs prikte in de spons en het slaapkamerraam, dik wit bebloemd, klemde in het korstig kozijn, trok ze haar mantel aan en wond de rood flanellen toet-sendekker, waarop tante Lize in het vreedzaam verleden de eerste maten van Beethoven's 'Sonate pathétique' had geborduurd, tot een muts om haar rozige ooren.

Zoo zat ze, barbaarsch getooid en deerniswekkend, in zacht-gelen kaarsschijn, haar neusje, dik, en vochtig als van een hondje, dicht bij de warme vlam, die door haar zwevenden adem scheen, te studeeren van c, d, e, f, g. En haar handen, met elk vier paarse putjes in bollen rug, de weeke teere topjes.... o neen, niet om van te reppen zóó koud. Of ze aan de toetsen zouden vriezen voor eeuwig! En stijf! c, d, e, g

werkten nog, maar f... met geen mogelijkheid kon ze dien vreeselijken vierden vinger op f tot eenigerlei daad van beteekenis bewegen. Ze moest deze f overslaan, hoe noode ook. Want boven het salon, in het warme groote bed, lagen Mama en Papa, en hoorden elke ongerechtigheid. En ze wisten nauwkeurig hoeveel minuten er gingen in een kwartier.

Alleen des Zondags behoefde Letje niet te studeeren. Doch deze gunst was, met betrekking tot den juist andersom werkenden salonhaard, eer een averechtsche speling van het lot te noemen dan wel een geluk.

Papa voorspelde elken dag: dat het den volgenden zou dooien. En na veertien dagen had Papa het geraden.

Maar tegen zoo langdurigen rampspoed was Letje's liefde voor de kunst niet bestand gebleken, ze bekende, tot ontgoocheling van Mama, Papa en Oma, een hekel te hebben gekregen aan de piano!

Onmiddellijk, onder den verschen indruk dezer onverhoedsche mededeeling, besloot Mama Letje naar de eerstvolgende les te vergezellen om mevrouw over het verschijnsel te spreken.

Voor Letje No. 27 bereikt had, belde Mama reeds, driftig, want haar teleurstelling raakte, over het onwillige dochtertje heen, ook de mevrouw, die dan toch de lessen zóó moest geven, dat de muzikale kiemen groeiden, desnoods tegen de verdrukking in.

Mevrouw echter, even versuft na een wederom bliksemsnelle verwijdering van Joop en Jaasje, blokkendoos, en biggenstoet uit de vóorkamer naar de keuken, doch spoedig ter zake en onversaagd, deelde de verslagenheid niet.

‘Dat hebben ze allemaal,’ berustte ze. ‘Het dochtertje van mevrouw Wilkens en Annie de Berg en Jeantje Hofman ook.’

Nu, een beteren troost had ze al niet kunnen aanvoeren.

Letje's moeder, volkomen ontwapend, zag weer het lieve Jeantje, in haar beeldige witte jurk, spelend dat stukje - hoe heette het ook? - voor haar Papa's verjaardag, en de nederige veronderstelling: ‘Ziet u, we dachten, of ze soms niet muzikaal zou zijn....?’ ontsnapte haar meer in den verlichtenden zucht, dan met de bedoeling een beslissend vraagstuk op te lossen.

‘Zeker, is ze muzikaal,’ wist mevrouw, die nog nooit een leerling zonder muzikalen aanleg had getroffen, ‘als we maar eenmaal aan de stukjes toe zijn!’

Met April hád Letje haar eerste stukje!

Men was, tengevolge der gerezen moeilijkheden tusschen Mama en mevrouw eenerzijds, Letje anderzijds, sneller tot dezen stap overgegaan dan bij een strikt normaal geval. Ook in het belang van Grootmama, die den IOen Juni haar zestigsten verjaardag zou vieren. Allen leefden op in het vooruit-

zicht, Oma bij die gelegenheid, al aan het ontbijt, met een stukje, exprès voor Oma, te laten hooren hoe ver Letje het dezen winter, alle elementen ten spijt, reeds gebracht had! En Letje werkte, met vingers en ellebogen, met ijver en ouderliefde op haar eerste stukje.

En ze beet er al haar nagels voor af, want ze had uitgevonden, dat het zonder nagels eigenlijk veel beter ging dan mét.

Het stukje telde vier notenbalken en heette: 'Kind in der Fremde', een titel die, vertaald, Letje tot tranen bewoog, doch ten slotte voor Oma als minder toepasselijk werd verworpen.

Na grondig overleg met de autoriteiten koos ten slotte Letje zelve tusschen: 'Die letzte Rose' en een 'Marche militaire', waarvan noch het een, noch het ander in verband met Oma het ideaal van toepasselijkheid naderde, tot de 'Marche militaire'.

En Mama, zich plotseling herinnerend, dat dit nu het bewuste stukje voor Jeantje Hofman's jarigen Papa was geweest, toonde zich met de keuze zéér ingenomen.

Zoo vlijtig en eerlijk studeerde Letje, dat ze mevrouw, die weleens de taak van de eene leerlinge verwarde met de plichten eener andere, immer bereidwillig op het rechte spoor bracht:

'Neen, mevrouw, die maten had u de vorige keer al opgegeven.'

‘Ja natuurlijk,’ zei dan mevrouw.

En eens was het gebeurd, dat mevrouw voor Oma, die de Marche militaire zou krijgen, het boek bij ‘Die letzte Rose’ opsloeg!

Van zóó een vergissing had Letje geen hoogte.

Gelukkig konden ze over elke maat wel een week doen, zoodat tegen het einde van Mei, alle maten een beurt hadden gehad en er waarlijk al iets militairs onder Letje's naartige vingers begon te klinken.

Doch de laatste loodjes....

1 Juni ontfermde Mama zich, ten bate der muzikale verrichtingen, over Letje's handwerk voor Oma, een groen bestikt brillenhuis, dat anders niet àf kwam, en draafde Letje van school naar de piano en van de piano naar school. Daar, op haar schoot en, achter Annie de Berg's rug op den lessenaar, thuis aan weerszijden van haar bord aan tafel, bij Marie op het aanrecht en 's avonds op de lakens, overal speelde ze de Marche militaire!

Den 8en Juni waren Mama, Papa, mevrouw en Aletta onbillijk en boos van zenuwachtigheid en bleek het noodzakelijk den volgenden vrijen Zaterdagmiddag aan een extra les te offeren. Dit geschiedde onder tranen.

Doch daarna - mevrouw, en die wist 't, zei het zelf - vlotte het opeens voortreffelijk.

's Avonds fluisterde Letje in den nachtzoen: ‘Nu nog één nachtje: dan is 't.’

En tot Marie, hoewel deze weer bitter weinig belangstelde, noch in Oma, noch in den verjaardag, noch

in de Marche, overwoog ze: 'Als we nu weer naar bed gaan, wéét Oma 't.'

Laat sliep ze in, en met de hanen werd ze al wakker, klaar wakker, zonder oogenwrijven. Ja, nu was 't! En nog wel, hoe een heerlijk toeval, op een Zondag, geen school! In een wip veerden haar rose voeten over den bedrand, krielden in het vachtje eronder, glibberden over het zeil naar de gordijnen.

Open! Een kiertje waar net haar neus door kon: Bleek en droog de leege straten, blauwig de hoge lucht, de vogels piepten: mooi weer!

Dat trof Oma!

Ze trok de spleet weer dicht, glibberde terug, dronk een slokje water, kroop weer in bed, in-vernoegd. Hé, lekker was nu het bed, het kuiltje van haar wang nog warm in het kussen. Met open oogen bleef ze liggen, 't kromme vlechtje langs haar hals, één peinzende lach haar heele gezicht. In haar ooren zong het: c, e, c, e, c, g....

Vandaag.... O! Als nu die weerspannige vierde vinger maar mee wou! Ze beefde om dien vinger, liet hem knappen onder de dekens.

Zou Oma 't mooi vinden?

Ze voelde de verantwoordelijkheid weer over zich vallen.

Haar gezicht verstrakte, de oogen staarden.... Boven het dek groeiden langzaam haar handjes, als varens uit den grond. De vingers ritselden: c, e, c, e, c, g.

Door de gordijnen drong al lichter het morgenlicht....

Klokslag zeven stond Letje op, trok wankelend op één, met de teenen in het kroezig kleedje geklemden, voet haar beste gaatjes-kousen aan, strak hoog-op, want geen rimpel mocht erin zakken, en daarna de schoenen met kraaltjes.

Ze had zich zelf gewasschen vóór Marie kwam helpen en poetste al tanden toen deze, groetend met ongewone mildheid en:

‘Wel gefeliciteerd met je Oma,’ binnentrad.

‘Dank je,’ knikte Letje deftig, familietrotsch om deze, haar zoo na betreffende gebeurtenis van den dag, terwijl ze den rood-bepoederden borstel terzijde legde en een rood-omspat mondje naar Marie keerde.

Marie veegde een druppel van Letje's kin, zocht het witrips haarlint uit de doos, en bezag, blazend in de witte pooten, de kam tegen het licht.

‘Kom Let, eerst je haar.’

Letje sloeg het kanten kapmanteltje om haar bloote schouders en nam gehoorzaam plaats op den stoel voor de spiegelkast, waaraan het gevonden lint vlagde.

Ze keek onverschillig, Marie, maar ze deed heimelijk bijzonder haar best terwijl zij Letje's haar kamde, glad borstelde en het, in plaats te vlechten als op een gewonen dag, langs de ooren in twee blessen opnam

en er het lint in strikte, met staande witte lussen, of er een duif op gevlogen was.

Behalve de nieuwe jurk, waarvoor Mama komen zou, droeg nu Letje alle bijzondere kleren: de schoone onderjurk met borduursel strooken en het bloedkoralen kettinkje, voor feestelijke dagen keurig bewaard. Ze stak het ringetje aan haar vinger, bekommerde zich om geen nagels, want het doel heiligde hier de middelen - en begon allengs te gapen van het treuzelig wachten op Mama met de jurk.

‘En ik wou 't nog zoo graag 's spelen,’ hilde ze haast.

Marie, begaan, raadde dan zoo lang een schort met mouwen, die de onderjurk niet kreukte, aan te trekken en voorzichtig op de kraal-schoentjes naar beneden te gaan. Dat was een inval!

Weinig later genoten Mama en Papa, boven in bed, als een aubade, de Marche militaire. Ze luisterden met dubbele belangstelling en meenden dat het, misschien wat langzaam voor militairen, maar zeker vlug genoeg voor Oma, en stellig heel goed zou gaan.

Letje voelde ook voldoening. Vooral toen Mama, met de nieuwe jurk over haar arm, in het salon kwam om haar te halen voor het ontbijt en haar ook bewonderend prees.

‘En wat vindt Pa?’

‘Papa vindt het ook heel mooi.’

‘Nu Oma nog!’

Ze zouden in de huiskamer maar even de schort

tegen de jurk verwisselen. Of de bloemen er al zijn zouden? Neen nog niet.

En de klok viel tegen. Letje moest nadat Mama, o dood-voorzichtig, de neteldoeksche jurk over haar ingetrokken hoofd en armen-in-de-lucht, had laten zakken, onder het dichtknoopen de reepjes boterham vast verwerken.

Zie je! Daar hadt je het rijtuig al!

Waar de bloemen toch bleven? Marie moest maar gauw....

Daar kwam Papa ook binnen, kuste Mama om haar geluk te wenschen met den jaardag harer moeder. Mama, erkentelijk, wees met haar blijde oogen naar Letje-in-de-nieuwe-jurk.

Nu? vroegen ze. En Papa moest bekennen: 't was een mooie jurk. 'Ze is precies eender,' fluisterde Mama, die geen aanspraak maakte op oorspronkelijkheid: 'precies. De juffrouw in de winkel wist nog hoe mevrouw Hofman, die van Jeantje had laten maken.'

'De bloemen, och de bloemen,' danste Letje, 'en waar is 't stukje?'

Marie, gebeld, eerst naar het salon om de muziek, toen naar den bloemist.

Papa, staande, dronk gloeiende thee.

De keukenmeid werd ook geroepen om de cape te halen van boven, want het zou zonde zijn die kanten mouwen in een mantel te proppen.... 'Pas op nou, Let, sta stil....'

Ze besloten vast naar het rijtuig te gaan.... Ha!

daar kwam Marie al terug, mèt den jongen, die de trommel droeg; hijgend allebei.

Niemand verstond het standje, dat Papa den jongen voor zijn patroon toeduwde, zóó uitbundig gilte Letje over de pracht van dezen boeket!

‘Lelietjes, haast allemaal lélietjes....’

‘Stil nu, Let.’

Papa en Mama achterin, Letje met de bloemen half onder de cape in de koestering harer liefdevolle armen: ‘Laten ze niet afgeven,’ waarschuwde de bezorgde moeder, op het voorbankje.

Papa, lijdzaam, hij had er den dag voor gezet, zat pal met het brillenhuis in de eene hand, het witte rolletje in de andere. Zoo reden ze, allengs zwijgend, en wel-bewust.

‘Wat bent u laat!’ berispte Oma's Truitje, die met de jaren zich stem in de familie-aangelegenheden had verworven: ‘Mevrouw is al lang op.’

‘De bloemen waren er niet,’ verontschuldigde Mama, fluisterend, want ze stonden nu in de vestibule, en Oma boven mocht niet hooren.... Hun vroege komst moest een verrassing blijven.

Dat bleef ze, altijd weer opnieuw: een verrassing, hoe vele verjaardagen Oma ook op deze zelfde wijze hadden verrast en hoe duidelijk en voorspellend ook op elken 10en Juni het rijtuig aanrolde in de stille straat en stopte voor het huis. Waarna de bescheiden bel juist tot Oma's slaapvertrek doorklonk....

Trui, als immer bekoord van het kind, wilde de cape afnemen, maar Mama duwde Letje zoo-als-zewas de kamer in.

Nóg meer bloemen geurden daar! De mand van de ooms en tantes van buiten de stad, en de mand van de meiden, net als elk jaar. En naast Oma's bord op de gedekte tafel het stapeltje brieven, die Letje placht te tellen. Het waren er weer vijf, en drie briefkaarten, en de kaartjes van de naaister en de werkvrouw.

Trui had al thee gezet, het zilveren potje in de open, stoomende ketel op de stoof.

Mama plaatste de bloemen in een vaas onder de lamp, want Letje, die moest spelen, kon nu niet, als andere jaren, Oma met den boeket tegemoet gaan. Het brillenhuis, zoo, precies in het midden, op Oma's bord.

De piano stond reeds open, daar had Trui, die wist van het geheim, voor gezorgd. Ook de bovenklep lang omgeslagen en al de familieportretten, die er in dichte drommen op glansden, rustten nu, rug aan rug, op de commode.

Letje nam onverwijld plaats, doch moest weer opstaan om béter te gaan zitten, op haar onderjurk, zoodat de neteldoeksche rok van plooitjes en kantjes in heur vollen omvang klokte rond het stoeltje. De hemelsblauwe strik breed uit. Daarboven, recht en wijd, de losse haren, even opwippend aan de punten.

'Zit ik goed?' beefde Letje, heur hangende voetjes pal-aaneen, de teenen gespist. Telkens sprong het

stukje, onderweg onbedachtzaam gerold, weer in de oude krullen, viel om van den richel op Letje's koude, op c, d, e, f, g, in het gelid liggende vingers. Wat Papa ook terugrolde, streek....

'In een boek leggen en er op gaan zitten,' ried Trui.

Papa overwoog, deed het niet.

Eindelijk, zonder buitensporigheden, overwon men den natuurlijken weerstand, de Marche militaire stond!

'Nu maar langzaam Let, en goed in de maat.'

'Nu al?'

Er schoot nauwelijks hoorbaar geluid meer uit Letje's genepen keel.

'Neen, wachten tot Oma.... onder aan de trap.... Papa zal om de deur kijken, zijn vinger opsteken als je moet beginnen.' Papa vatte post, hield den vinger gereed.... Mama, nog even gauw, Oma kon dadelijk komen, zette de omgevallen witte lussen overeind op Letje's hoofd, kuste bemoedigend het gebogen gezicht, dat gloeide.

't Schaap,' fluisterde Trui.

Letje zuchtte diep, bewoog stilletjes boven f de vierde vinger.

'Nu?'

'Neen, kind.'

'U kan de deur boven hooren kraken,' wist Trui nog van een vorigen verjaardag. En na dezen wenk verliet ze langzaam, als alle jaren, doch dit jaar met extra moeilijke bescheidenheid, de vertrouwelijkheid

der geurige, feestelijk benauwende kamer. Doch bleef dralen in de gang.... om de muziek.

Door de deurreet kon Papa de groote trap juist zien.

'Neen, nog niet.'

Och Letje zag niets meer, geen noten, geen letters. Ze beefde zóó verschrikkelijk.

Mama las voor de derde maal de briefkaarten uit het stapeltje naast Oma's bord, zonder den simplen zin te vatten, want ze luisterde, luisterde....

Was dát de deur boven! Ze liep snel naar Letje, bleef achter haar....

Daar rees Papa's vinger.

'Let, Let!' schudde Mama.

Nu moest 't, nu....

'C, e, c, e, c, g....'

't Ging.

Op den drempel stond Oma, het sleutelmandje aan den arm, haar gezicht tusschen lachen en schreien. Verbluft stond ze!

Achter haar, op de teenen zich rekkend, Trui. Trui's oogen vol tranen.

Met den vinger op de lippen waarschuwde Mama nu met geen woord dit toover-schoon te storen....

Papa week glimlachend terzijde om Oma voorbij te laten.

'C, g, g, c.'

En langzaam, iets onzeker, op de hier wat snerpend, daar wat doffe - maar dat lag aan de piano -

tonen van de Marche militaire trad de jarige Oma de kamer in.

Drie paar innige oogen hingen aan Letje's krommen rug, aan haar beeldig jurkje, aan de duif op haar hoofd....

'Och!' zuchtte Oma, overvol.

De vierde vinger wou niet, maar enfin.... Er waren toetsen in Oma's oude piano, die nog maar kreunden, enkele die ganschelijk zwegen. Doch wie zag hier op een noot meer of minder!

Letje's handen gloeiden nu, klam, of ze kleefden.

'Hoe vindt u 't,' fluisterde Mama, die haar geluk niet houden kon.'

Oma knikte, knikte sprakeloos.

'De jurk....' fluisterde Mama weer.

Oma bleef knikken....

Ze zag, zonder bril, het lieve Letje als in nevelen, maar ze wist zich wel te verbeelden....

De bloemen geurden, het theewater zong, de zon scheen door de ruiten.

Héél jarig voelde Oma zich! En al dichter naderde zij Letje, onderscheidde nu beter, boog zich over het blond en wit van den kanten schouder en spiedde langs het bloote halsje met de bloedkraaltjes, die vielen in een rood boogje op haar borstje, zacht en plat, naar de gewichtige handjes.

Wat een moeilijk stuk al! Een inspanning voor het kind! Oma, bewogen, wenschte dat het nu maar volbracht zou zijn, had, hing het aan haar, Letje wel een paar maten willen schenken....

Mama, verlicht en stil-bedrijvig nu, vulde gedruischloos Oma's kopje met suiker, schonk de reeds te sterk afgetrokken thee.... Terwijl Papa de spreuk van den vorigen dag op den kalender las, en daarna behoedzaam het blaadje pelde.

Door de deurreet gluurden de meiden.

Letje's beenen begonnen te bewegen. Bijna klaar! Nog twee noten en dan die harde noot voor het slot.

Bom! sloeg ze.

Goddank.

Ze tuimelde van het stoeltje, onderscheidde eerst niets.... toen opeens Oma, stoof op Oma toe, gréép, haar hoofd diep-weg in Oma's ochtendjapon, en snikte....

Zóó heeft Letje, tot vreugde harer ouders, nog vele jaren zich geoefend in het pianospel. Van haar negende tot haar achttiende jaar.

Tot ondoorgroendelijke belooning van haar voortreffelijk geslaagd optreden met de 'Marche militaire' werden de lessen van een half uur in lessen van een uur verdubbeld.

Slechts tweemaal gedurende dezen muzikalen levensgang greep de natuur in en verschaftte een kort soulaas: de eerste maal toen Letje de mazelen had, de tweede toen bij Joop en Jaasje het broertje werd gebracht, dat Letje zoo graag had gekregen.

En eens plukte ze inderdaad de vrucht van zooveel ernstigen arbeid. Op een dag, dat plotseling

tante Lize weer kwam, tante Lize, met een nieuwen oom, die óók piano kon spelen.

Papa en Mama vonden het niet mooi, zijn spel, maar Letje wel. En bij die gelegenheid mocht ze de blaadjes om slaan.

Voor drie data in het jaar leerde ze een omvangrijk en moeilijk stuk: voor de verjaardagen van Mama, Papa en Oma.

Toen Aletta achttien jaar was en net als de dochters van de vrienden van Mama en Papa op partijtjes werd genood, kon ze met vlugge vingers, stipt in de maat, pianissimo of fortissimo naar believen, en met een à twee pedalen: drie sonates, een ouverture, een intermezzo en vier 'Lieder ohne Worte' onberispelijk ten gehoor brengen.

Alleen.... muziek is 't nooit geworden.

De ouders

Och ja.... meer en meer moest Letje het ook gelooven: zij had een paar volmaakte ouders getroffen. Natuurlijk, niet in deze formule drong zich dit feit aan haar op. Op den drempel van 'De eeuw van het kind', zweefden de jeugdige gewaarwordingen, die zich weldra tot litteratuur zouden kristalliseeren, nog vormeloos en vaag door het onontdekte land. En een geloof, was een geloof, waarbij de proef op de som niet werd vereischt. Als de groote menschen het zeiden, welnu dan was het zoo. Op hun gezag geloofde Letje in het evangelie der ouderlijke volkomenheid; heilig, en een weinig bedrukt, hetgeen zij met het twijfelachtig kroost van alle grooten dezer aarde gemeen had. In de schaduw van den roem laat het zich bezwaarlijk leven, en de gedachte: dit is niet te evenaren, ondermijnde alreeds de teedere krachten er tot op zekere hoogte naar te streven.

Zou Mama haar ooit, op dien toon, met dezen vernietigenden nadruk, berispen bij het geringst vergrijp tegen de wereldorde indien zij zelve niet rotsvast in haar schoenen stond, even nadrukkelijk

overtuigd was van haar eigen superioriteit als van haar dochter's onvermogen? En stond daar niet, onmiddellijk naast haar, een grootmoeder op de bres, welke geen gelegenheid voorbij liet gaan den achteruitgang van het geslacht te bevestigen: 'Neen, dan was je lieve moeder, toen zij zoo jong was als jij, een heel ander kind!' Oma, die het weten kon, die er tenminste bij was geweest....., die Letje bovendien met geen schuchteren blik ooit had durven weerspreken. Hoe doorlopend gezeggelijk was Mama geweest in deze eerste levensjaren, hoe kaarsrecht zat ze!.... hoe keurig ruimde zij op vóór ze des avonds, zonder eenig lied van verlangen, zonder een spoor van angst voor de eenzaamheid der kille lakens en de muizengaatjes in het behang, den donkeren tocht naar de bovenverdieping ondernam. Een heldin! Hoe proper wiesch zij zich niettegenstaande het ijs in de lampetkan - nooit een druppel warm water ook toenmaals.... 'dat was maar verwennen', zei Oma - en hoe netjes at zij als er visite was! Van nagelbijten scheen in dat roemrijk tijdperk zelfs geen sprake, en een ongelukje, gelijk Letje, in haar benauwenis voor de muis, helaas nog wel eens overkwam, was eenvoudig uitgesloten.

Het vooruitzicht naar de groote school te zullen gaan, werd haar beneveld door het visioen der prachtige cijfers, welke Mama en Papa aldaar van klasse op klasse, als uit een tombola zonder nieten, ten deel gevallen waren. Door de pittige rolzoomen, de overhandsche naden en de keperstoppen der

eerste, door het opmerkelijk talent voor hoofdrekenen van den laatste, die nimmer een potlood-cijfertje op de bank had gekrast te zijner memorie. Welbeschouwd moest haar vader een nog hoogerstaand kind zijn geweest dan haar moeder, gemeten althans naar zijn besliste uitlatingen en de mate van gestrengheid, waarmede hij tegenover zijn bloedeigen dochter optrad. Blevden de onderscheidingen in de vrouwelijke lijn nog min of meer bevangen, lichtelijk verschoonend, op grond van erfelijkheid of mogelijk atavisme: 'Ik begrijp het niet, een kind van ons, dat thuis toch altijd het goede wordt vóórgehouden?' het mannelijk gezag verloochende bij dergelijke gelegenheid liefst de geheele familiebetrekking: 'Ik zeg tegen juffrouw Ras.... dat kan geen dochter van mij zijn, die zich zóó ongehoorzaam gedraagt.' Of: 'Alweer een slecht rapport, één-à-twee voor vorderingen.... Ga uit mijn oogen. Ik wil je niet meer kennen.' Hoe treurig zat dan Mama, terwijl Papa met zwierige krul zijn handteekening onder het gewraakt document schreef, te turen over de koffietafel, en hoe overtuigd geraakte Letje van haar verlorenheid, wanneer tot slot van dezen oordeelsdag - dat trof nogal eens noodlottig - Oma kwam eten, en die haar nachtzoen zelfs niet aanvaardde alear Aletta haar lieve ouders, welke zij met dit wangedrag alle levensvreugd vergalde, beterschap had beloofd.

Want hoe kon ze, bij de wisselvalligheid der eischen Lager Onderwijs en de onberekenbaarheden

van juffrouw Ras, feitelijk iets beloven? Hoe dikwijls miste je een beurt, juist in de les, die je het best had geleerd! En hoe onredelijk dikwijls trok Ras een punt voor 'gedrag' af, op dezen betwistbaren grond: dat ze in Letje's buurt had hooren fluisteren! Op louter zevens en achten beroemde zich het voorgeslacht. De twee-à-drie voor 'vlijt', waarmede Letje eens niet oningenomen was geweest, moest wel verbleeken tegen dezen sterrenhemel; terwijl maar niemand in aanmerking wilde nemen, dat het met de cijfers ging als met alle waarden in dit leven, zij rezen en daalden met het bewind en de politiek van den dag. Geen sterveling op Letje's school, die ooit meer een acht kreeg, zelfs geen zeven; vijf; bij hooge uitzondering werd een zes behaald. Daar behoefde het arme kind de relativiteits-theorie nog niet voor te kennen om aan den lijve te gevoelen: hoeveel meer háár twee-à-drie voor vlijt thans waard was dan de tweeën en drieën in Mama en Papa's jeugd, in, stel je voor, het prae-historisch tijdperk toen Oma op de jongejuffrouwen-school ging, en die akelig zoete kinderen regelmatig op tienen mochten rekenen! Andere tijden, andere zeden. Maar met dit al kon Letje niet zeggen, dat ze erop vóóruitgingen, en voelde zij haar levensmoed met den dag gefnuikt.

Zij benijdde allengs de vriendinnen, die het met een graadje minder degelijke ouders moesten stellen. Zelfs haar, die slechts een vader òf een moeder, en in elk geval geen grootmoeder bezaten. Nu zij dit drietal eenmaal had, zou ze het, alle inconveniënten

ten spijt, niet willen missen of verliezen, maar in de dagen der overgangsexamens bijvoorbeeld kon zij het lot van haar vriendin Françoise, wier vader, kapitein ter zee, dan juist den Oceaan placht te doorkruisen, of van Dina, die haar moeder 'nooit gekend' had en door een tante, niet veel ouder dan zij zelve, zalig werd verwend, nu ook weer niet zóó beklagenswaardig vinden.

'Kind, je ben nie-wijs,' smaalde Sientje de Groot uit 'De Garenklos', toen Letje een keer met het geteekend rapport en roodomrande oogen op school kwam. 'Mijn Pa heb 't mijne niet eens gezien. Moe zet er zijn handteekening maar zoo onder.'

'Hè!' dacht Letje, verademend, en zonder zich over de jurisprudentie in deze het hoofd te breken, dat was nog eens een moeder! Wat zou er al niet gewonnen zijn indien ook de hare tot deze vereenvoudiging van het maandelijksch conflict ware over te halen.... Zij kwam tot de conclusie, dat het overmaat van belangstelling in haar persoon moest zijn, welke in hun huis tot zoo vele penitentiën leidde, in vergelijking met de groote gezinnen, haar bekend, waar de ouderlijke aandacht zich te verdeelen had en de zonde van den een, de schande van den ander dekte. 'Een eenig kind', dat stond gelijk met 'een verwend kind', en nu en dan kwam het Letje voor, of haar ouders in het bijzonder deze klassieke blaam niet op zich wilden laten zitten, of ze het er op hadden gezet van hun oilam de uitzondering te kweeken, welke den regel

bevestigd, en ter wille van de familie-eer geen vlekje door de vingers mochten zien....

En hoe onnatuurlijk lang bleven de donderwolken, saâmgepakt in het paedagogisch uur, hangen in een huis, waar behalve Marie, de meid, als ze aan de deur had gestaan of een saucekom brak, niemand overbleef om met het kind den vloek der menschelijke onvolkomenheid te deelen, ietwat verlichting te brengen in de geladen atmosfeer "t Was voor haar bestwil," verklaarde Oma, wanneer Letje, die wéér haar voeten niet geveegd had, om zeven uur naar bed werd gestuurd. En ze dacht, zich diep in de dekens borend, van wege de muizen en het spook der schemering, dat juist op dit uur naar binnen placht te sluipen: waar die wel zitten zou, haar bestwil? Vreemde straffen vond men voor haar uit.... Met Nieuwjaar had Oma het gouden-tientje, dat daar bij-behoorde, ingehouden, omdat Letje het, volgens haar vader, niet verdiende. Een straf van niemendal, want wat miste zij nu aan dit geschenk, dat nog geen seconde in haar handpalm mocht verwijlen vóór het onherroepelijk in de donkere spaarspotgleuf vergeleed.... Met een dubbeltje voor een uitgetrokken tand was ze rijk, deze verspeelde ducaat maakte haar niet armer.... Maar misschien was het minder gemakkelijk dan het scheen: heilzame straffen te verzinnen.... Doeltreffend, en bevredigend voor beide partijen.... Had Papa haar onlangs niet met bewogen stem verteld hoe Mama, o, nog veel erger dan Letje, leed onder het verdriet omdat haar dochtertje

wegens een ernstig vergrijp niet naar het kinderbal mocht gaan? Deze weerom-stuit was haar bovennatuurlijk voorgekomen, en nauwelijks geloofwaardig. Immers, door de verlichte reet van de deur tusschen haar kamertje en de slaapkamer harer ouders, had ze dienzelfden avond kunnen zien hoe beeldig Mama zich vóór den toilettespiegel stond te maken voor het groote-menschenbal, dat om tien uur aan dit bedroevend kinderbal sloot.... Glinsterend als de tooverfee, met bloemen in heur haar. En hoe zij lachte tegen zichzelf in het door twee kaarsen beschenen glas.... Wanneer je verdriet hebt, meende Letje, zulk een onmetelijk verdriet als Papa haar had voorgejokt - hoe feestelijk zag ook Papa er uit, met een groot wit vest en viooltjes in zijn knoopsgat! - dan lachte je niet, dan kon je eenvoudig niet lachen.... En ze had zich, met haar oogen stijf dicht, maar slapend gehouden, toen haar ouders, op het punt in het rijtuig te stappen, zich nog even met de kaars in de hand over hun slachtoffer bogen.... Om hen niet te betrappen.... den feestgangers het verwijt te besparen van haar verwonderden kinderblik....

Was Letje van nature weerspanniger dan de vriendinnen, welke te harer éducatie geen pretje behoeften over te slaan? een geboren Haantje-de-voorste? Integendeel, verbeelding noch praktisch verstand reikten bij haar tot eenig oorspronkelijk verzinzel,

tot avontuur of muiterij. Zij volgde hoogstens de anderen, welke het temperament bezaten, dat zij onder alle omstandigheden miste, en dit op verren afstand, want zij kon in de ure des gevaars niet hard loopen en haar hazenhart beefde voor elke onderneming, waarbij een zekere solidariteit in het kwade-en-zijne-gevolgen werd vereischt. Zij wist dat zij, waar maar even mogelijk, achter den rug van een bondgenootte zou kruipen, en nimmer den mond zou openen, hetzij tot eigen, hetzij tot anderer verdediging.

Doch wellicht waren het juist deze karaktertrekken, die haar voorbestemden tot gijzeling en onschuldige veroordeeling, daar, waar de élite van den geest door de mazen wist te slippen - die haar, kiezend tusschen zwijgen en klikken, uit vrees voor den terugslag van die laatste kans, in gelatenheid deden boeten voor hetgeen zij niet had misdaan. En dan mocht het toch wel een strop heeten daarbij zóódanig met ouders gezegend te zijn, dat deze onverdiende straf zich van de schoolbanken uitstrekke tot de huiskamer en het kinderbal, om voor dagen het familieleven te verduisteren.

Verraden kon Letje ook daar niemand, ervaring had haar geleerd: hoe minder à décharge, des te sneller het verloop.

'Wil je wel eens niet tegenspreken!' waarschuwde Papa al vóór ze adem kon hebben gehaald. En alle vergelijkingen in haar nadeel met andere meisjes, 'die nooit zoo iets verzonnen zouden hebben', moest

zij zich laten welgefallen, wegens haar uitzonderlijke positie, waarbij het vergelijkend materiaal nu eenmaal ontbrak en men een kwart eeuw moest afdalen om de ooms en tantes, aan wier brave jeugd men Letje's jonge jaren spiegelde, ter getuigenis op te roepen. Wat kende Mama van de huidige generatie, van Françoise, van Jeanne, van Dina, Bets en Sientje, die haar 's morgens kwamen afhalen om naar school te gaan, en op haar verjaardag mochten komen spelen? Het verwonderde haar niet eens, dat die meisjes - voor één middag kan je licht je beste beentje vóórzetten - bij deze schaarsche gelegenheden danig werden overschat. Werd zij wederkeerig in den kring harer vriendinnen niet geprezen en ten voorbeeld gesteld? Om haar inschikkelijkheid, haar nette manieren.... 'zoals Letje met twee woorden sprak.... zoals zij haar vork en mes hanteerde.... haar servet opvouwde.... niet na te volgen!'

Maar ach, wat baatte haar de vreemde lof, welke Mama, die met de moeders dezer vriendinnen niet intiem omging, zelden ter ooren kwam, terwijl Papa uitsluitend belangstelde in Letje's sporadisch verkeer met de aristocratie, waar de kinderen onder de hoede van een achtelooze juf in de kinderkamer aten, en het er dus niets op aankwam hoe je 't deed. Nou, en Oma.... Oma keek al huiverig bij de gedachte, dat Letje nu en dan ook haar nette manieren spendeerde achter de toonbank bij Sientje de Groot,

niettegenstaande zij, Letje, zich nergens zóó gezellig thuis voelde als in 'De Garenklos'.

Toen het ouderlijk gezag haar dien omgang 'beneden haar stand' verbood, omdat Letje nu 'een jaartje ouder werd'.... ontging haar elk verband tusschen dezen ouderdom en het dierbaar speldenwegertje, de knoopendoosjes, en den regenboog van rolletjes zijde onder het deksel van glas.... Maar zij begreep ten slotte, dat ook dit voor haar bestwil moest gebeuren, en bekende eerlijk aan Sientje de reden van het ietwat abrupt slot aan den roman harer goede kameraadschap. Waarop ze uit Sientje's mond moest vernemen dat: 'haar moe een kale medam was, en dat haar Opa, van vaderszijde - dat was nogal een openbaring - drop had verkocht.'

Eerlijk was Letje in handel en wandel tot dusver vrijwel geweest.... Minder uit ethische beginselen, dan wel omdat het ingewikkeld samenstel der leugen haar geestelijke vermogens in de meeste gevallen te boven ging.... Zij kon de verraderlijke taak niet dóór denken.... als zij jekte kwam het altijd dadelijk uit. 'Al loopt de leugen nog zoo snel,' profeteerde Oma, die over alles mee kon praten, 'de waarheid achterhaalt haar wel.' Dat was waar. En dan werd het allemaal nog veel akeliger.... gloeiend warm en ijzig tot op haar bloote lijf, en alsof ze van haar leven niet meer op zou durven kijken onder den ouderlijken blik, welke haar, als de appelenboor, doorlichtte....

Neen, eerlijk duurde bij haar nog altijd het langst.... Tenzij er een verjaardag in het vooruitzicht was.... in den zomer vooral.... dan werden ze met rijtuigen afgehaald.... rijtuigen met twee paarden, en wel tien passagiers op één bank.... Om dan de eenige van de klasse te zijn, die niet mee mocht! Letje hield van de natuur, van de wei, waarin ze onverdroten naar het klavertje-van-vier liep te zoeken. Want dat bracht geluk, zei Marie, en zij zou het hare niet gaarne missen. Zoodra dus het seizoen voor de buitenpartijen aanbrak, voelde Letje, dat ook de oprechtheid haar grenzen heeft.

Doch dit bleven, almede wegens de vochtigheid van het Nederlandsch klimaat, uitzonderingsgevallen; in het algemeen bewandelde zij den rechten weg. Zelfs had de vrees voor de ontdekking harer euvelheden, plotseling, als viel een donderslag uit helderen hemel, haar er toe gebracht, onaangezocht en soms onnoodig op te biechten hetgeen haar gemoed op den duur toch onverdragelijk zou hebben bezwaard. Het gevoel: dadelijk zullen ze het vragen, aanstonds komt het uit, dat haar al bij voorbaat den blos naar het veege lijf joeg.... was dat niet beklemmender nog dan de bekentenis, die rust gaf? En alles scheen haar welbeschouwd verkieselijk boven het onbestemde.... lang-gerekte, dat juffrouw Ras in de les over de woorden met ei en met ij.... 'veinzen' had genoemd. Veinzen met e i, zij zou het niet licht meer fout schrijven. Veinzen was: een heel ander gezicht hebben, dan je eigenlijk had.... groote

oogen en een rare stem, en juist het tegenovergestelde zeggen van hetgeen je denkt, en net doen of je prettig vindt, wat louter naarheid in je is. Letje was naar haar aard een opgewekt kind en zou dit, wegens haar beperkten aanleg, binnen de grenzen van den familie-horizon ook wel altijd blijven. De sombere data der rapporten, nu en dan een lichte ontsporing, een ouderlijk misverstand daar gelaten, had zij trouwens nog reden genoeg met haar huiselijk lot tevreden te zijn. Wie naaide zulke mooie poppenjurken als Mama? Wie kon alles maken wat kapot was, gelijk Papa? Wie mocht 's zomers met Oma naar Oma's koepel? Wie kreeg zóóveel pakjes met St. Niklaas? En aangezien men haar opgewektheid als een bepaalde deugd scheen aan te merken: 'Die Let was toch maar het zonnetje in huis!' had zij er zich onwillekeurig een weinig op toegelegd dien goeden roep gestand te doen. Met dit, wat ze - in tegenstelling tot de cijfers op school - als het ware in haar hand had, behoefde ze haar naasten al vast niet teleur te stellen.

Zoo was ze er toe gekomen de liedjes van de zangles ook in den intiemen kring ten beste te geven, dat wil zeggen: in de gang of bij Marie in de afgelegen keuken, want binnen mocht het niet, en op alle uren van den dag de voordeur binnen te treden met haar hoogste lied op de lippen.

In dagen van rouw verstomde uitteraard dit gezang, en langs dezen draadloozen weg kwam Mama een onheil eigenlijk al ter ooren vóór de boetvaardige

Aletta nog een stap in de kamer had gezet. Want stel je voor, dat je school had moeten blijven en dan dood-gewoon, of er niets gebeurd was: 'O, schitt'rende kleuren van Nederland's vlag', je voeten stond te veggen! De gang in Letje's huis was lang en doodstil zonder muziek.... een eindelooze tunnel voor de benarde ziel.

'Zoo,' zei dan Papa, 'ik begrijp het al weer.... school moeten blijven. Wat is er gebeurd?'

En terwijl dan Letje, met een schuin oog naar de klok, waarop de wijzer - ze had gevlogen! - soms nog vroeger wees dan op een dag der onschuld, het onsamenhangend verslag uitbracht, met eenerzijds het prikkelend besef dat: àls ze, trots de omstandigheden, op de mat had dóórgezet....? vond ze het aan den anderen kant weer niet ongeriefelijk, dank zij haar verstomde fanfare, tot de biecht in dezen vlotten vorm van vraag en antwoord, onverwijld gedwongen te zijn. Waarop zij, in letterlijken zin met de deur in huis gevallen, opgelucht en in vrede haar drie boterhammen op kon eten en trachten iets van haar gerenommeerde blijmoedigheid te herwinnen uit den rozigen aanblik van Marie's eigengemaakte frambozenjam.

Langzamerhand evenwel, en feitelijk noodgedwongen, want het prestige der oudere en wijzere menschen deed zich met elk jaar treffender gelden, rijpte haar geest voor de zaligspreking: wat niet weet, niet deert. Langer dan een kwartier hield Ras je nooit... Onoverkomelijk moeilijk kon het dus niet zijn: den

verloren tijd in te halen, om daarop - dáár lag de voetangel - zoo welsprekend, zoo welluidend, binnen te treden, dat het geen mensch ook maar inviel een blik op de klok te slaan, of een onbescheiden vraag te stellen. Mama zette doorgaans koffie om dien tijd, of roerde de cacao voor Letje, Papa las op dit gevaarlijk uur van den dag het Tweede Blad van de Nieuwe Rotterdammer, hetwelk Oma hem dagelijks zond. De mise-en-scène kon slechts gunstig worden genoemd... niemand zou er bij verliezen... integendeel, dit verlies van tandenknarsen en geweene belofde zuivere winst.

Bevestigde haar vader het niet elken keer weer: 'Je moet niet denken, me lieve kind, dat Mama en ik brommen voor ons plezier!' Kreeg Mama er niet geregeld hoofdpijn van? En vertelde Oma onlangs niet dat aangrijpend sprookje van den man, die in één nacht grijs werd uit verdriet over zijn zoon? Wanneer er dan voor niemand iets aangenaams aan was, terwijl de executie nog tal van kwade kansen bood.... waarom dan niet.... uit volle borst....

Inderdaad, dit was het eenige waarop het aankwam. Daarvoor de zielskracht te vinden, de melodie, de woorden.... zoo fataal soms met de waarheid in strijd, het rein en vast geluid.... de onschuldige adem.... Tot aan het einde der lange gang....

Was ook hier het remedie niet erger dan de kwaal? Doch hoeveel onbillijkheid stond daar tegenover! Onbillijkheid om bestwil. Nog onlangs zei Françoise

vóór; toen zei Ras, dat zij, Aletta, het had gedaan, terwijl Çoise wijselijk niets zei.... Om daar nu de hopjes-pudding voor in te boeten.... Het derven van de toespijs behoorde weliswaar niet tot de zwaarste lijfstraffen, maar de gedachte dat Françoise - haar vader zat hoog en droog in Indië met zijn schip - terzelfder tijd zich aan haar moeder's welvoorzien disch rijkelijk verzadigde, knaagde niet minder dan honger of dorst. En trof het bij toeval een nagerecht, waarvan Letje niet hield, begijnenrijst, waar ze van griezelde, dan werd zij - met middeleeuwschen martelzin vonden ze het uit! - met haar extra vol geschept bord naar boven verwezen, net zoo lang tot er geen vogelpikje meer op was, en Marie het desnoods zoo, onafgewasschen, in de servieskast bergen kon. In den zomer was het nog te doen en Letje wist ook wel een geheim plaatsje, waar ze de begijnenrijst, als het niet hooger of lager wou, ten slotte durfde te deponeren.... Maar in het hartje van den winter, terwijl de bloemen den heelen dag niet van de glazen smolten....

'Wat gij niet wilt dat u geschiedt,' stond in het 'Leesboek voor de Lagere en Middelbare Scholen', 'doe dat ook aan een ander niet.' Jawel! Aan moeders en vaders geschiedde nooit wat. Hoe konden die dan weten wat hun kind in deze Siberische ballingschap werd aangedaan! De paedagogie kwam Letje meer en meer een bron van ongerechtigheid voor... En dan te denken, dat zij dit alles met één aria bezweren kon!

In deze richting rezen en daalden Letje's gedachten terwijl ze op haar bekend sukkeldrafje uit het verlaten schoollokaal naar de koffietafel snelde. Tien minuten te laat. Zij had gedurende de handwerkles een zonnestraaltje, dat juist op haar bank viel, willen vangen in haar sponzedoos, waar het bruine boontje, dat zij van Marie kreeg, betooverende ranken schoot, en om het kwartier haar spons uitgedrukt boven dit kunstwerk der natuur. Totdat de sponzedoos - een suite met twee dekseltjes van grijs gemarmerd blik - als niet behorende tot de behoeften der verstel-klasse, door de handwerkenjuffrouw was afgepakt, en zij dit eerste succès op het gebied der horticulatuur met na-blijven moest bezuren.

Het jonge leven daarbinnen - hoe ging het haar ter harte! er trilde al een loovertje aan den langen, malschen stengel, die er voor nog maar weinige dagen als een groen speldeknoopje uit was gepiept - het jonge leven, dat zij met vochtige oogen in zijn wiegje had nagestaard terwijl de juffrouw ermede achter het bord verdween, was boven verwachting gespaard gebleven. Juf, die niet wel wist wat met dit gewas aan te vangen en begreep, dat Letje op den duur niet buiten spons en zeem kon, had haar aan het einde der strafzitting het doosje ongeschonden weder overhandigd. En dit niet alleen. Zij had ook belang in de aanplanting gesteld, gevraagd hoe lang het boontje er al in zat? en aangeraden het product thans in een pot of in den vollen grond te poten. Wat die verlossende slag van twaalf al niet veranderde aan

een schooljuffrouw, heelemaal vermenschelijkte! Letje vond de handwerkenjuffrouw lief, in weerwil van het klein conflict, dat na korte consternatie tot verzoening en verstandhouding had geleid. Bij het afscheid hadden ze elkander een hand gegeven. En zou het dan nu, bij deze volmaakte harmonie eenerzijds, niet rechtaf onzinnig zijn ook maar te trachten Mama en Papa, in hoogste instantie Oma, iets bij te brengen van de toedracht dezer idylle, ten gevolge waarvan zij thans tien minuten in te halen had? Mama, die het op de kweekerij - 'vies', naar zij zeide - al weinig begrepen had; Papa, van wien zij weliswaar het talent voor tuinbouw erfde, maar die dan ook geen concurrentie dulde op het punt der edele cultures, waarvan hij huis en hof voorzag; Oma, die met opgetrokken neus het geheele begrip: lei, spons en zeem, in twijfel trok, aangezien men zich op wijlen haar jongejuffrouwschool van papier en potlood had bediend. Was het tegenover al deze partijen niet gewenscht te zwijgen, te veinzen, ja, waarlijk naastenplicht te zingen, tegen de klippen op!

Het zweet parelde op Letje's voorhoofd van het lopen. Als ze 't daar maar niet aan zien, dacht ze. En hoe dichter zij het huis met de hardsteenen stoep naderde, hoe meer haar de mogelijke kenteekenen van dit, wat jokken en niet-jokken was - al naar je het nam - verontrustten, hoe heftiger haar zakdoek, waarmede zij bij ontstentenis van spons en zeem dien

morgen haar lei had schoon gepoetst, wischte tot diep in haar hals.

Voor de misdaad moet men geboren zijn.... en, in weerwil harer gebreken, dit was Letje niet. Over veertien dagen vierden de ouders van Jeantje Hofman hun koperen bruiloft. Dertig kinderen mocht Jeantje vragen op de buitenpartij..... Laatst, toen Betsy verjaarde, was het Letje gelukt haar klavertjevan-vier te vangen, en hoewel ze er persoonlijk nog weinig baat bij gevonden had, nu wilde zij toch haar beste krachten inspannen om er ook een voor Mama te wichelen uit het hoge gras. En dan een voor Papa.... En dan nog een voor Marie en Oma....

Letje zuchtte.... het leven was geen sinecure. Zij versnelde haar pas, want ze had haar zakdoek laten vallen en dit eerst bemerkt toen ze een halve straat verder was. 'Wat zit je haar slordig,' zou Mama's moederlijk oog gewis niet ontgaan. Maar wat verried dit dan nog? Pieken kon je in het speelkwartier gekregen hebben. Van het dierbaar boontje, waaraan Letje's teederheid met elken moeizamen stap zich zorgelijker rechtte, bleven de gedachten bij den aanblik van haar gehavend coiffure nog ver.... Alleen aan haar handen was een verraderlijk luchtje.... een beetje muf, als bij Oma uit den aardappelenkelder wanneer het luik open ging. Enfin, die waschte ze aan het fonteintje te halverwegen de gang, volgens dagorder.

Nog één gracht.... Hoe dikwijls had ze dien veter al in haar laars gestopt! En dan de brug, waarop ze

de voordeur kon zien. Ze schraapte al vast haar keel. Want op dit instrument kwam het nu aan.

Marie deed open. Liep dadelijk naar de keuken terug, waar de melk opstond.

‘Veeg je voeten,’ zei ze.

Letje, op de mat, als op een eenzaam eiland, veegde, veegde rhythmisch en nadrukkelijk, met stoere streken, links rechts, op, neer.... als om haar krachten te stalen in dezen wedstrijd harer voeten tegen den weerstand van het stugge cocoshaar. En toen hing ze gedruischloos haar mantel en matelothoedje aan den hoogen kapstok, waarbij ze het zwarte lint, dat onderweg van de langs haar ooren opgenomen blonde blespen was gegleden, plotseling in haar hand hield.

Nog geen geluid had ze gegeven. Een prop, als van een gombal, zwol achter in haar keel. En wat was het in die, zomer en winter kille gang vreeselijk warm vandaag!

De woorden, hoe waren ook weer de woorden? De ietwat passende wijs, tusschen mineur en majeur.... Ze zouden haar nog wel te binnen schieten, als ze maar eerst.... Voorzichtig waagde Letje zich van de veilige mat op den langen looper, welke onherroepelijk voerde naar de huiskamerdeur. Op haar teenen nam ze de blokken, - kubussen, zei juffrouw Ras daar tegen - en wachtte zich wel, als in het hinkeperk, op de zwarte vlakken te trappen....

uitsluitend op de grijze en de grauwe.... en volstrekt niet op de roode rails, die den looper aan weerszijden afboorden. Deze voorkeur hield geen verband met haar oogenblikkelijken toestand, het was haar gewoonte zich aldus voort te bewegen, haar tweede natuur.... Doch hoe.... bijkans luguber deed deze vreemde dans thans in de stilte.... a capella.... en wat een reis tot aan het fonteintje... de pleisterplaats, het honk!

Koel voelde het waterstraaltje.... en verrukkelijk rook vandaag de Pearszeep. Hier behoorde zij vocaal nu al op haar hoogtepunt te zijn.... Mama, indien zij nauwlettend luisterde - en wat deed Letje's Mama niet nauwlettend! - zou nu al haast begrijpen, dat er aan de blijde incomste van dien morgen iets haperen moest. En lang verwijlen mocht ze aan deze goede bron ook al weer niet. De honger dreef haar in den regel snel op dit uur. Iedere afwijking van het dagelijksch programma kon haar noodlottig worden.

Een schat was de juffrouw van de handwerken eigenlijk.... niet meer te gelooven, dat zij Letje dezen donkeren tocht had aangedaan, de onmiddellijke oorzaak was van haar val uit het hemelrijk der openhartigheid.

Er zou, had Marie haar dien morgen verklapt, een warm schoteltje zijn. Geen kans, dat ze daar iets van meekreeg als ze officieel school had moeten blijven. Het stond klaarblijkelijk nog in den oven, ze rook het....

Een mensch krijgt kracht naar kruis. Vergeefs zou heel deze droeve levensgang zijn, indien zij nog één seconde talmde.... indien zij zoo voortging te beven, indien zij nu niet met volle kracht.... Een zucht, onpeilbaar.... ucchekuch!....

‘Zie, de leliën op het veld....’

Was dat haar stem?... Haar stem, en niet haar stem.... een stem uit ongekende dreven, uit duisternissen hel en diep.... een stem hoog en bibberdun, als het waterstraaltje uit het kraantje.... en nochtans geweldig!

‘Zie, hoe schoo-o-oon zij bloeien....’

Een tremolo op ‘schoon’, maar dat mocht.... Ah! perfide! hoe goed ging het! Hooger, al hooger, als beklom zij de toonladder harer bedriegelijkheid.... Duizelingwekkend!

Op de maat liep ze, fiks! draaide den deurknop met twee handen, flang! - overschreedt den drempel.... met om haar lippen den glimlach der geboren diva, welke nog slecht voor de huldiging het podium betreedt.

Bar-licht werd het, na de weldadig-donkere gang, op eenmaal in die huiskamer, met haar groote, openslaande ramen naar den tuin.... En hier moest volgens voorschrift terstond elk lied verstommen. Louter stil spel werd thans van haar gevergd.... En

dit.... dit bleek nu waarlijk nog het ergst van alles.

Over de koffietafel, waarop Marie, die haar bij deze muzikale entr ee op den voet was gevolgd, het warme schoteltje plaatste, zweefde Letje's brandende blik, zonder voor het overige iets te onderscheiden. In nevelen zag ze Papa het Tweede Blad omslaan, Mama met de bus van Houten's Cacao.... en ginds de klok.... met wazige wijzerplaat. Alles bekend.... en toch.... als in een droom.... Hoe zij ten slotte 'Dag Ma, dag Pa....' op haar stoel terecht kwam, de rieten stoel met steile leuning en duizend kleine gaatjes waar ze op zat.... zij zou het niet na kunnen vertellen.

In haar ooren gonsde het, en ja, heel in de verte, als aan het strand door de schelp, hoorde ze een stem, een mannestem: 'En Lettekind, hoe was 't op school?' Het was de stem van haar vader, die het hoofdartikel las. 'Goed ons best gedaan?'

Een blanke hand schepte iets niet minder blanks, dat vredig rookte, op haar bord. Ging het nog aan het antwoord schuldig te blijven, zoolang Papa dóórlas, geen andere verlangens scheen te koesteren.... Toen viel een lieve vrouwestem in:

'Wat hebben jelui vanmorgen gehad?'

Zij meende, dat Mama haar daarbij aankeek, maar het gelukte haar al niet meer de wimpers te heffen van haar bord.

'Rekenen en lezen.'

'En het derde uur?'

'Handwerken.'

O, die belangstelling in al wat haar betrof, die eeuwige belangstelling!

‘Nu.... en.... vertel eens wat.... wat moesten jelui doen in de handwerkles?’

‘De flanelsteek en de keperstop, twee op, twee neer’, fluisterde Letje, nu bijna onhoorbaar, want het leek wel of haar laatste geluid aan de leliën des velds was opgebruikt.

‘Zoo. En was de juffrouw tevreden over de jouwe?’

Ze wou en ze zou niet huilen, maar het kostte kracht!

Tot welken prijs had ze dit veinzen met e.i. gekocht!

Zou alles op deze wereld zóó duur moeten worden betaald? Met zooveel woorden? De individueele vrijheid, waarvoor toen juist Ibsen opstond.... hoe zat ze in het kinderlijk onderbewustzijn ook de arme Letje reeds dwars!

Ze knikte nu nog slechts. Haar stop.... eindeloos geleden leek het, dat haar roeste naald, twee op, twee neer, den draad door het wafeltje trok.... Och, neen, aan haar stop mankeerde het niet.

Papa vouwde het Tweede Blad in de plooiën en legde het naast zich neer. Eerst thans zagen zijn oogen de dochter des huizes, als een steenen beeld gezeten vóór haar onaangeroerd bord.

Hij nam haar linkerhand, die daar onberispelijk naast lag, en knuffelde de bijzondere schoone vingertjes.

'Geen trek?' vroeg hij verwonderd.

'Geen trek?' herhaalde Mama.... met de e even uitgerekt.

'Er is toch niets....?'

'Er is toch niets.... gebeurd....?'

Letje wurgde zich door de macaroni.

Fidel

Sinds de burgemeester den bellenman en den hardlooper het optreden in de stad verboden had, wekte het vooruitzicht van de kermis in Letje de pure vreugden der gematigde romantiek.

Hartkloppend verbeidde zij den slag van twaalf, waarop de orgels mochten beginnen te draaien en de meisjesschool uitzwermden naar de nougat-kraam van Willem Stuvé.

Hoe hadden ze haar jeugd vergald, die twee wezens van koper en tricot, van wie de eerste, die niet snel kon gaan wegens het leidsel dat zijn voet gevangen hield aan de trom met bekkens op zijn rug, een satansvermaak vond in uitvallen en geveinsde aanlopen, waarbij de omstanders gillend uiteen stoven en Letje veelal tegen een lantaarnpaal opbotste, struikelde, of, ze wist niet hoe, in een winkel terecht kwam. Terwijl de tweede, de felst gevreesde, vruchtenpijp-rose en druipend bezweet, haar in het geheel geen mensch toescheen: een verschijnsel aan den horizon, een bliksemstraal, die pal naast haar voeten insloeg, een dobberend hoedje met de rinke-

lende centen vlak onder haar neus, en de kans - het gebeurde nooit, maar iedereen zei: het kon gebeuren - dat dit ijselijke in één sprong over je hoofd.... De eerzaamste burgers zocht hij er voor uit, wist Marie. Neen, in die jaren, waarin het levensrhythme van den hardlooper den tijd te ver vóóruit was om als zoodanig artistiek te worden gewaardeerd, had Letje nooit onverdeeld kunnen genieten van de wereldwonderen, waarmede deze week niet karig was, van de verhoogde stemming die ze teweeg bracht in alle huizen, bij Marie in de keuken bovenal. De orgels en de kramen: 'La belle Normande' uit Antwerpen, waar de goedkoope rumboonen te krijgen waren, de galanterie-kraam, met die aardige fluweelen juffrouw erin, op wier vriendelijken groet - Oma was een goede klant - Letje elk jaar vast kon rekenen, de stoomdraaimolen - dat onbeschrijfelijk paleis, waartoe haar de toegang was ontzegd - de rij geheime établissements langs de Haven, waar ze in gezelschap van Françoise en Betsy liep te spieden naar de dames op de voorgalerij, uit wier schitterende vingers de gelukkigen, welke daar binnen mochten treden, de entree-kaartjes ontvingen.

Intusschen deden zich met de jaren, nadat de overheid op dit punt geruststellend had ingegrepen, weer andere plagen voor. Nagenoeg al Letje's vriendinnen hadden zich, dank zij de dansles en ondanks het waakzaam oog der Mama's, die beurt om beurt bij deze lessen polka en mazurka onderwierpen aan een strenge eensuur, een vriend verworven, en hoewel

niet afgunstig van aard, bij de algemeene verteederling, waaraan de feestvierende stad ten prooi was, stond het onmiskenbaar kaal de koeken met: 'Te uwer gedachtenis', voorbij te wandelen, eenzaam, en ja, eigenlijk zonder gedachtenis hoegenaamd. Letje's moeder vond het min. 'Nette meisjes loopen niet met jongens,' meende zij. Niettemin deden ze het, alle nette meisjes van haar klasse, en zij zou stellig niet gearzeld hebben, nu het om niet meer of minder dan haar eer ging, de ouderlijke beginselen te trotseeren, als ze maar geweten had met wien? Niets haalt in deze wereld - tot die onderscheiding had Letje het al gebracht - bij de vernedering anders-dan-anderen te zijn, een uitzonderingsgeval op den regel, welke vóór de co-educatie de jongens van de H.B.S. bestemde voor de Meisjes-Mulo. En geen straf zou ze te zwaar hebben geteld om den triomf van één pakje nougat, haar geworden langs galanten weg.

'Zal ik onze Ben vragen of hij wil?' had Françoise geopperd, toen op Zondag vóór kermis in letterlijken zin de nood aan den man was. Maar een jongen uit de eerste klasse, nog geen dertien.... zóó te grabbel gooide zij zich nu ook nog niet.

'Je mag met mij en Piet mee,' bood Betsy onbekrompen aan, 'ik vind hem toch een enge jongen.'

Doch ook op deze onbaatzuchtige offerte was zij niet ingegaan. Oma mocht dan beweren 'een half ei is beter dan een leege dop', van dit compromis met het heelal was Letje op haar leeftijd nog ver; zonder dat ze daarom in de verzoeking kwam aan Betsy's

Piet, met zijn sproetengezicht, den idealen eisch te stellen.

En toen ze, nadat de laatste hoop was opgegeven, om twaalf uur het uitverkoren escorte op den hoek der straat zag staan, moest ze zich bekennen, dat geen van deze gunstelingen, als persoon, haar schadeloos zou hebben gesteld, en kocht ze in vrede haar pakje nougat maar zelf.

Letje had een gulden van Oma gekregen en van Papa een gulden uit haar spaarpot mogen nemen. Van dit bedrag behoefde zij zich in elk geval niets stoffelijks te ontszeggen. En aan Mama, Papa en Oma had ze ten slotte, wat de gedachtenissen betreft, een natuurlijke *débouché*. Dien eersten morgen al kocht ze bij haar vriendin in de galanteriekraam een portretlijstje met 'souvenir' erop, en een pennehouder met in den knop een stil kijkglaasje, waardoor men niet geringer dan den Eiffeltoren verrijzen zag. Oma kon nog wachten, doch voor Marie slaagde ze terstond: een vingerhoed in rood pluche, welke door een steenen Fidel-hondje werd bewaakt. En terwijl zij daar volledig in opging en zich de verraste gezichten harer naasten al levend voor den geest haalde en, alle theorie ten spijt, aan den lijve ondervond hoe gelukkig het geld ons maakt, voelde zij haar eenzamen staat reeds niet meer als een beschamend tekort, en trok zich van Françoise's cavalier niemendal aan toen ze, zich aan den arm harer vriendin hengelend, deze de buitgemaakte galanterieën te bewonderen gaf. Eén gulden, op vijf centen na, was er

aan gegaan, maar van den overblijvenden kon ze nog alles koopen. Best mogelijk, dat ze in den loop der week bezweek voor een tweeden vingerhoed: een symbolische hulde aan de juffrouw van de handwerkles, naar wie haar stille liefde met den dag vuriger uitging. Als tenminste het portemonnaitje voor Oma, waarop zij vues had, er niet te veel inhakte. A quelque chose malheur est bon: voor den vriend dien zij niet bezat, behoefde zij wederkeerig geen fondsen aan te spreken. Haar geheele kapitaal bleef in de familie.

Beladen als de bellenman, kwam Letje met haar inkoop thuis; doch broos zijn onze illusies, nauwelijks op de mat of het viel haar in hoe dom zij vergeten had, dat juist dien dag de naaister er was.... Die lieve Sophie, druk in de weer om Letje's paradejurk voor de 'Kermesse d'Eté' der notabelen in de societeit Concordia alsnog gereed te krijgen. Niet mogelijk Mama, Papa, en Marie met geschenken te verblijden, terwijl Sophie, het paard, dat de haver verdiende, toekijken moest. Zij wist niet hoe haar schatten tersluiks genoeg onder haar bed te doen verdwijnen en voelde zich gedurende het passen van de nieuwe jurk - zeegroen alpaca met kopmouwen en een boord van paardenhaar - ontwricht, beschaamd, en op meer dan één wijze beklemd. Mama, die de strookjes rimpelde en zich zorgen maakte omtrent de lengte van Letje's rokken: ze werd nu al een groot meisje en schoot nog dagelijks uit haar kracht, stelde in de opening van het seizoen nog niet

het ware belang, maar Sophie des te meer, zij vroeg dadelijk naar de galanteriekraam.

‘Een breede zoom,’ besliste Mama, ‘op de groei.’

‘Was er wat nieuws?’

‘Ja.... Neen....’ Hoe vreeselijk nu niets te kunnen vertellen, niets te mogen toonen.... juist van het nieuwste, dat al onder haar bed lag! ‘Och neen,’ huichelde Letje ‘zoo heel veel bijzonders niet....’ In het groote en in het kleine was het leven een hinderlaag! Altijd moest je op je qui-vive zijn niets te zeggen wat je niet kwijt wilde. Eén woord van onbedachtzaamheid.... en een nasleep van onberekenbare moeilijkheden....

‘Hier zijn de taille-baleinen,’ verhief zich Letje's moeder uit de groene wolken, waarin zij den morgen rusteloos had doorgebracht. Geen sprake van, dat die bewerkelijke jurk klaar kwam als zij niet op haar keel af meenaaide, zoo'n treuzel als Sophie haar gang liet gaan!....

‘Marie zal je dadelijk je boterham brengen.’

‘Dank u, mevrouw.’

Toen mama de kamer verlaten had, keek Letje de naaister, die, als toegevouwen over haar dagtaak, uit ijver en naastenplicht heur gaaf gebit waagde aan de afgehechte draadjes, onderzoekend aan. Hoe zou Sophie dat wel vinden.... dat hondje, op schildwacht bij den vingerhoed! Sophie, de verwante, ja, bijna de gelijke van juffrouw Spruyt van de handwerkles, en op dit punt beslist de meerdere van Marie. Sophie, die aan haar middelvinger, als ware

het topje ermede vergroeid, dit embleem der nijverheid dagelijks droeg, alreeds ambtshalve recht op alle vingerhoeden der wereld. Zou zij met dit schilderachtig exemplaar niet gelukkiger te maken zijn dan wie ook? Het brandde Letje op de tong, deze, die er zoo na aan toe was, voor het minst te vertellen hoe het geschenk voor Marie er uitzag, het haar desnoods even door een scheurtje van het vloeipapier te toonen. Mogelijk gaf zij er niet eens zoo veel om... Maar neen, het risico harer verrukking wilde ze al niet loopen. Het zou te hard zijn.... Op Tantalus af. Hoe bleek zag Sophie.... Zeker van het gebukt zitten den heelen dag....

‘Ga je ook wel eens naar de kermis?’

‘Nou.... niet dikwijls,’ lachte Sophie, ‘geen tijd en geen geld.’

‘Je hebt toch....?’ weifelde Letje, zich haar tekort weder bewust.

‘Mijn aanstaande? Die heeft nog minder tijd, en nog minder geld.’

Dat is dan ook al het ware niet, dacht Letje. Zij voelde zich thans bijna bevoorrecht zonder aanstaande, en haar hart sloeg hoe langer hoe hooger voor Sophie, die geen ander eischen aan het leven leek te stellen dan dag in dag uit met haar vingerhoed aan op haar stoel te zitten rijgen en rimpelen aan andermans uiterlijk schoon. En van de vijftientig stuivers, plus den kost, die Mama haar 's avonds gaf, blijkbaar nog te weinig overhield voor de kramen....

‘Zeg.... Sophie.... ik heb zoo iets aardigs gezien. Ik wed, dat jij nog nooit....’

‘Draai een beetje om,’ verzocht de naaister ‘dan zal ik je afspelden, en dan kan je koffie gaan drinken.’

- Zie je, zei Letje tegen zichzelf, terwijl ze met haar rug naar de misdeelde stond, die, met een stralenkrans van spelden om haar mond, bovendien het zwijgen was opgelegd - zie je, als ik het doe, dan heb ik niets voor Marie.... Dan moet ik voor Marie iets anders koopen.... en wie weet wat er dan nog maar overblijft? Weer was het de bekoorlijke juffrouw Spruyt, blond als het koren, met porcelein-blauwe oogen, die aanzweefde voor haar benarden geest.... Weliswaar behoorde die niet tot de naasten, al ging het gevoel, dat Letje haar toedroeg, in de heftigste momenten bijna boven de familieliefde uit. En Sophie kende ze al zooveel langer; haar complete garderobe, van de wieg af, verbond haar als met millioenen steken aan deze medemensch, die daarbij dan nog zoo bleek zag....

‘Klaar? Wacht even....’ snakte Letje naar adem, ‘wacht even Sophie.’

‘Ik loop niet weg. Geef me die groote schaar eens aan....’

In den blinde greep Letje, duwde op levensgevaarlijke wijze de naaister dit werktuig toe, snelde de kamer uit.... Een minuut later was het pleit beslecht. Onherroepelijk. Op Sophie's verwonderden schoot lag het, mollig gewikkeld in uitheemsch vloei-

papier, haar verwonderde vingers plukten het kostbaar koordje eraf, verwijderden de laatste omhullingen.... 't Kon Letje nu al niets meer schelen, dat Marie voor dit oogenblik het kind van de rekening werd. Zooveel hield ze niet eens van Marie, met haar humeur. Op de witte wangen der uitverkorene teekenden zich twee vurige schijffjes af. En een algeheele purperblos spreidde zich over Letje's verlegen gezicht.

'Allemenschelijk!' blies Sophie.

'Hoe vindt je 't?' vroeg Letje, heesch van aandoening.

'Prachtig.'

't Hondje....' fluisterde Letje.

'Echt!'

't Is voor jou.... Ik dacht.... ik heb' - een mensch kan kwalijk tegen zijn succès. Ze moest het nog een ietsje mooier maken dan het al was.... een kleine simulatie.... 'Ik heb het bij de juffrouw van de kraam exprès voor jou gekocht!'

Jede Schuld rächt sich auf Erden. En noodlottiger had het in deze al niet kunnen treffen. Dat nu juist op dit genegen oogenblik Marie binnen moest komen met de koffie en de boterhammen op het groote blad. En dat Sophie, in de volheid van haar geluk, zóó weinig tact toonde, van Letje's wanhopig gebarenspeel, achter den extra slecht geluimden rug der dienstbode, met den besten wil geen syllabe begrijpen kon.

‘Kijk ik 's gekregen hebben, Merie, voor me kermis.’

Marie keek om naar Letje.... vernietigend.

‘t Zit er an,’ zei ze koel.

Om vier uur begreep Letje wat haar te doen stond. Nu de mijn aldus gesprongen was, kon er nog slechts sprake zijn van een eereschuld. Lusteloos telde ze voor de juffrouw van de galanteriekraam haar drie dubbeltjes, bloedgeld, neer. Er zat nog één Fidelhondje, een taksje en een ras-echte terrier op een heuvel van groen satijn. Even aarzelde zij.... een plotseling ingrijpende kansrekening, waarvan het zweet haar uitbrak. Fidel was de liefste.... hors concours. Koos zij voor Marie dezen tweelingbroeder van het hondje, pronkstuk thans van de naaidoos der bedorven Sophie, dan bleven nog maar de ordinaire taks en de terrier over voor.... eventueel.... Haar middelen veroorloofden Letje niet alreeds den eersten kermisdag aan deze buitensporige bestemming positief te denken. Zij wist trouwens nog niet eens, of ze zou durven ten opzichte van juffrouw Spruyt, die voor haar avances tot dusver weinig toegankelijk was gebleken. En zolang het present aan Oma haar budget bedreigde, was elke reëele begroting uitgesloten. In de schuld kon ze zich niet steken bij de juffrouw van de kraam, welke geen crediet verleende, gelijk in de normale winkelnering, waar men bereid was het toevertrouwd goed desnoods een vol

jaar op rekening te schrijven; een systeem, waarbij de kans, dat Papa en Mama op een onbewaakt oogenblik zelf de cadeaux zouden betalen, hun door hun dochtertje vereerd, allengs den vorm aannam eener speculatie.

Intusschen zou Oma misschien ook met een minder duur portemonnietje gelukkig te maken zijn?

De verkoopster stak haar hand aarzelend over de kleine stoeterij uit. 'Eh bien?' vroegen haar geduldige oogen.

O, Letje had het liefst haar geheele hart met al zijn pijnlijke becijferingen voor deze lieve ziel uitgestort, en haar onbaatzuchtigen raad - de prijs bleef voor de drie rassen gelijk - trouwhartig ingewonnen. Er was niet aan te beginnen.... Nauwelijks Hollandsch verstond deze bijzondere persoon, wier huis over de wereld reisde.

'Neen.... die,' slikte Letje snel, de hand welke reeds Fidel bij den nek had gegrepen, terzijde duwend. Zij moest het wagen.... In geen geval gunde zij Marie die haar na het affront op de naaikamer nauwelijks meer aangekeken had, hoogere voldoening dan de terrier op de tombe van groen satijn. Het was toch al een cadeau boven haar stand.

Ingepakt, geleet het dier in zijn internationale windselen plotseling als twee druppels water op zijn voorganger, zoodat Letje, terwijl ze naar huis liep, in weerwil harer besliste overtuiging: dat het wèl was, weder een nieuwe vrees bekwam. Zij kende dit gevoel: als je hoopte het eene te krijgen, en het bleek

dan het andere te zijn. Dan was het dat eerste, aardebevende, oogenblik haast zoo goed of je niets gekregen had. Zij moest haar tanden opeen klemmen om met dezen schrik voor oogen Marie het pakje althans te durven aanbieden en verzon onderweg een passende inleiding in deze volgorde: 'Van welke honden houdt jij het meeste, Marie? Vindt je ook niet een.... terrier.... eigenlijk aardiger dan een met lang haar en van die slappe ooren? En ze moeten zoo trouw zijn....' Dan was Marie tenminste voorbereid. Ze zou erbij vertellen, dat het eene ras juist hetzelfde kostte als het andere. En waarlijk niet weinig!

Nog geen cent voor een zuurbal had Letje, onder den druk harer eindelooze verplichtingen, ten eigen bate durven afzonderen.

Het werd nu haar dagelijksche gang: zich te vergewissen of het er nog zat? En hoe meer dagen het daar, als door een wonder, gespaard bleef, des te heftiger haar hartje sloeg in de les bij juffrouw Spruyt. Ze had nog nooit zóó zuiver, op den draad, genaaid en vergiste zich bij de mindering in haar brei-hieltje geen enkelen steek. De portemonnaie voor Oma was gekocht, een billijker exemplaar dan haar weelderige oogen oorspronkelijk hadden uitgekozen, doch dat niettemin voldeed. Leerde Oma Letje niet zelve, wanneer Oma voor iemand een geschenk moest uitzoeken en aan het goedkoopste de voorkeur gaf:

‘Men ziet ze niet bij elkaar.’ Naast deze van vijfenveertig cent behoefde Oma die van zestig niet te vermoeden. En nu hield ze, op den kop af, nog dertig cent over.

Van het portretlijstje ‘Souvenir’ en den pennehouder had ze inmiddels veel succès beleefd. Mama wist nog niet wie er in te zetten, zei ze, en had het lijstje zoolang in de logeerkamerkast opgeborgen. Maar Papa nam den pennehouder onverwijld in gebruik, liet van het geheime kijkglasje met den Eiffeltoren - Paris, la ville lumière, en hoeveel ‘souvenir’ ook hier! - geen oog af.

‘Als je groot bent, Let, gaan wij eens samen naar Parijs.’

Letje vertrouwde haar ooren niet. Wij ‘samen’, terwijl er tot dusver nog slechts sprake was van ‘Mama en ik.’ ‘Toi et moi’.... het uchtend-gloren van wat levenslang hoop en verwachting blijft.... Wel een bewijs intusschen hoe ingenomen haar vader met den fantastischen aanblik van dit monument der fransche beschaving moest zijn, dat hij, één oog dicht-gedrukt, het andere oolijk omfronseld, van een dergelijke uitspatting in de toekomst nu reeds rept!

Buitensporig verheugen deed zij zich overigens nog maar niet. Hoe dikwijls was haar al beloofd, dat zij bij tante Lize mocht gaan logeeren. In de Betuwe, lang niet zoo ver uit de buurt als Parijs.... Geen teleurstelling, of deze ster verscheen aan den duisteren trans in den vorm van een: ik-zie-ik-zie-wat-jij-niet-ziet-raadsel. ‘Maar ik ken een meisje,’ voor-

spiegelde dan mama in de falset, 'dat als ze goed heeft opgepast in de vakantie naar tante Lize mag.' Of, bij gelegenheid van het spaarzaam dessert: 'Wacht maar, tot je bij tante Lize logeert, dan zal je pas eens kersen eten....'

Bij dit rijp en rond verschiet was het tot heden gebleven, trots vlijt en goed gedrag. En dezen zomer kon er wederom niet van komen, wegens het zusje, dat bij tante Lize werd verwacht. Het zusje, dat Letje haast meer aan haar hart ging dan de oogst, waarvan zij dan nog eenmaal gespeend zou blijven. Op beloften durfde ze in haar familie hoe langer hoe minder staat maken en van het inhalig spreekwoord: 'Beter één vogel in de hand dan tien in de lucht,' leerde ze allengs den materialistischen zin verstaan. Doch in de ongeveinsde blijdschap harer ouders met de ontvangen 'souvenirs' vond zij alreeds haar onbaatzuchtig loon, en ware Marie er niet tusschen gevallen met de hatelijke vermelding dat op haar dikken middelvinger de vingerhoed niet paste, Oma's lijfspreuk: 't Is zaliger te geven'.... zou over de geheele linie hebben getriomfeerd.

Nu ja, Letje kon al het kromme in de wereld niet recht maken, al deed ze haar best. Marie moest den terrier dan maar te pronk zetten op haar kastje.

'Geen mensch merkt 't....,' snoefde Françoise, terwijl ze, op den voet gevolgd door de vrienden, doch zonder het minste blijk van gracieuse verstand-

houding, 's Woensdagmiddags vóór het stoomcarousel stonden. In den open mallemlen mocht Letje, mits ze voorzichtig was en niet mee sleutel-trok, in den dichten niet. Ook finantiëel ging deze overmatig schitterende inrichting haar krachten te boven en fysiek gaf ze aan den centen-molen met het betrouwbaar paard ver de voorkeur. Maar ja, er zijn van die onbewaakte oogenblikken - wie kent ze niet? - waarop het leven zelf ons het beentje lijkt te lichten, en Letje's moeder, die de vrij-gevochten Françoise geen uitgelezen vriendin voor haar dochtertje vond, had bovendien geen ongelijk.

‘Ja.... neen....’ weifelde Letje.... ‘maar als....’ Want zóó was Letje, in het kwade en ook in het goede, altijd tusschen willen en niet-willen, en weinig doortastend.

Ze stonden er nu een maal vóór.... dat was onmiskkenbaar.... In het getal der pijnlijke onevenheid weliswaar: vier meisjes tegen drie jongens, maar alle vier verzekerden haar om strijd, dat dit geen bezwaar behoefde te zijn. De aangename omgang liet al wat te wenschen, en Betsy zag er uit of ze haar Piet wel zóó aan een ander zou willen overdoen. In het verblindend buffet, tusschen de roode peluche gordijnen, die aan weerszijden toegang verschaften tot het berucht paleis, glimlachte de juffrouw voor de kaartjes, minzaam en aanmoedigend.

‘Nou, goed dan....’

Drie stuivers had Letje verdraaid, met matig succès, want ze kon niet tegen een schuitje en bij den

laatsten rit had ze met de vriendinnen in een fluweelen tempel gezeten, welke gedurende de vaart door de lijfwacht, die er buiten stond, met zulk een snelheid naar den tegenstrijdigsten kant werd gewenteld, dat ze maar nèt het ergste bezwoer; nog toen ze met stijfopééngeklemde lippen, goddank, weer op straat strandde.... Naar alle kanten had Françoise voor haar uitgespied, vóór ze het in dezen nood nochtans waagde door het roode gordijn weder naar buiten te duiken. Onvast op haar beenen en of het weerlichtte in haar hoofd, doch desniettemin krampachtig bij haar positieven, want de mogelijkheid, dat Mama, Papa of Oma - er waren er altijd drie, die een kwade kans boden - bij toeval op dit uur het plein kwam overgestoken, breidde zich uit tot een helsch vizioen. Dààr!.... Pa.... o neen.... een politie-agent.... Maar die dame.... en o, daar ginds!....

‘Dat is een groentenkar,’ loste Françoise het futuristisch verschiet achteloos op. ‘Kom dan mee, laf kind....’

Letje begreep inderdaad reeds niet meer, hoe zij dezen misstap - een pirouette, die den ondergang der wereld in een zee van spiegels en verguld tengevolge leek te hebben - had aangedurfd. En hoe luttel bleek de voldoening, in verhouding tot de risico's en den onoverkomenlijk duren dag. Driemaal vijf cent.... vijftien cent.... Dertig had ze dien morgen nog in kas.... Och.... Fidel!.... Om de eenzaamheid te ontwijken, waarvoor zij op dit oogen-

blik van bezinning en te laat berouw den moed miste, was zij met het gemengd gezelschap voortgeslenterd langs de kramen, min of meer aan de zijde van Piet, want Betsy, plotseling wegens hoofdpijn naar huis gegaan, had de polonaise hersteld. Maar toch altijd zóó, dat het den onverschilligen schijn behield als liepen zij bij toeval daar gepaard; de kramen, de galanteriekraam in het bijzonder, waren een brandpunt van onveiligheid op dit uur. Vóór 'La belle Normande' had Piet een sjusjubes-reep, warm uit zijn hand, in de hare gedrukt, maar het vermocht nauwelijks meer tot haar door te dringen, dat dit nu de galante vervulling beteekende van haar hartewensch. En de eerste bewuste gedachte: Moet ik iets terug doen? welke zoo vele vriendelijke attenties in ons leven tot een last maakt, had haar den smaak schier vergald. Want ze was eenvoudig niet in staat van de drie stuivers, welke haar bespaard bleven, nog één cent te wagen aan een ander doel dan juffrouw Spruyt. Kwam ze, met het dubbeltje weekgeld, dat haar Zaterdag wachtte, en wellicht een klein voorschot, indien zij, zonder haar intiemste geheimen bloot te leggen, Papa daarom durfde vragen, niet aan haar prijs voor - ja, ja, hij zat er nog op zijn matrasje van rood fluweel, ze had hem alweer in de gaten! - dan kocht ze iets anders. Om in elk geval deze gelegenheid, welke zich slechts éénmaal in een jaar voordeed: om te getuigen van wat er woelt op den bodem van het menschelijk hart, niet voorbij te laten gaan. Na de schokkende gewaarwordingen op de

baren van den stoomdraaimolen was Piet's hulde haar maag overigens niet onwelgevallig. Een in suiker gedrenkte gomreep, die, gelardeerd met lichte en donkere strepen, de illusie van spek bedoelde op te wekken en de buitengewone eigenschap bezat langer te worden naarmate men er meer van afhapte.

'Nou?....' vroeg Piet.

'Lekker wel....'

Maar och, het gansche leven en al zijn goede gaven, wat wordt ervan als ons gemoed onder zorgen gaat gebukt! Blijft niet de mensch het middelpunt van al wat daar groeit en bloeit en in de kramen prijkt?

Letje vond in Betsy's nalatenschap althans een levend wezen.... een ietwat toegewijde ziel. Sproeten.... nu ja, die kwamen van de zon. Een jongen was een jongen, en al gauw mooi genoeg. Ze wees met schuwen vinger - want hoe risquant was het feitelijk de argelooze aandacht zelf daarop te vestigen! – Piet het Fidelhondje.... Vroeg, na de grinnik van bijval, of hij juffrouw Spruyt kende? 'Zoo'n blonde....?'

'Neen....'

Het pijnlijk bewustzijn, dat zij hem essentieel niet veel te bieden had, maakte haar afhankelijk, deemoedig en lief. Zij drong hem het laatste stukje sjusjubes op.... Doch voor Piet, die Betsy betreurde, in stilte bevocht, en steeds vuriger beminde, kon Letje's overgave van geen belang zijn, en hij luisterde dan ook nauwelijks, toen zij, op het eind van den bewogen middag, het beste wat zij te geven had, het

geheim van haar vrouwelijk hart en de algeheele zorgelijke begroting daarmede in verband, plotseling aan zijn voeten legde, hem in het duister steegje tusschen twee kramen heur diepst vertrouwen zoo maar schonk:

‘....Ja, en zie je, nu ben ik zoo bang, dat het in die tusschentijd verkocht zal worden.... Want Zaterdag kan ik pas.... Ik had zooveel menschen om iets te geven.... Marie, dat is onze meid.... En toevallig was net Sophie er die ochtend....’

‘Nou dag!’ zei Piet.

Op Woensdag en Zaterdag van de kermisweek had Marie haar uitgaansavond; over de overblijvende avonden waren Mama en Papa vrij te beschikken en bleef Letje, tot ze naar bed ging, met de moeilijk gehumeurde dienstbode in de vensterbank gezeten, zich vermeien in de genoegens der anderen, die voorbij wandelden naar ‘een spel’. ‘Frits van Haarlem’ heette de groote man, naar wien de notabele verlangens uitgingen. Letje, die elk jaar hoopte het volgend oud genoeg te zullen zijn om dien oppersten gang mede te mogen genieten, maakte zich uit de jaloersche gegevens, haar door Marie verstrekt, van de artistieke gelegenheid zelve geen voorstelling, maar des te diepzinniger sprak de naam tot haar: ‘Frits van Haarlem’, een dichterlijke ingeving als ‘De maagd van Orleans’, met een vage associatie in de richting Kenau Simons Hasselaar, de heldhaftige; ook van Haarlem.

Letje prevelde, geknield in de vensterbank, met haar rug naar de opzettelijk donker gelaten kamer en haar voorhoofd tegen de ruit, met onbewusten wellust dien mysterieuze naam, en in haar verbeelding hield de gestalte, welke bij dezen naam behoorde, het midden tusschen een dezer strijdbare figuren der historie en den heiligen Petrus met den sleutel van het hemelrijk, het leesteeke uit Marie's catechisatie-boekje.

Marie beweerde, dat je Hem zelf nooit zag, en dat maakte de zaak nog interessanter, terwijl er aan den anderen kant een lichte troost in school, want wat deed je dan bij Frits van Haarlem, wanneer hij, Frits, in Haarlem bleef?

Heel de kermis, met haar dichte gordijnen en daverende wonderen - de dame, die tot een laurierboom uitbotte, en die andere, gruwelijke, wier portret buiten aan de tent was geplakt, tot aan haar middel doorgesneden, het bovenlijf met een, trots alles, vriendelijk glimlachend gezicht doch geen spoor van beenen.... waren Letje zulk een bron van mystiek, dat ze huiverde er iemand naar te vragen en slechts terloops van Marie, die het kind, om wier wille zij thuis moest blijven, verwenschte en zich met de verkonding dezer bittere verlokkingen schadeloos stelde, te weten kwam wat er in het clairobscuur achter hun beider getralied venster omging. 'Je ruikt hier de poffertjes!' kon Marie dan plotseling snuiven, op een toon, die haar klein slachtoffer het water in den mond dreef, terwijl zij zich ten

opzichte der minder onschuldige kronieken nog juist binnen de perken der eerbaarheid hield.

‘Kijk, die met die.... gaan de heele nacht niet naar huis....’

‘Niet?’ vroeg Letje met gepaste belangstelling, ‘waar slapen ze dan, Marie?’

‘Weet ik 't, kind!’

Op deze fantastische avonden zag ook Letje, nog meer dan in het reële leven van elken dag, op tegen het uur van naar bed gaan, in de afgelegen slaapkamer zonder nachtluchtje, en rekte ze de séance, in weerwil der gastronomische en moreele pijnigingen, zoolang ze durfde. En zij wachtte zich wel te verraden hoe dikwijls Marie's vrijer aan de deur kwam, zoodat ze de eer van de schemerige vensterbank alleen op moest houden, en later op den avond wel eens uit haar bed kroop om bovenaan de trap te luisteren naar het minnekozen in de open voordeur; uit angst, dat dit op zou houden en de vraag: of haar lotgenootte nog binnen of reeds buiten was? urgent werd. De eene dienst is de andere waard en Marie wist van waarschuwen: ‘Als je klikt, zeg ik dadelijk aan je Pa....’ Nauwelijks rekenschap gaf Letje zich onder dezen dreigenden indruk, wat dit dan wel zou kunnen wezen, overtuigd, dat er omtrent den onvolmaakten mensch altijd wel een minder loffelijk boekje te openen blijft.

En ziet, ditmaal zou haar solidariteit niet onbe-

loond blijven. Ook zonder haar medewerking werd tusschen Mama en de dienstbode het hachelijk oogenblik geboren, waarop Marie, wier moeder middenin deze kermisweek eensklaps verjaarde, op een extra avond aandrong, en haar mevrouw, al even plotseling ontdekkend, dat ze in dit meisje, vergeleken bij andere meisjes, niet het slechtste specimen der soort bezat, goedgunstig toegaf. Met het indirect gevolg, dat Letje, op haar beurt onverhoeds voor een extravagance gesteld, dien avond werd uitgenoodigd tot een bezoek aan de kermis bij kunstlicht.... En niet in den vorm van een ik-zie-ik-zie-wat-jij-niet-ziet... ditmaal, maar eerlijk-gemeend, met Mama en Papa 'uit'. Och ja, waar blijf je met de ouderlijke beginselen wanneer de dienstboden niet meer ouderwetsch verkiezen te dienen, steeds hogere eischen stellen! Van den nood een deugd makend, vroeg Papa: 'En waar zou je dan nu het liefst eens met ons in gaan?'

Er 'in'.

De vraag werkte lichtelijk overstelpend, want Letje wist van tent tot tent nauwkeurig wat er te genieten viel: De dikke dame, het vlooientheater, de Somnambule, die de toekomst voorspelde, het Doolhof met surprises, de schoone Galatea, het Paradijs Italië, de fotografiëkraam. Maar ze was bescheiden opgevoed en de herinnering aan den stoomdraaimolen, gelukkig in het duister gebleven, maakte haar bedachtzaam. Het is niet al goud wat daar blinkt....

'Jij mag kiezen,' herhaalde Papa.

Kiezen zou ze zonder aarzelen 'Frits van Haar-

lem,' den held harer droomen, doch daar waren Mama en Papa ongelukkigerwijs gisterenavond geweest.

'En dan zullen we zien,' hernam haar vader, door de geladen stilte voor een explosie van begeerten beducht: 'of bruintje het trekken kan?'

Bruintje, het klassieke bruintje in haar familie, bracht Letje weder op de aarde terug. En van dit lastdier-der-dure-dagen naar het andere, daarginds, in de galanteriekraam.... il n'y avait qu'un pas. De reine speculatie-zucht, door deze jaarmarkt aangewakkerd, deed haar heur voordeel speuren op verren afstand. Wat liet ten slotte de dikke dame, wat, indien er geen revolutie uitbrak, het vlooientheater na? Kon men één dezer looze bevredigingen vergelijken met het blijvend bezit van een geschenk, dat zij aan iemand mocht geven....? Aan iemand.... die daarbij nog juffrouw Spruyt heette....

'Nu?'

Alleen de fotografie-kraam, daar had ze wel ergens zin in. Met hun drieën, net als Françoise, tusschen haar vader, in uniform, en haar moeder, op een rots gezeten. Of op de manier van Marie met haar aanstaande, van wie men, door vernuftige openingen in een beschilderd doek, uitsluitend het wel-gelijkind hoofd en de handen zag, op natuurlijke wijze vergroeid met een grappig klein lijfje in Tyroler costuum. Een vaag vermoeden, dat haar ouders, hoe gunstig de voorteekenen voor dezen avond genoemd mochten worden, zich wellicht tot dit allerbizarste niet

zouden leenen, weerhield haar nog juist van de openbaarmaking van dezen hartewensch, en met diplomatiek instinct besloot zij voorloopig te zwijgen, om straks, in de verhoogde stemming van den verlichten avond, haar slag te kunnen slaan. Gelijk een veldheer overschouwde ze de plannen. Vóór de grootste, de mooiste, de verleidelijkste tent zouden ze stil staan, vlak vóór de juffrouw met haar vlugge vuile vingers. Papa zou reeds zijn portemonnaie openen om den duren entree-prijs voor drie personen eersten rang gelaten neer te tellen, Mama zou haar rokken bijengrijpen tot boven de knooplaarzen, want ze had een heilig ontzag voor al wat 'van over de grenzen kwam'En dan zou het oogenblik gekomen zijn om dien, in den grond goeden vader, aan zijn mouw te trekken, te verwijzen naar een gelegenheid om zijn kind nog gelukkiger te maken dan hij voor mogelijk hield. Naar de kraam, die het toppunt aller zaligheden - de verrassing voor juffrouw Spruyt - bewaarde in haar schoot.

Het hazard snoerde Letje de keel dicht, terwijl ze front maakten, nu voor het eene, dan voor het andere paradijs, na kort beraad doorwandelden en na een vermoeiend uur van welwillendheid en leidelijk verzet aanlandden bij een afgelegen bouwwerk van latten en lichtjes, dat Letje overdag in zijn sluimerende pracht was ontgaan. Bij den aanblik van deze verlokking gaapte de grond onder Letje's moede voeten, verbleekte de wereld; het beeld van juffrouw

Spruyt verzwoond in den vuurgloed der rood-wit-blauwe guirlandes, die de straat als een oven verwarmden, de Turksche trom overstampte de zachte roepstem van haar hart. En wat daar te kijk was.... Twee vorstelijke gestalten: 'Toekoe-Oemar', zei Papa en 'la belle Otéro', waren naar buiten getreden op de veranda, stonden star en stralen-schietend in het melkblank maanlicht van een grooten ballon. Binnen kon men den Duitschen keizer zien, hoorde ze onder de menigte vertellen, met zijn geheele familie, en den moordenaar van Mevrouw van der Kouwen. Haar moeder, die niet tegen gedrang kon, verzocht dringend hiertoe te besluiten, of in vredesnaam door te loopen. En in zulk een bovenaardsche stemming van verwachting en benauwenis zweefde Letje, dat ze, aan Mama's arm geklemd, toen al binnen was vóór ze één kik had kunnen geven, door de fantasie ontrukkt aan den daagschen dag, voor het eerst het dilemma van die week kwijt raakte.

Daar zat de keizerin....Doodstil.... net echt.... Een groezel kanten kindje op haar satijnen schoot, een kleine generaal met helm en vederbos achter haar zetel, naast zijn vader, die voor Frits van Haarlem gewis niet onder deed, en drie matroosjes aan haar voeten.

Om zooveel broertjes te hebben.... dat moest toch wel gezellig zijn, meende Letje, op eerbiedigen afstand van het voorspoedig keizerlijk kroost. Maar ze had geen tijd voor melancholieke bespiegelingen, want reeds vestigde Papa de aandacht op den Sjah

van Perzië, welken heer hij - verbeeld je zoo iets - in levenden lijve op een Fransche badplaats had ontmoet. 'En ginds, die dame, zie je wel, ze ruikt aan een bloem.... heet Sarah Bernhardt.' Die kende Mama nu weer. Haar ouders schenen over belangrijke connecties in de internationale wereld te beschikken.... Letje wist niet waarvan ze het diepste onder den indruk geraakte, van de vele gekroonde hoofden of van de deftigheid harer familie. Een kralen gordijn achter in de tent beloofde de uitverkorenen nog wat extra's. 'Afzetterij', bromde Papa, toen daarvoor een schoteltje rondging, terwijl Mama vroeg: of het wel voor kinderen was? Waarop de man van het spel Letje tot haar ontsteltenis particulier toeknikte.

't Was de moeite waard! Ademloos stonden ze met hun drieën - de eenige bemiddelden, die zich aan een dubbeltje niet hadden willen laten kennen - in het afgeschoten heiligdom vóór de glazen kist, waarin een jonge blonde vrouw lag te slapen, met waterlelies in heur haar en op de borst gevouwen handen. 'Ophelia' was haar naam, vertelde de man, die bukte naar een geheimzinnige kruk en daaraan draaide. In de glazen kist kraakte het.... een dorre kuch.... gereutel.... een diepe zucht - Letje's hand in Mama's hand zwom van angst - en daar begon het blonde meisje te leven, te leven met hijgenden boezem en groote blauwe oogen, welke zich regelmatig openden en weder sloten. Waren het deze natuurverschijnselen, die haar, als aan het rad van

avontuur, eensklaps door de nauwe ruimte draaiden, neerploften in den afgrond harer jongste beproevingen? Voor een deel.... voor de eerste oogenblikken.... Maar daarna - ze wist immers dat het was was, en liep er niet in - daarna bleef dit ontroerend schouwspel nog slechts de aanleiding..... want de gelijkenis.... de gelijkenis met het voorwerp harer schoonste en benardste droomen, die deed het haar aan! Ophelia.... Zij kon het zijn. Zij was het.... Hemelsche goedheid! en nu was het al Vrijdag, morgen Zaterdag, en ze had nog niets.... niets dan de zoete hoop, waaraan drie stuivers ontbraken, en de verpletterende vraag of het er nog liggen zou? De werkelijkheid besprong Letje, zooals ze dat eigenlijk altijd doet, op het opperste oogenblik, in die ééne seconde, dat ze er het minst op verdacht was, in het nirwana van kunst en poëzie.... De onontkoombare, meedoogenlooze realiteit, die zelfs in de liefde niets voor niets geeft....

Een weeheid steeg in Letje op, schier gelijk aan het dreigend geweld in den stoomdraaimolen. Haar beenen flaptten.... Op al zwarter golven zag ze Ophelia drijven, het regelmatig welven en dalen der beminde borst, de bleeke handen, en om de tien tellen trof haar de verwijtende blauwe blik van juffrouw Spruyt onder het watergroene glas.

Een geluidje wekte Letje's moeder uit de gepeinzen, welke haar naar Shakespeare en den tenor van de Fransche Opera hadden ontvoerd. De vader had zich alreeds in de frissche lucht begeven, waar hij

op de veranda, aan de zijde van Toekoe-Oemar, een sigaar opstak.

‘Ik word zoo misselijk, Moes!’

‘Kom dan maar gauw mee, schat!’

Het leven, wanneer het eenmaal dwars wil, laat niet af. Deze ervaring zou nog pas het begin beteekenen, het betrekkelijk lieflijk begin, van de rampenreeks het kind in stilte bereid. De liefde overwon bij haar geenszins alle dingen, en Oma's machtspreuk: de laatsten zullen de eersten zijn, waarvan Letje trouwens de speculatieve kern nooit had doorgrond, kwam in den waren zin des woords van een koude kermis. Alle hindernissen schenen genomen, de eindstreep in het zicht.... Want hier school nu juist het verraad, dat ze bijna.... bijna.... en hoe onverwachts!.... Vóór een kraam met twijfelachtig zilver en goud, mochten ze kiezen van Papa. Mama eerst, en dan Letje, nog eenmaal elk een ‘souvenir’.... Mama koos een broche, een negerprofiel met zilveren kroeshaar, haar wees men een biggetje voor haar bedel-armband. Een beeldig beestje, en het bracht nog geluk ook, zei de Mahomedaan achter de toonbank. Doch thans was daar geen sprake meer van zelfzucht noch strijd. Koel en zakelijk bracht ze het uit: ‘Ja Pa, maar nog liever zou ik, als ik mag, wat anders hebben.’

‘Goed me kind, wat moet het dan zijn?’ Met zegevierenden vinger had ze in de richting gewezen, vol

rein vertrouwen, vol welbehagen.... 'Daar!' Tusschen vader en moeder, die weldoeners! arm in arm aanéengesnoerd, gaf de gelukkige het tempo aan, tempo di marcia trionfale. Door de schuifelende feestelingen, tusschen de voetzoekers, waarvan ze niet eens meer schrikte, langs het bombardement van de schiettent, te midden der prikkelende geuren van kandijkoeken en frituren, in de zwoele melodieën van den avond, die zich als een, zijn gouden ducaten kwistig door de lucht strooiende vuurpijl, naar den verren hemel hief....

En toen was het weg.

De fluweelen juffrouw, achter de galanterieën, knikte haar toe als van ouds, begreep, schoon zij de taal niet machtig was, onmiddellijk den gestamelden wensch, die besliste over leven en dood. Zij haalde de schouders op, en toonde twee welsprekend ledige handen.

'Chemin!' bevestigde Papa hoffelijk, de Francaise de eer gevend, welke haar toekwam: 'kies dan maar vlug wat anders uit.'

Na den nacht, die slapeloos zou zijn doorgebracht, ware Letje niet uitgeput in haar bed gevallen.... herstelde zij zich. Zoo is de jeugd. Zoo is ook de liefde, bij teleurstelling en tegenstand. Gestaald.... Onoverwinnelijk. Zij besloot tot het uiterste te gaan: Marie, wier keukenmeidenvinger zich in den vingerhoed, naar zij beweerde, toch niet recht thuis voelde,

den terrier af te koopen. Het geschenk te ruilen voor het bijouteriedoosje, met 'Vue du Mont-Blanc,' dat ze uitteraard zonder de geringste belangstelling, louter op Papa's aandringen, van het slagveld harer illusiën had weggedragen. Haar vader herinnerde zich zijn gaven, nadat ze eenmaal betaald waren, gelukkig nooit lang. Hij kon den volgenden dag al vragen: 'Hoe kom je daaraan? O, heb ik 't je gegeven!' Gelijk hij Mama's ouden hoed elken zomer weer voor een revelatie der jongste mode aanzag en tot haar ergernis van elke afgedragen japon placht te constateeren: 'Me dunkt, dat je vandaag wat nieuws aan hebt.' Het slimme Letje was deze leemte in het vaderlijk opmerkingsvermogen niet ontgaan, en ditmaal hoopte zij er haar voordeel mee te doen. Het rampzalig 'souvenir' kon op den laten avond ook op hem geen onuitwischbaren indruk hebben gemaakt.

Alleen, ze moest het gunstig oogenblik waarnemen - en de gunstige oogenblikken waren, gegeven Marie's humeur, dat, naar Mama zich te laat voorhield, van al dat verwennen er niet beter op werd - te tellen. Ging ze echter op de trans-actie in.... dan kon er nog veel worden gered. Juffrouw Spruyt, die het Fidel-hondje misschien niet opgemerkt had in de kraam, zou, naar Oma's onfeilbaar psychologisch inzicht, met den terriër niet zooveel minder ingenomen zijn, en in elk geval met den vingerhoed kunnen naaien, wat, praktisch gesproken, Marie niet kon. Het nuttige met het aangename vereenigd. Zondag,

na de kerk.... Ook dit wist ze van Oma het uitgelezen oogenblik, waarin het woord nawerkt en de ziel ten beste neigt.

Zorg baarde haar ten slotte nog slechts het begrip 'bijouterie'. Hoe Marie bij te brengen, dat dit onuitsprekelijk doosje bestemd was voor haar oorbelletjes en haar broche, hoe in deze vreemde lettergrepen, dwars door de Zwitsersche sneeuwtoppen, den glans te leggen der verlokking?.... 'Bie-schoe-trie....'

Onder den indruk van dit, haar weder boordevol vervullend nieuw plan, kwam Letje dien Zaterdagmorgen op school, en zette zich in de bank naast Betsy, die van alle kwalen bleek hersteld. Het eerste uur was aan de 'Natuurlijke Historie' gewijd, hetgeen bij de stemming van haar dierenhart ontroerend paste; het tweede: hoofdrekenen, waarin zij, dank zij de gestage mathematiek dezer dagen, onmiskenbaar vorderingen had gemaakt; bij het derde: 'Nuttige handwerken' - Letje's wangen gloeiden aan en ze sloeg terstond haar oogen neer - kwam juffrouw Spruyt binnen, lieflijker dan nog ooit te voren, blond.... blauw.... als zoo juist ontstegen aan de sarcophaag van groenig glas. Zij beval met haar onvergelykelijke stem de naaidoozen uit de lessenaars te nemen, en plaatste zich vóór de klasse. Gedurende deze beredding, waarin zij het waagde tersluiks even op te zien - of juf keek? - sloeg Letje nog

geen acht op haar verdere omgeving; haar ziel naar den lichtenden einder, overzag zij den lijdensweg, welken zij nog zou moeten afleggen eer zij met haar huldeblijk tot daar gevorderd was, en in den kus van deze strenge, maar zoo lieve lippen het loon oogstte voor - och wat! dat was dan lang vergeten! - voor het geluk van deze week! En daarop stak ze haar naald in.... En eindelijk, toen ze den draad al doorgetrokken had, kwam ze er toe den blik van deze beide polen een weinig af te wenden, schuins-rechts, naar de plaats, waar Betsy stil en ijverig....

Neen!! Een schok, alsof de stoomdraaimolen met haar derailleerde, alsof de geheele kermis met al haar lief en leed - o leed vooral! - stortte in puin....

In Bets' naaidoos zat Fidel. Wit en stil, de voorpootjes opgeheven, hurkte hij op den grafheuvel van rood fluweel, naast een akelig zwart hol.... want Betsy had den vingerhoed reeds ter bestemming gebracht en naaide er een net rolzoompje mede. Hij zat er, of hij er behoorde, of hij er zijn leven lang gezeten had....

Letje kon geen woord uitbrengen. En wat zou het haar ook hebben gebaat? Haar rechterhand kneep den naailap, krampachtig, om het wederrechtelijk gebaar, dat haar lucht zou hebben verschaft, alsnog te beletten. In haar onschuld stak Betsy een speld op de tombe, als een madeliefje in het gras, en bemerkte eerst toen de ijzige belangstelling, welke haar buur-

vrouw voor dit souvenir harer kermis aan den dag legde.

‘Van Piet,’ zei ze, onbewust welke snaren zij aanroerde, wat zij ontketende, maar toch met dien mysterieuzen glimlach van genoegdoening, welke de vrouw bij mannelijke hulde, zelfs van de zijde van een jongen met zomersproeten, niet altijd te verbergen weet.

Het doodsuur sloeg over Letje's liefde; over de liefde tot het eigen, en tot het andere geslacht. Al met één. Deze complicatie ging boven haar krachten. De kermis mocht haar tot op zekere hoogte gerijpt hebben.... Wat beteekenden de goocheltoeren met de kaarten, de eierstruif en het duifje in den hoogen hoed, vergeleken bij deze magie: Fidel, de kleine held harer droomen, van de galanteriekraam, hocus-pocus, in de naaidoos van Betsy Brandt..... Doodstil zat ze - een mensch, in heur bittere machteloosheid - en staarde in de trouwe oogen van den hond, die er alles van wist, maar het toch ook niet helpen kon....

Juffrouw Spruyt kwam door het straatje tusschen de banken gewandeld, haar Zaterdagsche inspectie. Zij vroeg het werk te zien, de rolzoomen en de knoopsgaten der meergevorderden, en vergewiste zich nauwlettend of de naaidoozen netjes opgeruimd waren.

Het lieve dier, dat Betsy's erf bewaakte, verwaardigde zij met geen blik.

De verloving

Letje telde achttien jaren toen zij zich, tot ingenomenheid harer ouders, verloofde. Natuurlijk was Adriaan ook haar eigen keuze, alleen per geluk kwam daar nog bij, dat hij de zoon van Papa's chef was. En niet ver van den stam gevallen. Dit wist Letje's moeder met zekerheid te voorspellen: Adriaan, die de loffelijkste examens deed, moest, onvoorziene omstandigheden voorbehouden, minstens klimmen tot zijns vaders rang. Letje zelf zou, stel dat het lot Mama dupeerde, desnoods met minder tevreden zijn, en wanneer zij den uitgelezen schoonvader aanzag, weifelde zij of de, door wederzijdsche familie blijmoedig erkende gelijkens tusschen den ouderen en den jongen Adri, haar wel zóó verheugde als van haar werd verwacht. Doch het bloedig erfrecht, waardoor Adriaan, als zoon van dezen vader blijkbaar niet zakken kon, zoodat de pijnlijke ervaring, welke zoo vele vacanties bedreigt, voor haar huis louter voldoeningen beloofde, gaf Letje een gevoel van veiligheid en vrede. De aanstaande man van Françoise, de vriendin met wie zij in de liefdevolle

verbeelding harer moeders al vanaf heur beider doopjurk had geconcurrereerd, kreeg acht maanden voor zijn candidaats. Maar die danste nu weer zoo verrukkelijk. Geen triomfantelijk rouwbeklag had de herinnering aan dit meesterschap kunnen verduisteren. Adriaan danste niet, men zag het zijn zeer buitenwaarts gebogen voeten aan, en wanneer Letje één oogenblik vóór haar verloving er-door ging, eerlijk tegenover haar hartje had gestaan, zou zij zich hebben bekend, dat dit wel geen gebrek mocht heeten, maar toch een mannelijk negatief was, dat haar woog. Doch had Mama haar niet ernstig voorgehouden de beslissing-voor-je-leven niet afhankelijk te stellen van kleine ongemakken en lievere wenschen, terwijl zij zelf immers ook, te meer nadat Françoise haar vóór was gegaan, vond dat het van haar kant minderwaardig zou zijn geweest den aangewezenen af te schrikken, om welke reden dan ook. De beslissing voor je leven.... van dezen onmetelijken stap wist Letje zich evenmin rekenschap te geven als op school van de som: 'Jan en Piet loopen samen een weg', als van alles wat met maten, gewichten en veel nullen in verband stond, maar des te zuiverder begreep zij wat zij aan haar ouders, aan wie zij dit leven dankte, verschuldigd was. Mama en Papa willens en wetens een geluk te onthouden, dat stond bijkans gelijk met hen opzettelijk verdriet te doen. Terwijl Oma het ongeluk ter nauwernood zou hebben overleefd, zóó vast had zij haar zinnen gezet op dezen kleinzoon, die in de verte - Letje kon ook

deze calculatie niet geheel volgen - nog familie van familie van wijlen grootpapa moest zijn.

Zoo waren dan alle bezwaren overwonnen en meende Letje, in den ijver voor haar geluk, dat zij voortaan den pas-de-quatree niet missen, en ook aan Adriaans' slappe handen wel wennen zou. Zijn gezicht kende zij nog minder dan zijn handen en voeten - je kijkt elkaar niet dadelijk zoo aan - en zij zou wel trachten hem tot een hogere soort boorden te bewegen en een das voor hem haken in de modekleur. Aan levensmoed ontbrak het haar niet en in het jaar, dat in Letje's kring voor een ordentelijke verloving stond, tevens het jaar waarin Adriaan de kroon mocht zetten op zijn meesterlijke studies, kon er nog veel verbeteren. Françoise, geraadpleegd: 'hoe ze hem vond'? had geantwoord: 'een gezicht om niets van te zeggen', en hoewel Letje zich door dit oordeel zonder perspectief een oogenblik gedrukt had gevoeld, alras was haar de betrouwbaarheid ook van dit negatief heilig, in verhouding tot de duistere on-dits, welke over den studentenstand in het algemeen waarden in het rond.... Het kwam er nu maar op aan de kaartjes te laten drukken, twee strikt gelijke in één enveloppe, doch niet aanéengesmeed, aangezien dit in den beteren stand niet meer werd gedaan. Langwerpig en rondgehoekt, en op het vrouwelijk blazoen het alomvattend woord: 'ontvangdag' - 'receptie' was uit den booze 'b' - om hen, die dezen rebus kregen op te lossen, eenigermate op weg te helpen.

Françoise had er honderdachtentwintig verzonden en Letje en Adriaan brachten het tot honderdvierenveertig, hetgeen, in aanmerking genomen dat zij tot dusver alle vriendschappen deelden en beschikten over nagenoeg dezelfde kenissen, een kranig record mocht heeten. En terwijl deze, door den jongsten bediende van Adriaan's vader, die schoonschrift schreef, van adressen werden voorzien, reed het jonge paar in het blauw coupéetje van den eersten stalhouder, dat voor liefde en trouw werd gereserveerd, naar den juwelier om de ringen uit te zoeken, en daarop naar Oma, waar Letje dadelijk haar linkerhandschoen uittrok en zich al bijna 'mevrouw' voelde, toen ze met die hand vol waardigheid een bezwijmd schuimtaartje overeind hielp op Oma's blauwporseleinen gebakschaal. Oma, die zelf twee trouwringen droeg en een broche met haar van wijlen grootvader in den vorm van een kunstig treurwilgje, merkte het gelukkig feit aan Letje's vierden vinger niet dadelijk op, maar des te warmer bijval toonde dien avond Marie in de keuken, welke maar niet van de losse in de vaste verkeerung kon geraken en dit succès van de jongejuffrouw als een gelukkig voortteeken beschouwde. Marie vond in haar blakend huzaren-hart aan den bleeken Adri heimelijk niet veel, maar dat moest ieder voor zich zelve weten. Mevrouw zei ook: over den smaak valt niet te twisten.

De dagen, die verlopen moesten tusschen het verzenden der eervolle vermelding en den dag des oor-

deels, Zondag van twee-en-een-half tot vier uur, bleken intusschen iets minder gelukkig dan Letje wel eens gehoord had. De familie van beide kanten meende terecht, dat het alsnog geen pas gaf zich in de houding van verloofden in het openbaar te vertoonen, zoodat ze op den huiselijken kring en een verlegen half uur in Letje's koud kamertje met het krakebeenig kanapeetje en de verschrikkende cascades van portretten, waaiers en cotillon-onder-scheidingen waren aangewezen. Het langst waren de avonden. Mama, dit moet erkend, deed haar uiterste best. Zij verhief Adri en zijn naaste verwanten tot in de wolken, liet Marie appelbeignets bakken en Letje haar Mondschein-Sonate voor hem spelen, gevolgd door een rhapsodie en een opwekkenden marsch. Doch de stemming bleef desondanks, en in weerwil van Adriaan's aardige kunstjes met de kaarten en de lucifers, beneden de redelijke eischen van het geluk, en nadat Letje Adriaan had mogen uitlaten en, bleek van ongereptheid, van de voordeurmat was teruggekeerd, gaf men zich met een lichten geeuw toe, dat een en ander nog wat moest wennen. De opgetogen brieven van Letje's kostschoolvriendinnen, die weliswaar Adri niet kenden maar hem terstond met Romeo vereenzelvigden, brachten allengs eenig soulaas, en den Zaterdagmiddag, toen iedereen vond dat het nu wel kon, werd gevuld met het bezoek aan den fotograaf. Neen, niet samen op één.... hoe teleurgesteld Marie zich daaromtrent ook toonde - Françoise was er een half jaar

geleden immers al niet meer toe overgegaan omdat de fotograaf positief wist dat de chic er nergens meer aan wilde. Letje was over deze lotsbeschikking heimelijk wel blij, ze vond het in het algemeen nog niet onverdeeld prettig om dicht naast Adriaan te zitten en onder de oogen van den vreemden portrettist, zou zij zich in dien toestand haast onwelvoegelijk hebben gevoeld. Daar kwam nog bij, dat zij in het geheime laadje van haar sprinkhanig bureautje een portret verborg van een Indisch vriendinnetje, hoofd aan hoofd met een blonden jongen man, nu, en dit engagement was afgeraakt.... En hoewel zij zichzelf genoeg kende om te weten dat zij, goed en wel met Adriaan verloofd, tot een dergelijk affront aan de liefde het initiatief nooit nemen zou, en ook niet bepaald vreesde dat Adriaan in staat zou zijn haar, Mama, Papa en Oma aldus te ontrieven, nu het samen toch ook niet meer tot den goeden toon behoorde, was men met elk op eigen gelegenheid, aan weerszijden van de pendule op den schoorsteenmantel, tegen alle eventualiteiten gedekt.

‘Welke blouse zou ik aan doen?’ vroeg Letje aan Adriaan, nadat Mama en Marie alreeds waren geraadpleegd, en deze toonde zich een man door een hulpeloos gezicht te zetten en schroomvallig te bekennen: ‘Ik geloof, dat die je aan hebt, heel goed zal zijn.’

‘Mijn daagsche,’ zei Letje, wel even gekwetst, en om haar mondje trok een gleufje dat Adriaan plotse-

ling dieper boeide dan haar lieve lach of de verheven ernst harer 'Mondscheinsonate'.

Waarom zijn keuze eigenlijk op Letje gevallen was? In de eerste plaats omdat al zijn clubgenooten verloofd waren en men sedert het promotie-diner met dames in zwang was gekomen, bij dit afscheid aan het studentenleven niet met een enkele moeder en een paar zusters kon volstaan. In de tweede plaats, omdat Letje's Mama hem zoo vriendelijk was tegemoet getreden. Op de bals, waar hij, als vertegenwoordiger van zijn druk-bezette vader de familie chaperonneerde en den dans gadesloeg, was zij van de oudere dames, welke hij beurtelings aansprak, degene geweest, die niet langs hem heen staarde. Recht in de oogen blikte zij hem, onderzoekend en aanmoedigend, terwijl hij, daartoe genood, haar gezelschap hield aan het tafeltje, door haar echtgenoot verlaten om een partijtje te gaan maken in het aangrenzende salon. En aan dit tafeltje, met thee en limonade, streek als een duif op het nest, tusschen de dansen dan ook Letje neer, gedècolleteerd, rose en verhit, een en al levensvreugde, en nochtans gehoorzaam bereid een dans over te slaan wanneer haar moeder oordeelde dat het beter voor haar was zich niet te zeer te vermoeien. Hoe langer hoe meer kwam deze zorg voor Letje's overigens patente gezondheid, Adriaan ten goede en wanneer in het salon de robber uit was en de Papa zich bij hen voegde, voelde Adriaan zich als het ware opgenomen in een nieuw familieverband en lichtelijk

où peut-on-êre-mieux. Aldus, de wegen der voorzienigheid zijn ondoorgrondelijk, was in zijn helder hoofd de gedachte geboren dit, volstrekt niet schrander, maar allerliefst Letje te maken tot zijn vrouw. De gelegenheid haar Mama daaromtrent te polsen ontbrak in dezen opgewekten winter geenszins en de temperatuur der balzalen bevorderde den snellen groei der wederzijdsche kiemen. Zelfs overviel het aanzoek hem nog, wijl de vrees hem be kroop achter het net te zullen visschen indien hij talmde. Want daar bleek eensklaps, gedurende dit vertrouwelijk gesprek met de moeder, die wel niets in ronde woorden verried, maar een onvoorzien gevaar magisch door liet schemeren, een 'ander' in het spel te zijn.

Het was tegenover dezen anonymus dat in Adriaan de ridder ontwaakte en Letje tooide met alle denkbare deugden harer sexe. De oude mevrouw gaf kort daarop een dinertje en na tafel onderhielden zich de jongelui in het deftig huis met jeux innocents. Tot den put kwam het niet.... Maar wel verzocht de gastvrouw Adriaan enkele jonge dames, onder wie Letje, na afloop naar huis te willen begeleiden. Het liep tegen middernacht, Letje, die het verst woonde, was onvermijdelijk de laatste. Ze deed lang zoo snibbig niet als Gretchen. Adriaan kon spijkers met koppen slaan.

En ze zei zoo eerlijk als goud, dat Mama zich vergist moest hebben:

'Er wàs heelemaal geen 'ander'....

In de bijna heilige overtuiging, dat achter alle vitrages een ren naar het raam plaats vond om hen te zien, stapte Letje in haar fluweelen mantelpak, waaronder de beste blouse, welke haar inderdaad minder lief stond dan de daagsche, naast haar verloofde over de kleine steentjes, op weg naar den fotograaf. Nog niet gearmd, zij waren overeengekomen deze vertrouwelijkheid uit te stellen tot na de plechtigheid van den Zondag, en dan bleef het nog een punt ter overweging, of Letje Adriaan een arm zou geven, of wel Adriaan Letje? zooals dit in den laatsten tijd meer werd gezien. Mama en Papa, en vooral Oma, vonden dit geen houding voor een man, maar Letje, als ze het zeggen mocht, meende dat het wel echt stond. Op kostschool, in een wereldstad, had ze, in eer en deugd wandelend naast de Fransche secondante, wel eens gedroomd zelve aldus gepaard over een trottoir of door een bosch te gaan, maar de jonge man, die aan het avontuur te pas kwam, geleek zoo wienig op Adriaan, dat geen herinnering aan dit geluk-op-het-droge Letje's evenwicht bedreigde nadat ze eenmaal water had gezien en verloofd was.

De tocht naar den fotograaf was in dit tijdperk der beschaving voor de verloofde, wat de gang naar den Burgerlijken Stand was voor de bruid. Letje beefde van haar hoofd tot haar voeten toen ze enfin seuls in de wachtkamer zaten. Zij sloeg gedachteloos de bladen van een portret-album om dat op de pluchetafel vóór haar lag, en Adriaan bestudeerde het discreet bedrukt briefje met de prijzen: salon, cabi-

net, visite. Cabinet, besloot hij stil, den gulden middenweg.

Maar de lift lokte Letje nog altijd als een feestelijk reisje en boven, waar de vriendelijke fotograaf hen verwelkomde, ontviel haar alle schroom.

Resoluut nam zij plaats.

‘Nu even aan iets aangenaams denken’.... verzocht de artiest.

Ze had eigenlijk geen preferentie.... Doch haar glimlach, welke het heelal omvatte, bleek alreeds doeltreffend.

‘Dank u.’

In het overvloedig atelierlicht, terwijl Adriaan thans op zijn beurt op het verguld stoeltje vóór den zwarten mond van het toestel zat, nu naar links, dan naar rechts het hoofd moest wenden, opdat de fotograaf, rangeerend het instrument naar alle windstreken, zijn voordeeligste zijde niet missen zou, trof het Letje voor het eerst in deze ontroerende dagen hoe kleurloos dit trois-quarts van Adriaan was, en toen het geluk aan iets aangenaams te mogen denken eindelijk ook aan hem kon worden gegund, de fotograaf, die een Italiaanschen naam droeg, zijn bronzen kop van onder de fluweelen huif in het licht hief, en de gitzwarte oogen met gezag vestigde op zijn profilverdu, overviel haar de onherbergzame gedachte: dat ze best een portret zou willen hebben van Andreo Battagione. Voor haar artiestenrekje, dacht ze er dadelijk bij, en ze wachtte zich wel den argeloozen Adriaan, dien ze nog zoo weinig kende, deelgenoot

te maken van dezen wilden wensch. En ze wist zelve niet, de zuivere Letje, hoe lief ze lachte bij den laatsten groet, toen ze met haar verloofde, haar verlovingsring en de belofte Dinsdag de proeven te zullen ontvangen, langs den buigenden Andreo, die de deur open hield, het atelier verliet.

Zoo brak dan de verbeide ontvangdag aan en Letje, die eerst een jaar geleden als lidmaat van de Fransche kerk bevestigd was en daarbij niets van haar natuurlijke vroomheid had ingeboet, beschouwde het zonnetje, dat in haar bed scheen, als een huldeblijk van den hemel zelf. Och, niet dat ze twijfelde aan haar goed gesternte, de verloving was nu eenmaal de benijdenswaardige gebeurtenis, le premier pas qui coûte, in haar kring, het overige volgde daaruit langs lijnen van geleidelijkheid, en aan trouwen behoefde ze gelukkig nog in geen jaar te denken. Françoise wel, die was er al zoo griezelig dichtbij, want haar aanstaande had de juridische teleurstellingen opgegeven en was veilig en voordeelig in de sla-olie gegaan.

Çoise zei: ze zag er niemendal tegenop. En dan sprak ze ook altijd van: het ware. Als het 'het ware' maar was, dan kwam het allemaal best terecht. Maar ja, daar zat nu juist de moeilijkheid, meende Letje, hoe wist je, als je je verloofde, of dit het ware worden zou? De omschrijving: van iemand houden, vond ze eenvoudiger, zonder mankeeren zou ze veel

van Adri houden, hij bezat daartoe immers alle innerlijke hoedanigheden, en bovendien hield Letje van ieder, die haar verwendde, zelfs van Marie met haar somtijds onhandelbaar humeur. Zij zou misschien, wanneer niet het ratelen van een zwaren wagen, die stopte voor de deur, en de bel, haar amoreusen gedachtengang hadden onderbroken, nog een oogenblik over het ware, en minder-ware, en wat er ondoorgrondelijks aan-vast-zat, hebben nagepeinsd, maar het bewustzijn: de bloemen van buiten de stad! verjoeg de schimmen der mystiek, wipte Letje het bed uit, en niets bleef dan de zalige gewaarwording van een fabelachtig uitgebreiden verjaardag, toen ze op de stoep in het zonlicht een bivak ontwaarde van vijf groote manden en een platte kist. De lampenkoorts van het maagdelijk gepaard debuut beving haar terwijl ze haar kousen aantrok. Van top tot teen in het rose zou ze zijn - Françoise was in het blauw geweest - en voor haar jurk met twaalf zig-zag strookjes en ballon-mouwen van popeline met entredeux en kant, had de naaister den halven nacht opgezeten. Gisteravond, nadat ze in het bad was geweest, had Mama haar gekapt zooals het dan worden moest, met een rose lint en drie rozenknopjes bovenop haar hoofd. Een nieuwe bel-ruk wekte Letje ook uit dit nirwana. Zij drukte haar neus tegen het glas. Eén mand maar.... met gele crocusjes. Vijfenvijftig bloemstukken had Françoise. Hoe haalde ze dat ooit als het bij één tegelijk ging! Zij repte zich thans om gekleed te komen en zich beneden te ver-

gewissen of wellicht een vroegere bestelling, terwijl zij nog sliep, de fundamenteën voor het feest reeds had gelegd, en telde inmiddels op haar vingers al de ooms en tantes, die zich niet onbetuigd konden laten, de vriendinnen en de clubgenooten van Adriaan. In dit verband dacht ze voor het eerst dien morgen aan den gezel voor het leven, welke zich dien middag openlijk aan haar zijde zou stellen op het pantervel vóór de kanapé, en ze was benieuwd hoe hij eruit zou zien in zijn, voor deze gelegenheid vereischte, gekleede jas.

Toen Letje de trap afkwam duizelde ze.... De geheele vestibule één wildernis. Tot aan den vliegende Mercurius van namaak-brons op de trapzuil, reikten de pyramiden van manden en kisten. Geen pad was vrijgebleven; op een uitgespaard plekje marmer hield Papa zich als op een ijsschots in evenwicht, hurkend met beitel en nijptang naast het machtigst kasteel, en tusschen de voordeur en den paraplustandaard, zat Adriaan tot zijn kin beklemd in de azaleataarten.

Hamerslagen klonken in het rond, een geur, heerlijk om van te bezwijmen, steeg tot Letje, en Adriaan's voorhoofd stond blank. Stellig, dacht Letje, waren het er genoeg. En toen in den loop van den morgen het gejubel aan de bel maar niet ophield, het familie-humeur onder den druk van Flora's onafwendbaren stroom en haar solide verpakking bedenkelijk daalde en Adriaan zich met den hamer zoo hevig op zijn duim sloeg, dat het bloed eruit sprong,

bleef Letje, wat ze altijd was, het zonnetje van het huis. Een hand uit stak ze zelden, en bloed kon ze niet zien, maar ze lachte Adriaan op liefdevollen afstand toe en overwon teleurstelling en valsche schaamte, toen Mama, zwaaiend een zwachtel van onwelvoegelijke lengte, oordeelde dat Letje's verloofde met dien ingebakerden duim zijn heldenrol zou moeten vervullen. Gelukkig was het de linker. Afleiding en troost bracht daarop de knecht van Oma, die praktisch en doortastend van aard, in plaats van bloemen reeds een geschenk in de jonge huishouding zond, twee zilveren servet-ringen met een monogram van voorbarig dooreengestregelde A's: A- Aletta, en A- Adriaan. Neen, al ware Letje minder zeker van haar hart geweest, deze verlovingsdaad, met al wat er aan verbonden was, een barricade van bloemstukken en thans deze servet-boeien met haar krampachtige symboliek, ze zou niet te herroepen zijn zonder de wereld uit haar voegen te rukken.

De morgen vergleed aan de uitstalling van haar geluk, en aangezien ze op haar stuk stond: geen geel, paars of blauw in de buurt van de kanapé, louter rose,.... geraakte Adriaan met de crocusjes, waarvoor hij maar geen heenkomen vond, in een staat van lichte overspanning. Marie, met vegeer en blik snelde allengs in woedenden galop achter hooi en houtwol aan, Mama verplooidde koortsig de Maria-Stuart-kraag van haar nieuwe parelgrijze japon, welke haar bij daglicht, buiten de paskamer der naaister, onverklaarbaar tegenviel, en in de suite

stond geduldig de onaangeroerde en onopgeruimde koffietafel.

Het ergste wat Papa overkomen kon, trof hem. Toen Adriaan's familie aantrad, de welwillende chef, zijn adellijke echtgenoot, twee aanstaande schoonzusters en een zwager voor Letje, was de vestibule nog maar juist begaanbaar en in de suite niemand ter ontvangst gereed. Letje, waarlijk zwevend van de trappen, maakte alles goed. Een 'rêve', dichte Adriaan's Mama, die een Fransche gouvernante had gehad, en ze begreep heimelijk niet waar de aanstaande familie van Adriaan, die moest leven van een ambtenaarstractement, het van deed.... moeder en dochter beiden: een modeljapon; noch de grijze noch de rose kon van de naald van een bescheiden naaister zijn. De oude mevrouw vermoedelijk.... die zat er warmpjes in, zeide men, en deze bijkomstigheid was het dan ook geweest, welke Papa bewogen had Adriaan de ouderlijke toestemming tot dit huwelijk niet te onthouden.

De gekleede jas viel onberispelijk, alleen stijgerde de kraag nog ietwat tegen den, door Letje bedongen, te hoogen witten boord; men zag aan de wijze waarop Adri het hoofd, met de kin opwaarts en een starren glans in de oogen naar voren boog, dat hij leed onder dien druk.

'En kindlief,' vroeg zijn vader aan Letje, nadat hij zijn wandeling langs de welsprekende wanden der suite had volbracht en met goedkeurenden blik het

paradestuk van het kantoor-personeel getaxeerd, 'hoe voel je je nu wel?'

Letje glimlachte. Hoe zou zij alle tegenstrijdige gewaarwordingen, waaraan zij ten prooi was, onder woorden brengen?

Maar haar aanstaande schoonvader, een man van de wereld, wien het bovendien volmaakt onverschillig liet hoe Letje zich voelde - hij had nu eenmaal toegestemd en daarmee basta - redde haar uit de perikelen met het compliment van den dag: 'Wat een bloemen, wat een bloemen!'

'Drieënzestig' wist Letje prompt.

Het vierenzestigste stuk kwam van Adriaan. Hij had zijn ruiker in den blikken trommel aan Marie in de keuken toevertrouwd, doch nu men zich allengs in het gelid begon te stellen, was het oogenblik gekomen waarop hij Letje, 'au sein de la familie', met zijn eerste bloemenhulde verblijden mocht.

O, van zoo iets beeldigs had Letje niet durven dromen!.... Orchideeënranken tot op den zoom van haar jurk! Daar haalden eenvoudig Françoise's theerozen niet bij!

Men zweeg bevangen en in afwachting. Nog nooit was het zoo zuiver en ontroerend tot Letje's ouders doorgedrongen, dat het kind een rijk huwelijk deed: en de familie van Adriaan wist niet hoe ze discreet genoeg zou kijken. Alsof de orchideeën in hun tuin voor het plukken hingen, zóó alsof-het-niets-was deed mevrouw. Maar Letje begreep niettemin wat thans op haar weg lag. Ze reikte Mama den ruiker,

rekte zich op haar teenen naar Adriaan's wang, en kuste hem zonder zich te kreuken.

Op dit opperst oogenblik, juist toen de gelukkige, aangemoedigd door dit spontaan bewijs, zijn armen om haar ballon-mouwen boog, sloeg het half drie en tegelijkertijd waarschuwde de voordeurbel en trad juffrouw Ras, Letje's onderwijzeres van de Lagere School, wier plichtsbesef geen klok koud kon laten worden, binnen. Volmaakt stonden ze gerangschikt. Letje tusschen de beide Adriaans op het pantervel vóór de heesters, dan Mama met haar sleep gris-perle om haar voeten uitgewaaierd, links Papa, naast Adriaan's moeder, die een illuminatie van diamanten droeg op zwart fluweel; de zusters in wandelcostuum, en de jonge zwager, welke zich doodelijk verveelde, tusschen de bloemen.

In plaats van Adriaan kuste thans juffrouw Ras Letje. In de confusie van stilte, zwoele aromen en valsch licht, kwam ze daartoe, met voorbijgaan van alle grieven, die ze zes jaar lang tegen het verwende kind gekoesterd had. En ook zij zuchtte het wachtwoord: wat een bloemen, wat een schát van bloemen! eer ze wegschimde in het schielijk gedrang.

Over de honderd bezoekers, geestdriftig als juffrouw Ras, die allen, een stoet van getuigen, hun namen teekenden onder de gecalligrafeerde namen van het jonge paar in het album van rood marokkijn, allen trachtten, erin slaagden of wenschten Letje op dezen dag te kussen, de wonderen der natuur om strijd bevestigden en eenparig oordeelden dat de

heldin er stralend uitzag, niettegenstaande ze hoe langer hoe bleeker betrok, de versmadede koffietafel betreurde en schemerig begreep, dat niets in deze onberekenbare wereld ooit geeft wat het belooft.

Françoise was verrukt van de verlovingsjurk, en wist haar toekomstigen bruidegom al vast van haar voorkeur voor orchideeën te overtuigen. En Oma, zoo bijziende als ze was, prees hemel en aarde, manden en vazen, vriendinnen en japonnen, omdat haar lieve Letje verloofd was.

De Papa's hadden allengs nog maar één gedachte: de port, die, achter een standaard-stuk met Fransche lelies, verdekt stond opgesteld.

Godlof, de laatste, Letje kon niet meer. Haar kaken kraakten en de roosjes lagen bezwijmd op haar hoofd. Terwijl een golf van verteederding om haar bekoorlijk optreden over de stad kabbelde en men betrekkelijk weinig op Adriaan aan te merken had, zat ze muisstil tusschen de beide moeders - haar verloofde had zich bij de heeren en de port geschaard - en staarde dof voor zich uit. Nu nog het diner. Met onverwelkbare liefde voor het familiefestijn had Oma zich daarover ontfermd, tot verlichting van Mama en haar ontredderd huis, tevens tot ingenomenheid van Marie, die zich voorstelde straks, wanneer ze allemaal weg waren, den vriend, met wien zij los verkeerde, de bloemen eens te laten zien.

De Mama's, na dezen middag van gedeeld gevele

over de natuurlijke achterdocht heen, neigden tot vertrouwelijkheid, kwamen overeen dat Letje haar nieuwe jurk aan Oma's tafel niet aan mocht houden, één onhandigheid van het dienend personeel.... mayonnaise.... baveroise.... parfait d' amour.... de witte baljapon, die toch gestoomd moest worden, kon voor deze gelegenheid nog best.

'Let, en dan zou ik je ook raden je oude kralenschoentjes aan te trekken, onder de tafel ziet niemand daar iets van.'

Letje had ook een slokje port gedronken. Misschien was het dat.... Wie zal ooit zeggen wat het is? Ondoorgegrondelijk blijft de liefde. Al dieper boog haar hoofdje over het rose hartje van kant en kleine plooitjes, al vaster balde haar hand den zakdoek met een randje van echte point-lacé. En eindelijk viel de traan, nog juist gevangen. Haar oude witte, waarin ze den geheelen winter gedanst had.... dat kòn ze Oma toch niet aandoen....

Zóó verdiept waren de moeders in het gesprek over de handige naaister, die Letje's japon had gemaakt - want bepaald er om jokken wilde Mama niet toen de rechtstreeksche vraag: of ze van Hirsch was? haar gewerd - zóó vermoederd waren ze, dat het kleine drama in haar onmiddellijke nabijheid aan beiden volkomen ontging.

Thans echter was daar Adriaan, die begreep wat op zijn weg lag.

Hij zette zijn glas neer, naderde Letje, legde schroomvallig zijn beste hand op haar rose knie....

Doch alsof het mysterie in de vrouw op eenmaal zijn kans schoon zag, alsof pardoes de zaligheid van den ganschen dag bezweek, nog vóór Adriaan één vinger verder had gewaagd was het arme kind opgesprongen, de deur uitgesneld, met een slag waarvan de lelies trilden en een hartverscheurenden snik.

Men besloot na dit, ten gevolge der vele aandoeningen begrijpelijk en verschoonbaar incident, het uur dat nog overbleef vóór den maaltijd te benutten voor een korte siësta, en Letje's ouders herademden toen de tegenpartij, in gezelschap van Adriaan, per rijtuig naar de eigen woning was teruggekeerd. Mama bekende, dat haar verlakte laarsjes haar een nummer te klein waren, en Papa dacht: weet je wat, ik kan nog best even naar de soos.

Marie ruimde de glazen weg.

Met een gewasschen en weer-lief gezicht deed Letje haar vreugdevolle intrede in Oma's salon. Aan haar zijde ging Adriaan, verlost van de gekleede jas, en in het knoopsgat van zijn rok stak een orchidée, daarin door zijn meisje, berouwvol en weder vol goeden wil, geplant. Om zijn duim droeg hij een zwart sluijfe en dit vooral was Letje een verlichting. Want op haar kamertje, in den overspannen toestand waarin zij zich bevond, had ze een visioen gehad van een aanstaande met wel tien zulke witte duimen, die haar naderden, hoe langer hoe dichter.... Och, ze begreep zelve niet hoe ze op dezen dag, terwijl iedereen

zich uitsloofde om haar gelukkig te maken, zoo onredelijk was geweest. Zelfs tegen Adriaan, van wien zij die dure mooie bouquet had gekregen. En wat moesten haar aanstaande schoonouders wel van haar denken? Misschien dat ze een ondankbaar hart had. Met vrouwelijke intuïtie begreep zij aan alle partijen veel goed te moeten maken.... en den inval Adriaan een orchidée voor zijn knoopsgat af te staan, had ze dadelijk uitgevoerd. Mama zat erbij in het rijtuig, dat gaf Letje altijd een veilig gevoel van hartelijkheid jegens den man met wien zij in den echt hoopte te zullen worden vereenigd. Oma ontving de kinderen alsof zij hen nadat het heugelijk feit zijn beslag gekregen had, voor de eerste maal te zamen ontmoette, met aandoening en onderscheiding. Nog nooit had Letje zich zoo, bijna plechtig gevoeld als toen ze daar verzocht werd plaats te nemen aan het hoofd van Oma's prachtige tafel met de blauw-gepoetste kandellabres en het Sèvres-servies, dat uitsluitend bij trouwen en sterven uit de kast kwam, en door Oma eigenhandig, stukje voor stukje, werd afgewasschen.

Wederom zat ze tusschen de twee Adriaans, deze ditmaal door Oma en Mama geflankeerd. Na een glas champagne vond ze het weer heerlijk om verloofd te zijn. Tegenover haar zaten Françoise en haar aanstaande, en ook deze schikking droeg bij tot haar geluk, want door de drukte der laatste weken had ze nauwelijks tijd gevonden Çoise op de hoogte van haar hartsgeheimen te houden. Adri moest zich

veelal aan Oma wijden, de derde bestiering.... En wellicht zou het geheele feest haar, als een mijlpaal in het Land van Belofte, in dankbare herinnering zijn gebleven, wanneer niet telkens een toast.... Op Letje en Adriaan, op Adriaan en Letje, op alle moeders en vaders, op Oma, en op ieder die aan tafel zat; zelfs Grootpapa werd niet vergeten, schoon hij al vijftieng jaren dood was, heenging onbewust van Letje's bestaan. 'Hij zou er zoo mee ingenomen zijn geweest, met dit huwelijk' zuchtte grootmama. Doch wie ook met name genoemd werd, altijd waren het weer Letje en Adriaan, die als de surprise uit de pistache, uit de windselen der welbesprekendheid te voorschijn kwamen. Letje kon op het laatst niet meer klinken, niet meer kussen, niet meer stralen. En het beklemde haar meer dan zij zich bekennen wilde, dat Adriaan, die behalve niet dansen ook niet spreken kon in het openbaar - Adri was een binnenvettertje, zei zijn moeder - aanstonds zou moeten bedanken. Hij deed het, doodsbleek, maar toch zonder bepaald te blijven steken, en hoewel ze nog geen reden had victorie te roepen, meende Letje toch met verlichting en gegronde hoop, dat hij het vóór de bruiloft best aanleeren zou.

Maar wat haar, toen ze aan het einde van den blijden dag, moe en verzadigd in haar bed lag, onbestemd plagen bleef, dat was, wat Françoise had genoemd: het ware.

In elke toast was daarvan gerept, tot in het oneindige was het haar bevestigd: dat zij dit nu ge-

vonden had, het ware. En van 'den waren Josef' sprak men nog. De ware Josef, welke thans Adriaan heette.... altijd, overal naast haar zat. Met wien zij zou trouwen en - oom Herman had al een toespeling gemaakt waarvan ze onder de dekens nog bloosde - en gelukkig zijn, tot in lengte van dagen.

Natuurlijk zou ze gelukkig zijn, dacht Letje, terwijl haar oogen dichtvielen, dat sprak van-zelf. En natuurlijk zouden er dan ook.... Een heeleboel, hoopte ze.

Doch in haar droomen vond ze ook dien nacht, om tot het verband van een en ander te geraken, den schakel nog niet.

En haar geheele leven bleef ze zoeken naar den sleutel tot 'het Ware'....

Voor den Burgerlijken Stand

Maar eindelijk moest het er dan toch van komen... Nadat het ondenkbare was gebeurd en als bij tooverslag verademing had gebracht. Adriaan, de zoon van zijn vader, die een voorbeeld was ook op het punt van examens, gezakt voor zijn doctoraal. Zes maanden.... een half jaar uitstel. Van alles. Juist op den dag, dat Letje in gelatenheid neerzat te midden der eigenhandig gezoomde theedoeken en servetten, er het klassiek lintje omstrikte en meende: nu is er geen ontkomen meer aan, viel de slag, waarvan het huis der verwachtingen dreunde. Om der wille van de verrassing had hij niet gewaarschuwd, de aanstaande bruidegom, men wist slechts: einde Februari. In April: de promotie en omstreeks den eersten Mei, de maand door de natuur voor alle vervoeringen bestemd: de trouwerij. Bij het overwegend negatieve aan Adriaan's persoonlijkheid voegde zich thans deze ledige verrassing, tot verslagenheid der twee families, die de kinderen, na geijkten proeftermijn, thans op hun bestemming wenschten. Daar zat men dan nu.... De boomen zouden bloeien, de vogels, met

uitzondering van de kwartel en de spriet, het hunne tot de natuurlijke historie bijdragen, doch niet vóór de hazelnoten rijpten zou het Adriaan en Letje gegeven zijn.... De beneden-woning was gehuurd, het dienstmeisje had de godspenning.... Wat er van de bruidsjaпон, die, gespeld in een van Oma's vervaarlijke beddelakens in de kleerenkast gereed hing, bij deze onverhoedsche wisseling van het getij en het snel verval der modes worden moest, begreep niemand. Nog waren het de pofmouwen, de rok: cloche, de sleep kloek. Letje's moeder look geen oog bij de gedachte hoe dit al in eenen zomernacht ten smalste kon verkeerem. Het was niet te overzien geweest onder den eersten indruk, toen Adriaan, moedig en bleek, het zelf kwam vertellen aan het dessert, wat er door dit ongeval uit zijn voegen geraakte! Met een gezicht of niemand in dit huis ooit weer een brok door de keel zou krijgen, had Mama Marie gebeld: om maar af te nemen. Doch toen het Bordeaux peluche-kleed op de tafel lag, waren het nog alleen de vingers, die een stillen treurmarsen speelden op den rand, terwijl de lippen tastten.... 'Op zijn vroegst wordt het dan October,' rekende eindelijk Papa, ongewis, want waarop kon men zich thans nog verlaten? Maar Mama won inmiddels kracht naar kruis, besliste met elk noodlot tartend moederlijk gezag: 'October, dat moet. Vóór de kachels worden gezet, anders kunnen we hier met het déjeuner niet zitten.'

Adriaan, met schuldigen blik op Junker-und-Ruh,

weifelde of zulks in verband met de groote vacantie uitvoerbaar zou zijn, vond het vooruitzicht binnen een spanne tijds van kachel tot kachel andermaal examen te moeten doen slechts beklemmend - de familie had goed praten, hij was de aangewezen... voelde zich in dit uur schier ondragelijk verloofd. Letje telde niet zoozeer, maar welk een proporties nam een eenvoudig feit, dat den beste kon overkomen, aan, ten overstaan van een huiselijk dubbeltal, twee vaders en twee moeders, met wier verwachtingen en teleurstellingen hij rekening had te houden; met bovendien den somberen plicht voor oogen straks bij een grootmoeder, die hem nog voor geen haar bestond, ten derde male te moeten vertellen: hoe hij het wel geweten had, maar door de vragen - zoodanig gesteld dat iedere professor, in zijn schoenen, gestruikeld zoude zijn - op het dwaalspoor werd geleid. Thuis, in zijn eigen huis, geloofde men hem, met compassie en verontwaardiging - was hij niet altijd het binnenvettertje geweest? - hier keek zelfs Marie of Napoleon van den schoorsteenmantel ware gevallen.

Letje had gezwegen. Voor geen goud zou ze hebben verraden wat in haar hartje omging toen het jobsgezicht van haar verloofde om de kamerdeur verscheen. De pakken vielen er af! Zes maanden nog zou zij leven in den geluksstaat van verwende dochter en aanstaande bruid, zes maanden minstens vóór zij met Adriaan in de eerste-klasse coupé zou moeten stappen, die haar voeren ging, ver van Mama, Papa en

Oma, en naar welk een duister doel.... Had Marie, op Mama's wanhoopsbel, de borden niet ontijdig weggehaald, zij alleen zou, voor het eerst in vele maanden, de begijnenrijst met smaak hebben opgegeten, en, hoewel niet uitbundig van aard, nu moest zij zich toch geweld aandoen haar moeder niet om den hals te vallen van onuitsprekelijke verlichting.

Later dacht Adriaan met lof aan Letje, de eenige, die zonder één zucht van verwijt zijn grieven tegen de examinatoren stilzwijgend had gedeeld, hem ten slotte uitliet, als ware er niets gebeurd. Het heet, dat kleinkinderen veelal de eigenschappen der grootouders erven, hier viel gelukkig een zijsprong waar te nemen: zoo lief en inschikkelijk als Letje zich hield, zoo onbarmhartig toonde zich de oude mevrouw. Het leek wel of Oma de gedupeerde verloofde was. 'Dat kwam ervan', zei ze, 'de jongelui van tegenwoordig, hoeveel vrijheid genoten zij! Alle dagen mocht Adriaan zijn meisje zien, met haar wandelen, theedrinken in den kring zijner aanstaande familie. Geen wonder, dat het werk onder dien heftigen omgang leed.' Voor Oma, die naar den welstandseisch van haar tijd, een koepel bezat, haar zinnen op een tuinfeest had gezet, à la giorno onder den me doorn, was het uitstel inderdaad een ingrijpende, de jaargetijden in hun natuurlijke functies belemmerende slag. En na een benard half-uur, waarin Adriaan dacht: 'ik wou dat ik Let op deze expeditie maar mee had genomen,' besloot zij op een toon als ware hij haar aspirant-moordenaar: 'Het was mijn innigste wensch

dit huwelijk nog te mogen beleven. De zomer is voor mijn gestel het kwade seizoen. Het zal mij niet meer gegeven zijn.'

'Kom, kom,' troostte Adriaan, en 'wie denkt daar nu over,' en 'het spreekt vanzelf dat u...'. Maar ja, al te positief kon hij nu ook weer niet optreden, wie had dat ten slotte in zijn hand!

Van alle neerslachtige gevolgtrekkingen begreep Letje Oma's donkeren nood het best. Ze begon te schreien toen Adriaan haar den volgenden middag verslag uitbracht van zijn bezoek. Al tweenzeventig was Oma, het kon heel goed dat zij nu juist in Juli of Augustus.... Welk een hemelsche onrechtvaardigheid zou dat zijn!

Vierentwintig stel groot en klein zilver hadden ze van Oma gekregen, in twee étuis van zeegroene duchesse, en met monogrammen die op kroontjes geleken. Niet in te denken dat Oma zelve dit standaardstuk niet meer met aardsche oogen zou aanschouwen te midden der uitgestalde cadeaux van glas en aardewerk. Adriaan, aanvankelijk gebaat met de bron van conversatie, die kwam als een geluk bij het ongeluk - vandaar dat hij het onderhoud wat breedvoerig en in eenigszins schrille kleuren aan zijn meisje had weergegeven - berouwde die openhartigheid nog vóór ze drie huizen waren voortgewandeld, zóó greep de romantiek der bloote mogelijkheid het lieve kind reeds aan. Hij viel in het geheim zijn vader bij: 'de vrouwen niet te wijs

maken,' en bood ten slotte zijn zakdoek aan, aangezien Letje haar taschje had laten liggen in den winkel waar ze, wegens uitstel van het huwelijk, de tuinmeubels hadden afbesteld tot nader order.

Later op de wandeling, nadat dit ergste geleden was, werd Letje weder redelijk. Zij zei: 'Wat maakt het eigenlijk voor verschil: Mei, of October, of November?' Adriaan meende ook: het verschil was alleen voor hem, die nu nog eenmaal voor de heeren moest verschijnen met wat hij wist en niet-wist omtrent het Burgerlijk Wetboek. En Letje, die van 'Hilda van Suilenburg' wel begrepen had, dat de vrouw, wilde zij ooit worden des mans gelijke, ook deze paragrafen niet zouden worden bespaard, voelde zich op dit oogenblik als het ware vrij-geloot, gekant tegen de vrouwenbeweging, en met nieuwe deernis begaan voor den goeden Adriaan.

Het medelijden is in de liefde een der machtigste motoren. Adriaan ervoer het aan den arm, dien Letje op straat geen moment losliet, en hoewel zij hem van haar diepste gedachten geen andere openbaarde dan deze: 'Nu kan ik gelukkig de vingerdoekjes ook nog afborduren', werd het hem in dien stond toch bewust hoe vastgestrengeld en verbonden men reeds vóór het huwelijk kan zijn, in lief en leed.

Wat Letje in deze, haar geluk weder effenende dagen, vooral waardeerde, was dat thans de wedijver met haar vriendin Françoise onherroepelijk tot het

verleden behoorde. Tot aan het keerpunt der verlovingen was het vrijwel gelijk-op gegaan, Françoise was donker, en Letje blond, wat de eene stond kon de andere niet dragen, en geen van beiden mocht bovenmatig schoon heeten, noch rechtaf intelligent; maar de omstandigheid dat Françoise's aanstaande de studie op moest geven voor een betrekking in den handel, waarbij het hooge dividend der sla-oliefabrieken hem weldra in staat stelde te huwen, had, uit het oogpunt der concurrentie, plotseling de eindstreep getrokken onder deze vriendschap. De moeder van Françoise, die wel iets te verwerken had gehad: gesjeesd is gesjeesd en een 'gestudeerde' schoonzoon behoorde destijds onloochenbaar tot den goeden toon, Françoise's moeder was met onoverwinnelijk postuur en een glans van 'ei-ei!' over haar gelaat, het aanstaand huwelijk van haar dochter bij Letje's mama vertrouwelijk komen melden, en deze had, staande het bezoek, begrepen dat zij het op moest geven. De studie vordert nu eenmaal meer geduld dan de sla-olie, en haar kinderen waren verstandig.

Çoise was thans 'in de blijde'.... De goede zeden van dien tijd verboden in het openbaar het woord waarop het aankwam. En in haar schichtig hartje viel Letje, met diep ontzag voor de eischen der moraal, Mama bij: dit was niet te achterhalen.

Oma had de hondsdagen overleefd. Maar de mode van Parijs liet zich aan Letje's trouwjapon niet veel

gelegen liggen. Het was niet te zeggen waar het in zat, maar de stemming was er in de kast afgegaan en de onmetelijke ellen goedkoope kant, 'blonde', broos als spinrag, maar juist geëigend voor het kleed waaraan de vrouw, wat ook de toekomst haar brenge, slechts eenmaal de ware vreugde beleeft, maakten Letje, sinds een sobere garneering voorschrift werd, gelijk aan de juffrouw in den gouwen ketel. Minstens de helft kon eraf. En toen in October het huwelijk wederom eenige weken moest worden verdaagd - aangezien de professoren hun vacantie niet regelden naar Adriaan's promotie - moest ieder, die aan de voorbereidselen daadwerkelijk deelnam, toegeven: dat dit maar een geluk was. Alleen Oma, de onversaagde, toonde hernieuwden spijt, herinnerde aan h  r moeder, hoe die placht te zeggen: 'al begon de kerk om twaalf uur, dan nog zou niemand gekleed en gereed zijn.'

'Och', meende de naaister, geknield naast Letje in wolken afgetornde blonde, 'het beste is de menschen te laten praten. Ik en mijn aanstaande zijn al dertien jaar verloofd. En wat doet het er toe? Hij heeft gelukkig geen haast; een degelijke jongen; armoedzaaiers zijn er genoeg in de wereld. En ik heb me werk en me klante.'

Bij deze geduldige, in de school der verloving vergrijsde Sophie, zocht Letje in heur wankele herfstdagen steun. Liever dan bij haar opgetogen familie, liever dan bij Adriaan, die op ernstige levensvragen altijd dubbel-blank aanzette, en bovendien voor het

herexamen zat. En op den beruchten morgen dat de pofmouwen vielen onder haar resolute schaar en Letje er eensklaps uitzag als een gestroopt haasje, had ze Sophie gevraagd: of die wel eens met haar aanstaande, alleen, op reis was geweest? Het antwoord, en de tweede vraag, die dan vóórlag, beklemden haar als de boeken der openbaringen, en het laatste blesje blonde op haar borstje bewoog als het kropje van een duif....

‘Ja,’ zei Sophie, met haar gedachten bij de gekortwiekte schoudertjes, ‘we zijn eens naar me nicht geweest.’

‘O.... Maar ik bedoel eigenlijk of je samen.... en dat je dan in een hotel moest?’

‘O, dat.... Ja, dat is ook eens geweest. Toen hadden we de trein gemist.’

‘En toen?’

‘Toen?.... Gewoon. Ik had een eng kamertje, erg hoog, ik dacht de heele nacht aan brand; en Kees sliep met een reiziger, die vreeselijk snurkte.... Geen oog had hij dicht gedaan. En wat ze me dan nog voor een prijs durfden vragen in dat logement!’

Neen. Ook dit precedent, al leek het Letje naar omstandigheden niet bepaald afschrikwekkend, kon toch in haar stand, en in haar geval, niet dienen; de mysteriën bleven ook voor dien dag onopgelost.

En thans mocht Adriaan Mr. A. schrijven, en was Letje de bruid. In gitzwart steendruk prijkte de titel

op de brieven van geschept papier met watermerk, waarop de ouders kennis gaven van het voornemen hunner kinderen, en de moeder van Françoise, door dit document, waaraan nu letterlijk niets ontbrak, bij haar bord verrast, vond voor dien dag een bijmaak aan de sla.

Inmiddels liet het seizoen te wenschen. Reeds viel de eerste sneeuw. Oma's koepel buiten mededinging het kachelconflict slechts oplosbaar wanneer men den Franschen dominee, die het jonge paar zou overtrouwen, thuis durfde te laten en de gasten aan het déjeuner-dinatoire hermetisch mouw-aan-mouw metselde. Met vijfenveertig kon men in de doorgedekte suite betamelijk zitten, doch zestig hongerige magen zouden op den blijden dag getuigen zijn van Letje's geluk. Mama had in stilte gehoopt dat Françoise tegen dien tijd..Doch ook hier werkte de natuur tegen. Françoise voelde zich bijzonder wel en bovendien Letje's hartsvriendin van de Fröbelklasse af. Met haar uitgaansjapon had zij op dit feest gerekend en haar man was voornemens een toast te drinken op de beproefde vriendschap, waarvan de geheele familie - Adriaan leerde het nooit - beschaamd zou zitten. Al was hij dan slechts in den handel. En na den familieraad vond ieder, dat niet alleen de Fransche dominee, maar ook diens vrouw een uitnoodiging behoorde te ontvangen. Mogelijk - men klampt zich in den nood aan elken stroohalm - bedankten zij.

Overvol was het huis reeds op den aanteekeningavond, guirlandes tot aan de zoldertrap, de bovenverdieping een kampement van koude kermisbedden, want ook met de dekens had Mama op de wonder schoone maand van Mei gerekend. Beneden in de achtersuite stond de tafel met tête-à-têtes, kaasstolpen en jam-kristallen, alles 'ruitjes' naar den eisch des tijds. De bronzen Mercurius op de trapzuil hief op zijn, in normale dagen ietwat doelloos ten hemel gestrekte hand, een schild van, met klimop omzoomd bordpapier: 'Welkom Bruid en Bruidegom'.

Wat walste er al niet door Letje's gebogen hoofdje toen ze daar, trülich geführt, naast Adriaan onder de chrysantentrofée op den drempel van de voorkamer stond - 'aangeteekend' - en wachten moest tot de ooms en tantes, vrienden en vriendinnen, de drie coupletten van het, voor haar vervaardigd gedicht op de oude wijze hadden uitgezongen, en de eeuwigheid besepte in dien langen, langen zang--

Dit avondfeest droeg overigens een eenvoudig karakter.... een pasteitje en een wandelende boterham. 'Instuif' noemde men het, schoon niemand instoof, alle aanwezigen degelijk waren uitgenoodigd. Maar het bal in de Sociëteit Concordia en het trouwdejeuner, meende Papa, zouden al genoeg in de papieren loopen, de aanteekeningavond was traditioneel een hangpartij, waaraan het vergeefs zou zijn moeite en kosten te verspillen.

Zoo viel Letje ook deze eerste stap op het huwe-

lijkspad, in weerwil van de wassen oranjebloesems op haar linkerschouder en in heur haar, eenigermate tegen. De beide families verdroegen elkaar, maar het bleven toch, onoverbrugkelijk, twee families, en het kwam haar voor of sinds het ongeluk van Adriaan's examen, diens ouders als het ware de schade zochten in te halen door een houding van steigerende hooghartigheid, terwijl Mama en Papa, harerzijds, het hem kwalijk vergaven, te minder nu de winter met zijn lasten zoo vroeg ingevallen was. Zij zat maar liefst op het pianokrukje, zoo ver mogelijk buiten schot, tot de bruigom haar weer kwam halen voor een der vertooningen, waarin zij samen werden voorgesteld, van de wieg tot aan den rand van het graf. Twee nichtjes, van welke de eene in travesti, behaalden met dit pijnlijk bedrijf - wat werd hun al niet toegedicht, avonturen, die in hun hoofd nooit op waren gekomen! - veel bijval. Letje klapte, terwijl Adriaan limonade bracht, en zeide dat ze het aardig had gevonden, en wel bedankte.

Wat waren echter deze vertooningen, vergeleken bij de artistieke uitingen op het tooneel met voetlicht van de Societeit Concordia ter gelegenheid van het bal, dat de ouders van weerszijden te zamen betaalden en dat er op was ingericht de stad te doen daveren op al haar fundamenten. Want niet alleen de 'mensen-van-onzen-stand' waren genoodigd, ook, met tact en onderscheiding, enkele leden van het kantoorpersoneel, de procuratiehouder met vrouw en

dochter, de knappe typiste - wie lette op hen in de menigte van honderd - een paar schoolkennissen van de bruid uit, nu ja, ietwat anderen kring. De dienstmeisjes, onder directie van Marie, mochten in een zijvertrek om den hoek kijken, en ook om Sophie, de naaister, had men daar gedacht. Zij, die Letje in dezen staat om zoo te zeggen gecreëerd had. En zoo billijk.

Tot zes uur in den grauwen morgen duurde dit feest, Het was de vraag, beslissend over leven en dood: hoe laat is het geworden? Om drie uur waren de rijtuigen besteld, vijf was voorbestemd, het werd zes.... Wie liet zich in dit tijdperk imponeeren door een partij, die alreeds om drie uur afliep? De verkleumde koetsiers droegen het succès van den avond tot in den paardenstal: 'Van drie tot zes in de file gestaan.... Asjeblieft!'

De bruid was met haar ouders de laatste schim, die vergeleed. Papa had eerst af moeten rekenen. Ze zag zoo bleek als de bloesem in heur uit de krul gedanst kapsel, als het groezel zwanendons langs haar hals, als de kop waaruit ze, o verkwikkend, bouillon dronk. Van het verlaten tooneeltje woei de duisternis de zaal in. Hoe dankbaar dook ze ten langen leste in de hermelijnen sortie van wit konijn.... warm en zacht.

In de vigelante vroeg Papa, op een toon die geen tegenspraak duldde: 'Nu? Plezier gehad?' en, alhoewel eerlijk geboren, in dezen vreemden vroegen morgen - een mottig grijs besloeg de raampjes en de

straatlantaarns brandden als olie-pitten in den schemerenden dag - deinsde Letje voor geen leugen meer terug.

'Ik vind,' geeuwde Mama, 'dat Adriaan toch met ons mee had kunnen rijden. De bruid behoort door de bruijom tot het laatst te worden gechaperonneerd.'

De bruid was te moe om den deserteur te verdedigen, maar diep in haar donker hart pleitte een zachte stem voor Adriaan, die den ganschen nacht, wijl hij niet dansen kon, het zwaarste deel gedragen had, van negen tot zes, een half etmaal schier, had toegezien, en niet was bezweken. Wat Mama thans nog van hem vergde was het onderste uit de kan. Och, ze hield toch welbeschouwd wel veel van Adri.

De sauterie bij Oma bleek - daarvoor had de oude dame zich gespaard, daarop had zij zich gespitst - het glanspunt dezer trouwdagen. Wie kon tegen Oma op, wanneer die haar deftig huis open stelde, al de kaarsenkronen ontstak.... een firmament van flonkerende prisma's...., van het ingebouwd buffet de witte deuren wegschoof, zoodat, tegen den achtergrond van zwart met zwaar-verguld, het familie-porselein uitblonk in heiligen altaarschijn. Om niet te spreken van Oma zelf, in statie, met iets dat op een diadeem geleek van zilverkant en juweel. La reine du bal was Oma, bij wie de officiële bruid met haar stil muizesnuitje in het niet verzonk; de hulde van den avond viel onverdeeld den jeugdigen ouderdom toe.

‘Het was haar innigste wensch geweest,’ tot in het oneindige had zij deze woorden, gelijk een tooverformule voor de gasten herhaald: ‘dit hoogtij harer kleindochter en naamgenootenog te mogen beleven. En zoo waarlijk - schoon een oogenblik stagnatie haar lot bedreigde - het was haar vergund geworden.’

Het dansen in de ruimte van Oma's tuinkamer, genaamd: de zaal, was niet je dat-wat, maar het souper, waarbij de oude mevrouw persoonlijk, met een stem als een verre mirliton, het voorbeeld der welsprekendheid gaf, bood allen, in het bijzonder den bruigom, die altijd maar blij was als hij zijn voeten onder de tafel mocht steken, een gave voldoening.

Zoo danste, dineerde en soupeerde Letje naar den laatsten avond en den jongsten dag en ze vond dat Mama gelijk had: bruidsdagen moesten gevuld zijn. In haar jonge-meisjeskamer stond thans de open koffer met winter- en zomerkleeren, met bovenop haar beste nachtjapon, van borduursel stijf, aan den hoogen hals een gewaagde roze strik. Daarnaast: het valies van Adriaan, met het reispak waartegen hij na den maaltijd zijn rok zou verwisselen, met zijn overhemden, boorden, kousen. Wanneer Letje, over den rand van haar ledikant, dit valies gadesloeg, scheen het haar een voorbarig, en niet geheel oirbaar bezoek. Naar Brussel zou zij gaan, naar Parijs, naar Monte-Carlo. Met Adriaan. Het reisplan was nage-

noeg ongewijzigd gebleven, een oom met ervaring had, in plaats van de Italiaansche meren, de Côte d'Azur aangeraden van wege het gevorderd seizoen. Wat vertelden al deze décoratieve bijzonderheden Letje, die thans op haar beurt voor het examen zat? Was zij in haar gedachten ooit verder gekomen dan de coupé-voor-twee, het schemerig visioen van een willekeurige wereldstad en de paradijs-poort, die draaide om haar as, reizigers zóó van het trottoir opschepte, om ze op een harer groote glazen vleugels gewelddadig naar binnen te zwaaien....

Nu zat ze voor het laatst op den rand van het vriendelijk ledikant, waarin ze levenslang geslapen had, en vlocht zich vlechtjes en wond zich papillotten, knobbeldebobbel, een dubbel regiment ter eere van den Burgerlijken Stand, en wachtte op Mama, die beloofd had haar nog goedennacht te zullen komen zeggen. Op Mama had ze, bij dit vooruitzicht, iets als haar laatste hoop gevestigd. Met Françoise, alreeds aan den eindpaal, kon ze niet meer omgaan op voet van gelijkheid. En wat had je in deze perikelen aan een man? Maar Mama, die toch ook eenmaal de bruid was geweest - de fakkelloop der geslachten.... hoe duizelde ze als ze daaraan dacht, dat zelfs Oma, de ongenaakbare, eens zóó op den rand van haar bed moest hebben gezeten.... Och, iedereen deed alsof het doodgewoon was, zelfs het geweldigste, de consequentie waarin thans Françoise verkeerde.... 'De heele Fransche armée is zoo in de wereld gekomen', zei Oma koel, toen Letje eens schuchter gewaagde

van het eerbiedwekkend feit en den goeden afloop duchtte. Ja, het leven was vol raadselen. Niettrouwen wilde je toch ook liever niet. En weltrouwen, daarvoor kwam wat kijken.... Letje steeg tot het compromis, dat het brandende braambosch desnoods te doorwaden zou zijn indien maar niet de huwelijksreis was voorgeschreven.

Waarom moest een meisje met den vreemden man harer keuze zóó ver weg reizen, eer ze weer, gewoon als Letje, met alleen een anderen achternaam, mocht terugkeeren in den schoot harer familie, in het aardige huisje, waar de dingen geschikt waren naar haar hand? Al wat daaraan zoo heerlijk was, de nieuwe meubels van antieken stijl, de serre, het tuintje en het zwarte dienstmeisje dat haar 'mevrouw' zou noemen, werd overschaduwd door dit ingewikkeld exotisch intermezzo.

Voor het eerst van haar leven kiemde dien avond in Letje's papillotten-hoofd een zelfstandige gedachte, een opstandige zelfs.... en toen Mama - ook niet heelemaal op haar gemak, maar toch met moederlijk overwicht - binnentrad, trof het haar hoe bezonken het kind daar zat, met in haar fletse oogen een waarlijk vurig vraagteeken.

Doch neen, ook dit bezoek beantwoordde niet aan eenige verwachting.... iets, waarin zij zich zacht had kunnen spiegelen, bleef uit. Mama had haar ingestopt, gekust, en gezegd: 'dat ze maar heel lief

voor Adriaan moest zijn. Enne.... maar dat wist ze natuurlijk al wel.... de jeugd van tegenwoordig...' En na deze even stoutmoedige als onvolledige hypothese, had Mama het licht uitgedraaid en was Letje naar links gewenteld op de papillotten, en toen naar rechts, en eindelijk met haar neus in het kussen, als een vischje in 't water, van veertiendaagsche overspanning en vermoeidheid rustig ingedut. Toen de moeder, een half uur na haar meer officiëele missie, behoedzaam om de deur keek, hoorde zij nog slechts het regelmatig gedruisch van een kind, dat maar niet al heeft kunnen wennen met open mond te slapen. En ze dacht even, met piëteit, aan Adriaan.

De koster van de Fransche kerk liep achterwaarts, vlak voor hun voeten, over den langen looper, die, bij een eerste klasse kerkelijke inzegening, geleidde van het hoofdportaal naar de familiebanken, en het orgel dreunde van hoop, geloof en liefde. Een eerewacht van slagersjongens en het geheele atelier van juffrouw Sophie had bij den ingang post gevat om het jonge paar te zien binnentreden en Letje's hulpelooze blik trof, door den sluier heen, regelrecht de oogen der geduldige naaister, die den dans te ontspringen wist. Een gewicht, die sluier, geen hand kon Letje bewegen, aan haar achterhoofd trok hij als een golf aan een drenkeling. En dat onhandige gefruitsel der onmondige roze bruidsmeisjes aan al wat achter haar aan sleepte, vermeerderde slechts het ongerief.

Adriaan droeg op vereerend verzoek den boord van hun verlovingsreceptie; hij zag naar links noch rechts, zijn oogen puilden. Hij had in den vroegen morgen een lichte woordenwisseling met zijn vader gehad naar aanleiding van een pécuniair misverstand. De familie van zijn aanstaande schoondochter, meende de oude heer, moest zich nu niet verbeelden, dat hij Croesus was.

Op het overigens geslaagd gelaat van den vader, die met de bruidsmoeder aan zijn arm, den stoet opende, op de hielen gevolgd door Grootmama, de gelukkig-gespaarde, bijgewerkt, met plooiselwit in haar kapothoed, naar het voorbeeld van de Koningin-regentes, was de wolk nog niet volkomen opgetrokken; de zoon voelde in dit uur al niets meer dan - goddank! - het einde der penitentiën.... Nog een paar kwade uren, dan het dank- en afscheidswoord, waarbij de jonge echtgenoot de ontroering te machtig mocht worden en het talent niet werd gewogen. Dan naar boven in de koelte, deze boord af.... voor immer. Van heden zou hij een man zijn, onafhankelijk, daartoe had de oude mevrouw gelukkig ook nog een steentje bijgedragen; met aan zijn zijde een lieve vrouw, passend voor zijn stand en naar zijn aard. Het was hem in de jongste dagen ontelbare malen verzekerd. En hij geloofde het.

De Fransche gemeente was uitteraard niet talrijk. Naar verwachting viel de opkomst mee. De meisjes-

Mulo stelde nog belang in deze uitverkorene, die voor enkele jaren, argeloos als zij, in de schoolbanken zat, en zelfs juffrouw Ras, van top tot teen verteederd door de ten toon gespreide weelde - zij had de heldin van den dag dan toch maar de beginselen der Fransche taal bijgebracht, waarin zij werd gezegend en gehuwd - zat aangedaan vóóraan. Het gymnasium-Fransch van Adriaan kon bij dit onderwijs niet halen. Letje moest hem even aanstooten toen de predikant hun verzocht om op te staan. Maar dit was dan ook het eenige verheven oogenblik, waarop iets van een familie-tekort kon blijken. Het overige vond zich. 'Mes frères, mes soeurs,' zei dominee die, tot ontsteltenis van tante Lize, zijn buurdame, de uitnoodiging voor het déjeuner had aangenomen, 'mes frères, mes soeurs, je répète le cantique cent-soixante-dix, les deux premiers versets....'

Alleen Oma, die wel eens meer naar de kerk ging, vond tijdig de bladzijde, maar ook bij de Nederduitsch-Hervormde Gemeente was soms de zang het zwakke punt. De jonggehuwden hadden inmiddels andere zorgen. Een ware goocheltoer eer de gouden tientjes, die Letje in het zakje moest doen, uit Adriaan's vest, onder den sluier, in haar glacé handpalmje waren gesmokkeld. 'Allez en paix. Souvenez-vous des pauvres, des vieillards et des orphelins.' De Fransche kerk bezat eigenlijk geen armen, slechts welgestelde dames en heeren, maar de collecte behoorde van oudsher tot den dienst en de jeunesse dorée debu-

teerde in deze wereld bij voorkeur als collectant.

Wagner's veelgeplaagd hymne besloot ook deze plechtigheid, terwijl mevrouw Letje lieflijk langs de banken schreed naar de consistorie-kamer, waar de geur van de catechisatie muf en wijdend om haar waarde....

Honderd pond opgelucht voelde zich Adriaan.

En daar zaten zij dan nu, in de halve roodfluweelen coupé, hun door den schranderen conducteur, nadat Papa hem een kwartje in de hand had gedrukt, als de eenig-juiste aangewezen; de jonge vrouw met een lamfer om haar ouwelijk hoedje, de jonge man lichtelijk sportief, de handbagage smetteloos, en de parapluies symbolisch te-zaam verbonden in 't riempje met de plaid. En alles was gekomen, gelijk het komen moest.

In Roosendaal kocht Adriaan het Avondblad, om te zien of hun namen er in stonden. 'De Heer en Mevrouw Mr. A.... ook namens wederzijdsche familie....' het stond er hartelijk in. En dat de 'bewijzen' talrijk waren geweest, geen mensch die deze campagne had meegemaakt, kon zeggen dat het bluf was.

De courant, waarin Adriaan bleef lezen, werd terwijl ze de grens passeerden, Letje's behoud. Voor het eerst sedert de kennismaking met Adriaan kwam ze, starend door het duister raampje naar den vagen, vriendelijken sterrenhemel, tot zichzelf. En

toen haar man haar, ter hoogte van Antwerpen, over den rand van het eerste blad C vroeg: 'of ze goed zat? niet iets te drinken wenschte?' ontspande zich als het ware knoop voor knoop het geheele verlovingsnet.

'Ja, ze had een vreeselijke dorst.'

Hoe haastig haalde hij haar, van het karretje op het perron, het begeerde kogelfleschje. Haar vader placht bij ongelegen dorst te zeggen: 'Wacht maar tot we thuis zijn'. Hoe, op haar wenken, werd zij hier bediend. Nu overviel haar zelfs de vrees dat de trein door zou rijden zonder Adriaan, die bovendien de beide kaartjes had. En in Mechelen bekende ze met een zucht, die welde uit ondoorgrondelijke gewelven: 'Ik zou toch niet graag altijd de bruid blijven.'

'Moe?' vroeg Adriaan, in volmaakte harmonie.

'Een beetje, wel.'

En toen schoof hij, alsof het heel gewoon was - en het wàs ook heel gewoon - als een man, pal naast haar op de weeke kussens, boog zijn arm om haar petit-gris schoudertjes en zei: 'Leg je hoofd tegen mijn jas en doe je oogen dicht, het is nog een half uur tot Brussel.'

Zij waagde het.... en in den droom, lachte ze zoo lief als Doornroosje, toen ook hij - ze waren er haast - voorzichtig, iets wagen moest....

Bruxelles! Met een bosje ontwaakte Letje in de lichtjes van het groote station, moedig marcheerde ze met den menschenstroom naar den uitgang, on-

wezenlijk gleet ze in de open victoria over het spiegelend asphalt, als 'Madame' stond ze - wie had het durven voorspellen - zelfs ietwat fier in de hal van het bewuste Grand-Hotel, waar iets als een wervelwind haar in had gewaaid. Een lichtzinnig strijkje, van hier of daar, strooide melodie en rythme op haar pad, de maître d'hôtel schoot lenig toe, en boog.

In een zaal, welke zij, terwijl de portier met zijn rakkers zich van hun bagage meester maakten, zwijgend binnenstaarden, stonden rijen gedekte tafeltjes, aan een enkel zat een paar, een wigvormige damesrug, een paarse grijsaard.

Of monsieur et madame nog iets wenschten te gebruiken....?

'Un perdreau rûti? Un homard frais?'

Adriaan keek naar Letje, zijn wettige gezellin; maar Letje keek niet naar Adriaan. Zij streed haar laatsten strijd.

Neen. Het zou slechts uitstel van executie zijn. En het was haar, na de veertien gangen van het trouwmenu, eenvoudig onmogelijk.

'Moi.... merci,' lispte ze.

Toen kuchte Adriaan. Hij besloot: 'Nu, dan zullen we maar dadelijk.... het is over elf. Ik.... blijf nog een kwartiertje de Rotterdammer uitlezen.'

'O,' zei Letje.

L'invitation à la valse begeleidde haar, terwijl ze, voorgegaan door den maître d'hôtel, middenop den breeden looper, steeg 'au premier'.

Een lange gang, geen zuchtje.... het geheim der dichte deuren genummerd.

'119'. Een staartnummer. Dat hielp misschien. Alleen de sleutel rammelde in de stilte ongenadig, en achter de geopende deur bleek nòg een deur.

Daarbinnen zag ze gelukkig haar koffer.... een bekende.... Het overig meubilair....

De man, die haar tot dit vertrek vertrouwelijk voerde, vroeg: of het naar haar zin was?

Hij vroeg het correct en onbepaald, hij vroeg het zooals de zwemmeester keek als hij een dame aan den hengel hield.

Volmaakt bewaarde ook Letje haar contenance. Ze betuigde haar tevredenheid en trok vastberaden haar handschoenen uit.

'Bonne nuit, Madame' -

De dubbele deur sloot thans geruchtloos. Eenzaam was zij, doch niet alleen....

Want terwijl ze, murw van tegenstrijdige gewaarwordingen, en met een zwak beroep op de natuur, die naar haar vaste wet, in vreugde noch smart, ooit geeft wat ze belooft, haar nachtelijke feestjapon met den uitdagenden strik uitpakte op het voeteinde van het eene bed, het mannelijk kleedingstuk, met een rood biesje en een horlogezakje op de linkerborst, spreidde op het andere, moest ze aldoor denken: op wien gelek die maître d'hôtel?

Den volgenden morgen in de ontbijtzaal bewoog hij zich langs de tafeltjes. Of was 't een andere? Neen, hij was het.... Persoonlijk kwam hij zich van haar wenschen op de hoogte stellen in het discreet compartimentje, tusschen twee verguldeeren schotjes, waar ze ontbeet met Adriaan.

En op eenmaal, als bij ingeving, wist ze 't! Op den Italiaanschen photograaf, die de welgeslaagde verlovingsportretten had gemaakt, de photo van het bruidspaar-in-de-bloemen, en de familiegroep. Dezelfde zwarte, gebiedende oogen in gebronsden kop, dezelfde onvervaarde gestalte.... *Andreo Battagiore*.

Adriaan, verdiept in *Lissone's Reisgids, Paris-Lyon-Méditerranée*, zag de gelijkenis niet. Maar Letje terdege. Zij bestelde den nieuwen *Andreo*: deux oeufs sur le plat. Want ze had een ongelooflijken, schier beschamenden honger.

Welkom!

Te bestemder tijd, doch op een dag van groote hitte, meldde zich de gebeurtenis, welke Letje weder tot de gelijke van haar vriendin Françoise zou maken. Mama meende, met den toegeefflijken glimlach, dien de eene generatie voor de zwakheden der andere over heeft: dat zij het, schoon correct, 'wel wat gauw' vond. Zij had zich, als moeder, jong weten te houden, droeg, wijl iedereen oordeelde dat het kon, nog ronde hoeden met een rand.... Het grootmoederschap stelde weder andere eischen.

Daarentegen was Letje, terwijl zij in al haar presentie naast den wagen met Françoise's 'Fransje' door het park wandelde, met dezen ijver der voorzienigheid slecht ingenomen. Niet alleen om de bestemming der vrouw, waaraan zij prompt beantwoordde, om de waardigheid, die zij ten toon spreidde, om de kanten doopjurk, welke Oma, kras, maar een mensch van den dag, nog bijtijds aan de luiermant had kunnen toevoegen.... bovenal omdat zij nu voortaan weer zou weten wat den geheelen dag uit te voeren in de lieve duiventil, waar ze met

Adriaan de meubels, de piano, het schoorsteengarnituur en de crapauds, nu al negen maanden van de eene suite naar de andere had verhuisd; tot alle artistieke mogelijkheden uitgeput waren. De drie Zondagen, waarop Mijnheer en Mevrouw ontvingen - een doorslaand succès, de kanapé van geplet pluche was, om zoo te zeggen, niet koud geworden, en de nieuwe Rika had met hulp van Adriaan den geregelden dienst van vóór- tot kamerdeur maar nauwelijks kunnen onderhouden - was de stedelijke belangstelling plotseling verflauwd en het 'salon', onverwarmd en zelden gelucht, geworden tot het denkbeeldig bezit, waartoe zijn stand den burger verplicht.

Thans echter strekte daar de rose wieg haar zwanenhals over het antiek van namaak Louis-Seize, over het kastje met geslepen ruitjes en de huwelijksbijdragen, welke niemand voor zichzelf zou hebben uitgekozen, over de poëzie van het eindelijk-alleenzijn. Thans stonden daar de luiermant, het badje, de weegschaal, die de piano barricadeerden, - voor de kunst ontbrak Letje voorloopig toch de noodige tijd - thans lag daar, over den kanapé-rug uitgespreid, de doopjurk van echte Mechelsche kant en berekend op een baker van meer dan middelbare lengte. Op de tafel daarvóór rammelde bij elken tred de zilveren rammelaar, het geschenk van de grootouders van vaderszijde, en daarnaast wachtte het kalfsleeren album, de jonge moeder aangeboden om er de belangrijke data in het leven van haar kind, zijn guitige

avonturen, zijn lieve gezegdes, zijn litteraire invallen kortom, onverwijld in op te teekenen.

Wanneer Letje haar hoofd tusschen de gordijntjes door stak in den rozenrooden tempel van dit nieuwe geluk en op het kleine kussen met het groote monogram het mysterie met twee oortjes en een kuifje alreeds onthuld droomde, week haar herinnering aan het verleden met Mama, Papa en Oma, het intermezzo met Adriaan, ja, al wat haar leven tot dusver belangwekkend had gemaakt, hoe langer hoe verder terug, en was het eigenlijk alleen nog de vriendschap met Françoise - de pionierster van dit moederschap - welke tusschen deze muren stand hield. Er onverhoeds tot nieuwen bloei geraakte.

Want de ervaren Françoise was tegen de getrouwde vrouw, die er nu toch haast alles van wist, lang niet meer zoo gesloten als voorheen, in het twijfelachtig stadium der verloving, waarin men ook wat de vriendschap betreft, nooit weet waar men aan toe is, tot waar men vertrouwelijk gaan kan, en bij welke vervoering men den sluier weder moet laten vallen...

Dat had nu zoo geen nood meer. Letje, over vele schromen heen, leende van haar vriendin een passend boekje, met een ooievaar op hemelsblauwen omslag, en binnenin plaatjes, die zij, al heiligde het doel de middelen, nog maar half eerbaar kon vinden. Terwijl het ook Françoise was, welke haar daarbij de noodige naturalistische inlichtingen verstrekke, waarvan Letje - een heldin zou zij wel nooit worden

al bezat ze vele goede eigenschappen - het kippenvel be kroop.

Niettemin gedijde de vriendschap zoowel van de gecopieerde kaperpatroontjes als van menig bloedig détail, en schenen de verschillen, die haar in de latere jaren eenigermate van elkander verwijderd hadden, op een enkel punt na: dat der echtgenooten, welke niet harmonieerden, bijgelegd. De man van Françoise bleef zich wegens het sla-olie-dividend verheven gevoelen boven den pro-deo-advocaat, dien de man van Letje nog was, en deze maatschappelijke voorsprong zou zelfs door het gedeeld vaderschap niet te vereffenen zijn, waar de mannelijke positie boven de poëzie van het huisgezin pleegt te gaan. Maar dit bleef een bijomstandigheid, waarvan de vrouwen zich niets behoefden aan te trekken. Letje zelfs zóó weinig, dat zij, in een opwelling van moederlijke sympathie, en vijfentwintig jaren op de toekomst vóóruit snellend, haar aanstaand Letje - haar hartewensch was twijfelloos: een meisje - beloofde aan den jeugdigen Frans, welke dien dag zijn eersten tand kreeg.

Intusschen deden zich ook moeilijkheden voor. De schoonouders maakten, in geval het lot met Letje's hartewensch niet rekende en het een zoon werd desondanks, aanspraak op den naam 'Adriaan' tot in het derde geslacht, terwijl Oma pleitte voor een Johan Boudewijn, naar haar overleden echtgenoot. De positieve toezegging van een 'Aletta', den naam,

die in haar familie tot de zeventiende eeuw afdaalde, troostte de oude dame nog maar nauwelijks toen zij de kans op deze wederopstanding verloren zag gaan, Doch dit eerste, ietwat vijandig samentreffen der partijen, was nog niets vergeleken bij het gezamenlijk offensief tegen Letje's onverwachtsche bekeering tot het modernisme: geen baker, maar een kraamverpleegster. Zelfs Adriaan, die de begroting had opgemaakt, kon zich in deze niet aan haar zijde stellen. Doch ditmaal wist Letje, dat ze een getrouwde vrouw was, meerderjarig en onafhankelijk. Met den dag scheen zij ook in geestelijke importantie toe te nemen. Neen, opgeven zou zij dit niet! Nam niet iedereen in hun stand, iederéén, een verpleegster? Hadden Mama, Papa en Oma dan nooit gehoord van die talloze onberekenbare schepsels, welke de waschbrandewijn opdronken en de lange spelden dwars door het kinderlijf dreven? Mochten zij daar het kleine Letje - of Adriaantje, wat het dan wezen zou - aan blootstellen! Zoo inschikkelijk als Letje gedurende haar meisjesjaren op het punt der levensvraagstukken was geweest, zoo halsstarrig op haar point d'honneur stond ze ditmaal, terwijl de moeder in haar ontwaakte voor het heil van haar kroost. Je kon het eenvoudig niet meer doen tegenwoordig, zei Françoise, de helft van de kraamvisites viel af, als ze wisten, dat er op elk kopje kandeel een kwartje stond.

Oma was het moeilijkst te overtuigen geweest; zij nam het op voor de bakers, als voor de Amazonen

van haar geslacht. En het visioen van eene derzulken, in vol ornaat, met de doopjurk, over haar natuurlijken omvang, tot op den grond, in het nauwe deurtje der Fransche consistoriekamer.... verscheen haar in den nacht op het duister doek der groene bedgordijnen. Doch ten slotte moest men Letje's 'omstandigheden', meende de dokter, in aanmerking nemen, het vrouwtje, dat altijd verwend was geworden, bij dezen beginselstrijd in vredesnaam nog maar eens haar zin geven. De kritieke dag naderde en men mocht ook den jongen echtgenoot niet blootstellen aan een mogelijke overrompeling, waarbij hij voor ongedachte functies zou worden gesteld.

De dokter, met wien Letje zeer ingenomen was, had juist gezien. Hij had zich ruim een jaar geleden gevestigd en dadelijk in Françoise de kraamvrouw gevonden, die een jong medicus voor zijn reputatie behoeft. Vergissen kon deze man zich niet, zei ze, en hij was, zijn aangenaam uiterlijk daargelaten, eminent knap! Het aardig kraamverpleegstertje had dan ook nog maar juist haar intrede gedaan, toen de jonge vrouw, kribbig wegens de warmte en de gedachte aan het platte zinkdak der slaapkamer, besloot na het ontbijt, voorzichtigheidshalve, weder naar boven te gaan. Dit eerste gelui bracht Adriaan in een staat van volslagen geestelijke ontreddeering. Niets wist hij in zijn wettige woning te vinden; terwijl Rika om den dokter snelde, snauwde hij de leveranciers af, en met

zijn schoonmoeder, die hij zelf in gestrekten draf was gaan halen, geraakte hij binnen het uur slaags, omdat zij maar niet ophield te beweren: dat een man, in omstandigheden als deze, overal in den weg liep.

De zuster suste. Dit waren de zenuwen, zei ze. Het kwam in de beste families voor. En toen de dokter, van wien Letje in den laatsten tijd herhaaldelijk droomde, wyl hij met zijn gitzwarte oogen en welig haar geleek op iemand.... ze wist niet wien.... een verren verwant.... een vriend....? tegen den namiddag besloot vooralsnog weder weg te gaan - 't t kon nog wel tot morgenochtend duren en hij had een groote praktijk! - nam zij met haar resoluut gezichtje boven het ivoren kruis, dat haar bevoegdheid kenmerkte en haar japon aan den hals afsloot, het heft in handen. Tot Adriaan's tevredenheid; hij was geen man voor initiatieven en had zich met het gilde op slag verzoend. Tot ergenis daarentegen van de moeder der kraamvrouw, die, meende ze, als vrouw van ervaring ook nog wel zou weten te handelen als het er op aankwam; al die diploma's waren op de theorie gebazeerd. Naast een baker zou ze zich met liefde hebben opgesteld, thans kon zij welbeschouwd gemist worden. Adriaan vond dit in stilte ook, hij begon hoe langer hoe meer goede zijden te ontdekken aan zuster Jenny.

Voor het overige had hij zich in de logeerkamer terecht geschikt, om het rijk der vrouwen, waar men zijn aandeel in de zaak nauwelijks scheen te tellen, slechts op gezette tijden te bezoeken. Hij had zich

met Letje nooit onvoorwaardelijk één gevoeld. Maar zóó verwijderd als hij zich thans wist van deze Letje, de prima donna van het bed, dat hem uitstiet....! Hij wist er zich niet te bergen, geneerde zich tegenover de verpleegster om de intimiteit van het vertrek, waar zijn tandenborstel tengevolge Rika's vergeetachtigheid nog in het Odolglas stond, zat maar op den bedrand, wyl niemand hem een stoel bood, met het zemelharde speldenkussen: 'welkom' tusschen zijn hulpeloze handen.

Letje lag verslagen op haar rug. Dat hij weg was gegaan.... haar verlaten had in dezen nood.... prijsgegeven aan het laatste, allervreeselijkste hoofdstuk van: 'Wat elke aanstaande moeder moet weten....' Met een lachend gezicht om den hoek der kamerdeur, en geheime blikken van verstandhouding naar de Zuster.... Verraad was het!

De namiddagzon op het zinken dak broedde allengs de gansche kamer tot couveuse....

Om acht uur in den avond deed Rika haar schoone schort voor om nogmaals in versneld tempo... Doch nagenoeg tegelijkertijd ging de voordeurbel. Goddank! 'Als 't u blijft gauw, dokter!' Rika mocht Mevrouw niet, wenschte haar ternauwernood het goede tot dusver, maar nou ja, een mensch is een mensch, en op dit oogenblik had zij toch niet met haar willen ruilen.

Haar overgave aan de romantiek van den dag

bracht essentiëel niet veel ter bevordering bij.... De dokter liet zich zelfs door den verhitten heer des huizes niet brengen uit zijn tred, waarvan hem de imponeerende werking genoegzaam was bekend. Hij raadde den kraamheer een grogje te drinken en nam. De nieuwe Rotterdammer naar boven mee.

Adriaan, week als was, telde de briefkaarten, waarvan het open vakje straks door hem moest worden ingevuld met het woord, dat het statistisch zielenaantal naar de eene of naar de andere zijde zou doen overhellen, het aspect der wereld wijzigen.... Zevenendertig. Het berouwde hem met elke seconde meer, dat hij in deze aan Letje's laatsten wil: gedrukte kaarten, met in den hoek, rose omstrikt, het jeugdig visitekaartje.... niet had voldaan.... 'Onkosten op het sterfhuis' noemde men in zijn familie, te pas of te onpas, al wat zweemde naar luxe of overdaad. En daarbij had hij ook zelf opgezien tegen deze jongste excentriciteit. Doch welk offer aan beginsel of portemonnaie ware hem ten slotte te zwaar geweest ter leniging van Letje's lijden. De zevenendertig kale briefkaarten zagen hem als met verwijtende blikken aan.

Bijna was het een Zondagskind geworden, gelijk Adriaan er een geweest was, schoon niemand, behalve zijn moeder, de voordeelen daaraan verbonden tot dezen dag aan hem had opgemerkt.... Kwartier vóór middernacht stak de verpleegster haar rood-

blond kopje om de deur der huiskamer, waar de jonge vader, bij gebrek aan beter, het plaatselijk, 'Nieuws' en het 'Predikbeurtenblad' middelerwijl had uitgespeld, en wenkte hem.

'Hartelijk gefeliciteerd met uw zoon!'

Een zoon... Tegen Letje's nadrukkelijken wensch, en niettegenstaande alles in de kraamkamer 'rose' was! Een jongen.... een kleine man.... Het kwam hem in dit eerste oogenblik haast de rehabilitatie voor van zijn persoon. Klappertandend van verrassing en van overwonnen slaap - half elf was zijn klokje en hij hechtte als zijn vader aan orde en regelmaat in huis - schier duizelig van tegenstrijdige gewaarwordingen, want hoe zou Let deze teleurstelling, die heel het rose verschieft in een blauw veranderde, opnemen? volgde hij Zuster Jenny de trappen op, in den verkwikkenden wind van haar krakende blauwe rokkenklok.

En het allerverrassendste wachtte hem toen nog, om niet te zeggen: het wonder. Want deze zoon - daar lag hij naast Letje - bleek niet, wat waarschijnlijk en redelijk zou zijn geweest, een kleine Adriaan, noch een Letje van het mannelijk geslacht.... geen trek zelfs had het kind met de beide blonde en bleeke families, waaruit het stamde, gemeen.... deze zoon opende naar het eerste licht een paar fluweel-bruine oogjes, en in het holletje van Letje's arm lag een ragebol van gitzwart haar....

Een ieder, die na de eerste, voorspoedig verlopen dagen - het stond erbij in de courant 'voorspoedig' en 'met blijdschap', zoodat de jonge vader en de beide grootvaders op de societeit kostbare uren beleefden, een ieder, die in den loop der voorgeschreven negen, de kraamkamer bezocht, keek van de bol-blonde moeder naar den schraal-blonden vader, om dan weder het weifelend oog te vestigen op de, met een blauwen strik inderhaast aan de sexe aangepaste wieg.... En de klassieke vraag: op wie? werd, aangezien er bij dezen kleinen zuiderling geen pijn op te trekken viel, op de meest wilde wijze beantwoord. 'De kin van Adriaan', meende de familie van den jongen vader. 'De neus van zijn moeder', troefde Letje's Mama koel, zij kon die eeuwige concurrentie niet uitstaan.

Françoise zei: 'Hij heeft iets.... iets artistieks'. Van Freud wist men in dit tijdperk nog niet. Grootmama noemde, met de stelligheid haar eigen, het geval: 'een speling der natuur'.

Terwijl Letje nog in bed moest blijven, waar zij zich wegens overmaat van gezondheid alreeds zou hebben verveeld, ware niet het dagelijks verplicht bezoek van den accoucheur uitgevonden ook tot haar afleiding en troost, aten Adriaan en de Zuster samen, beneden aan het ontbijt, de muisjes. Zij had te weinig om handen, zuster Jenny, die er overigens géén verder uitstak dan haar in heur functie strikt was

voorgescreven. Adriaantje bleek een zoet kind, met, gelijk zijn vader, veel behoefte aan slaap. De bloemenhulde, in kommen en kannen, karaffen en glazen, die aanvankelijk veel zorg vereischte, aangezien de kraamvrouw er hoofdpijn van kreeg en er niettemin op het bezoek-uur eer mede wenschte in te leggen, geraakte verwelkt en weggeruimd. En de huishouding vlotte niet minder dan onder de persoonlijke directie der jonge mevrouw. Wellicht nog beter. Want de oude getrouwe Marie van thuis, had Letje met de jaren dusdanig verwend, dat geen Rika-van-den-nieuwen-tijd daar tegenop zou hebben gekund, al had zij gewild. Bovendien wilde deze Rika niet, althans wilde zij niet meer dan wat strookte met haar belang: het bij deze menschen uit te houden tot na 1 Januari de rekeningen over dit bewogen eerste huwelijksjaar zouden zijn betaald. Uit beginsel verhuurde zij zich bij de jongst-gehuwden, waar bovendien de Mevrouw, al verbeeldde zij zich veel, op het punt van 'de lei' geen rekenmeesteres mocht heeten en zich van het gewicht van ons en pond nog slechts een flauwe voorstelling eigen had gemaakt. Schoon haar jongste slachtoffer thans buiten gevecht lag, maakte dit voor Rika, die aan het kraambed dagelijks de orders kwam vernemen, en daarbij niet verzuimde den jongen Adri het hof te maken, geen noemenswaard verschil.

'Sprekend onze Mijnheer, Mevrouw!'

Behoudens deze communicatie had de woning zich oeconomisch in tweeën gesplitst. Boven ontloek onder het oog van moeder en dokter - met wien Letje, nadat alles boven verwachting was terecht gekomen, meer dan vrede had gesloten - de jonge generatie. In het benedenhuis woonde Adriaan Senior met de verpleegster, als in een onwaarschijnlijk echtverbond. Na de eerste lichte schroomvalligheid, marcheerde het wel.

Had zuster Jenny niet het blauw-katoenen maliënkolder van haar beroep gedragen, ook gedurende de maaltijden, waarbij ze op Letje's plaats tegenover hem aan tafel zat, het ijs zou al eer gebroken zijn, en de illusie van dit ongezocht tête-à-tête meer volkomen. In den beginne echter imponeerde de gedachte aan het menschlievend werk, waaraan deze jonge vrouw haar leven offerde, den heer des huizes zoodanig, dat hij bloosde wanneer zij om het zout vroeg. Ze beheerschte hem, deze gedachte, was de eerste, die tot hem doordrong als in den nacht achter de suitedeuren, welke de logeerkamer scheidde van het slaapvertrek, Adriaantje een keel opzette, en hij de penitentiën begreep van haar, die er thans uit moest.... Dat ditzelfde lot eenmaal hem, den vader, zou worden opgelegd.... Neen, aan zichzelf dacht Adriaan in deze heilige hallen nog niet.

Doch ook door den nimbus van dit kleed leerde hij langzamerhand heenzien, en wat hem toen bleef was een levendig, onder de kastanjerode glinstering harer haren lang niet onaardig jong meisje, dat met

hem sprak over onderwerpen - onderwerpen van de ziel - waarvan hij noch als jonggezel, noch in den echt met Letje had gedroomd.

Zuster Jenny citeerde tusschen de worteltjes en de abricozen-vla: 'Also sprach Zarathustra', en sprak ook over de fysieke aangelegenheden van den mensch met een verbluffende openhartigheid, eigen vermoedelijk aan het ambt, dat in de eerste plaats op onzen lijfelijken heilstaat is gericht. Over den eersten schrik heen, schiep Adriaan er allengs behagen in met deze heldere jonge vrouw over de natuurlijke levenszaken op natuurlijke wijze te spreken. Het juist verworven vaderschap gaf hem daarbij een zekeren ruggesteun. En hoewel hij dit aan Letje-boven dankte, soms kwam het hem voor of het eigenlijk Jenny-beneden was, die hem opvoedde in zijn nieuwe waardigheid. Voor niets ter wereld zou hij die goede Let deelgenoot hebben gemaakt van dezen tafelkout, welke in het algemeen boven de bevatting der vrouw, en ongetwijfeld boven de hare ging. Volstrekt zuiver voelde hij zijn geweten ten opzichte van haar zelfs niet. Nadat hij de stoute stelling der andere: 'Alle mannen zijn nu eenmaal polygaam aangelegd', met een schichtig: 'ja' beaamd had, kocht hij nog dienzelfden avond voor de moeder van zijn zoon het speldje, een brilant tusschen twee pareltjes, dat hem tot dezen dag onoverkomelijk duur toescheen. Komt men over den hond, dan komt men over den staart.

Een leerschool is het menselijk leven. Adriaan ondervond het dagelijks, negen dagen aan een stuk. Niemand, die gissen kan waartoe onder bepaalde omstandigheden onze krachten reiken, zoo lang zich geen enkele omstandigheid, die den naam 'bepaald' verdient, binnen de grenzen van ons aardsch bestaan heeft voorgedaan.

Zuster Jenny beteekende voor hem de eerste. En het was mogelijk, dat zij gelijk had: 'Il faut que jeunesse passe'.

Toen Letje voor het eerst weder beneden mocht komen, had hij, hoezeer zich verheugend in deze hereeniging en de apotheose van het ouderlijk geluk, een oogenblik den weemoed van dit woord te verwerken.... Alsof daar inderdaad iets van 'jeunesse' aan hem voorbij was gegaan....

Intusschen zat ook Letje, na haar geweldig avontuur, nog een weinig onwennig weer op haar plaats aan de lange zijde der tafel, tegenover den teruggevonden echtgenoot; de zuster was naar den korten kant verhuisd.

Dien morgen had zij afscheid genomen van den dokter, met waardigheid de enveloppe van onder haar hoofdkussen - ja, toch maar het hoogste tarief, eerste klasse, gelijk Oma het wenschte, en wel-verdiend bovendien! - in zijn argelooze handen gespeeld. Hem hevig bedankt. En nu voelde zij, onloochenbaar, een leegte. Tot welk een graad van ver-

trouwelijkheid steeg men op den duur met zulk een man, redder, beschermer, minstens een tweeden vader van den lieven kleinen Adri; want wat praesteerde feitelijk den eerste nog ten opzichte van het kind? Françoise had dezen accoucheur, vond ze, niet half genoeg geprezen. Nog zag zij, terwijl zij daar hersteld, geslaagd, zegevierend - de moeder van een zoon! - weder op haar stoel troonde, dien vereerden plaatsvervanger over zich buigen, zijn donkere oogen op haar gericht; nog hoorde ze zijn stem, die de slaapkamer herschiep in.... zij wist niet recht welk een vreemd verblijf.... maar zij was onbewust dicht genaderd tot de romantiek in afleveringen.

Dat nu ook deze scheiding weder in God's raad beslist was.... Zij kon zich, welbeschouwd, al best verplaatsen in vrouwen die, enkele jaren getrouwd, zich als het ware tegen kwalen verzekerden door zich permanent onder dokter's handen te stellen; en zij hoopte, achter de geheime deuren van haar hart, dat ook zij niet al te gezond zou blijven.

Wel verschillend was het uiterlijk beeld der mannen geschapen. Gelijk thans, tegen dezen lichtenden achtergrond, had zij den haren, den wettelijken vader van haar zoon, nog nooit gezien. Toch meende zij iets aan hem gewonnen te hebben.... iets?.... Tot de symboliek steeg Letje niet, maar zij bedoelde: iets als het knoppen van de kamperfoelie bij den eersten lentestraal. Zij moest zich nu beurtelings wenden tot hem, die haar zoo lang had gemist, en tot haar, die zij nu langzamerhand wel zou willen missen.... En het

bleek moeilijker zich aan de conversatie aan te passen dan zij gedacht had.... Tot welke kernachtige gesprekken trachtte dat vreemde mensch haar Adriaan te vervoeren! Geen tijd had hij, dat hij at! Alsof ze het er op toelegde, zoodra zijn mond zich opende, als de schuur voor de opgetaste schelf, begon zij over, hoe heette die schrijver? Ibsen. En hij scheen daar niet eens afkeerig van. Namen noemde hij van den weeromstuit, welke hem zoo lang haar heugde nog niet over de lippen waren gekomen. Bij Schiller en Goethe hield het niet op.

Rika verbeet zich natuurlijk in de keuken wegens dat lange letterkundige tafelen! Met een half uur waren zij samen - Adriaan en zij - altijd doorvoed en uitgepraat geweest. Bovendien, het meisje zou er geen minuut later om uitgaan, al lagen de puinhoopen van Carthago aanstonds op het aanrecht.

De Zuster, die zich van de huishouding niets aantrok en aan Aatje een veel te gemakkelijk kind had, kon vrij de geleerdheid uithangen. Zij at, dronk, sprak.... en toen zij haar servet liet vallen, bukte zij zoo schielijk en afgetrokken, dat het hoofd van Adriaan aan een bloedige botsing nauw ontsnapte. Zij scheen het incident niet eens op te merken, had, terwijl hij de taart, met nog eenmaal 'welkom', thans in sukade, aansneed, alweer een ander onderwerp op het gebied der eeuwige en voorbijgaande liefde bij den kop.

De jonge moeder begon zich, gedurende deze vreugdetaart, ernstig af te vragen: of de vrouwen-

generatie, welke het bij de bakers hield, wel zóó ver had misgetast? Ongetwijfeld waren er onder het gilde ook beteren geweest, brave oude vrouwen, die men, behalve de zorg voor den jonggeborene, tal van huiselijke bezigheden kon opdragen, waarvoor eene, als die daar, haar neus optrok.

Oma's lijfspreuk luidde: 'Je moet het maar eerst eens ondervinden', en hoe langer hoe meer neigde Letje, in den moederstand verheven, naar deze oerkracht, welke zonder den minsten omslag, zeven kinderen ter wereld had gebracht. Ja, zij kon zich, het eerste schaap over de brug, al haast voorstellen, hoe zij eenmaal, op Oma's plaats aan het hoofd van den familiedisch, op haar beurt de wijsheid in pacht zou hebben tegenover de huwbare dochter van den kleinen Adriaan.

Voor drie weken was intusschen deze kraamverpleegster geëngageerd. Nog geen twee waren er om. Het was zoo goed als een logée. Een logée voor Adriaan.... Zij besloot zich bij een eventueel volgende gelegenheid wel te bedenken.... Een baker mocht al even welbespraakt zijn, dat bepaalde zich tenminste tot de keuken.

- Wat is Letje nog....., overpeinsde Adriaan, wiens oogen aan de wespentaille van zuster Jenny waren gewend geraakt. Zou zij zoo blijven? Hoe onberekenbaar ging het feitelijk in het leven toe! Met een meisje, dat men nauwelijks opmerkte, zoo sluik

en uitgewischt ging zij haars weegs, had hij zich verloofd.... was hij gehuwd. Nu zat daar, nog geen jaar daarna, deze matrone, waarbij een man in het niet verzonk.

Zoo, met hun drieën, begonnen ook hem de pétillante gesprekken wel zwaar te vallen. Het werd een verademing wanneer in het belendend 'salon' de jonggeborene, om wien deze geheele revolutie in huis was opgezet, eens in de reden viel. De knaap had formidabele longen.... Doch ook dit moest niet te lang duren. Want terwijl de verpleegster achter de suitedeuren moederlijk heen en weer suja-de en daarbij eenige nummers uit de 'Liederschatz' ten beste gaf, zaten zijn vrouw en hij onverhoeds weder enfin-seuls, en wisten, als bij een eerste, of een laatste rendez-vous, den dialoog bezwaarlijk op te houden.

Letje vroeg onveranderlijk, of Aatje lachte of schreide: 'Hoe vindt je hem? Is hij geen schat?' constateerde, zonder een schijn van rancune, en op den toon van haar grootmoeder, die het altijd wel gezegd had: 'Een jongen is toch veel aardiger dan een meisje'. Gevleid kon hij zich, na al wat Letje op zijn sexe aan te merken had gehad, met deze late onderscheiding niet gevoelen. Hij was er bovendien de man niet naar zich op iets te laten vóórstaan. En hij kende middelerwijl de vrouw in hare onbestendigheid. Nochtans beaamde hij. Hoewel in zijn binnenste het standpunt zijner kameraden deelen, die meenden: 'Voor een man is er aan een zuigeling nog niets, ' ging

hij, zich voorstellend hoe hij over een paar jaar met Aatje, in een demietje en met slobkousen aan, door het park zou wandelen, ook zijnerzijds met hoop en verwachting op haar hooggestemde beschouwingen omtrent den kroonprins in.

Een mensch leeft nu eenmaal moeilijk in het heden, tenzij dit - zuster Jenny zette zich juist weder aan tafel om de haar toekomende taartpunt op te eten - tenzij dit in een ongenaakbaar romantischen vorm tot ons wordt gebracht. Voor een jongen vader, dacht het hem ook het verstandigst zich met alle kracht in de toekomst te verdiepen. Het verantwoordelijk gezinshoofd.... Papa.... gelijk zijn vader een Papa was geweest. Dit werd thans zijn levenstaak. Zijn oude heer was, dit moest hij zijn moeder toegeven, als vader een voorbeeld geweest, al had hij zijn kinderen dan ook wat krap gehouden. De kleine Adri behoefde zich trouwens niet te verbeelden, dat hij later van den hoogen boom....

‘O pardon, Zuster, ik wist niet dat uw voet....’

‘Laten we opstaan’, verhief zich Letje, omvangrijk.

Françoise had juist voorspeld: een Zuster trok. Twee dagen kraambezoek, van half drie tot vijf.... en 't had gestroomd. De halve stad was naar den stamhouder komen kijken, en niet één ook onder deze groepen, die niet, gebogen over de zwanenwieg, den kleinen Lohengrin had aangestaard met Elsa's droomverloren blik....! Wie zou dit achter Adriaan

en Letje gezocht hebben! Een paar, waar nu letterlijk niemand iets 'aan' vond!

Het stond, vond Letje, in haar reseda geverfde trouwjapon rijkelijk neergezeten op de kanapé, bij deze 'show' ook wel gekleed, een verpleegster. Te meer nu Rika geweigerd had een muts te dragen - 't was uit den tijd', zei ze - en met ontembare piekharen de deur opendeed. Zuster Jenny oogstte niet minder bijval dan de kleine wereldburger. Een ondernemende mevrouw zonder kinderen maakte zelfs, terwijl Zuster een oogenblik de kamer uit was, een ongepast grapje op 'het blauwe gevaar' in een jonge huishouding. Gelukkig, dat iedereen Adriaan kende.... De aardigheid had nauwelijks een succès d'estime behaald. Een naar mensch, deze mevrouw... Eigenlijk waren het allemaal nare mevrouwen, vond Letje, zij bleven maar zitten en dronken kandeel, tot ze er rood en luidruchtig van werden, Aatje bijna van den graat viel, en er stoelen te kort kwamen. Een man had het maar makkelijk in de wereld - dat zei Oma ook altijd - die trok zich van de heele affaire niemendal aan. En na deze eerste vlag van opstandigheid tegen de paradijs-orde, gevoegd bij de conversatie van den middag en twee kopjes kandeel, begon Letje op een onbewaakt oogenblik in haar leeggelopen salon eensklaps te schreien. Zij wist niet waarom.... zij wist niet waardoor.... te schreien zonder maat of stuur.... Als om den kleinen held van den dag jaloersch te maken.

Eén zegen!... Oma, de onversaagde, gaf het doopmaal. Mama, die sedert het huwelijk van Marie, nog op middelbaren leeftijd met den wachtmeester harer verkeering, met de dienstboden sukkelde, had gemeend, dat Letje thans zelve voor dezen moederplicht behoorde op te komen. Zij had alles compleet gekregen: een servies voor vierentwintig personen, en verder van alles minstens twaalf. Het ontbrekende wilde Mama uit haar inventaris aanvullen. Een kookster zou komen koken, Rika, met muts - daarvoor zette Letje's moeder haar eer in - bijgestaan door Oma's ouden huisknecht, tafeldienen.

De uitspraak kwam Letje als een vonnis voor. Zij had zich tegen Mama nooit durven verzetten... En ja, 't was waar, wat had je aan je twee stel damast als je ze allebei in de linnenkast liet liggen?... Tegenover Adriaan's familie bleef ze feitelijk verschuldigd bij voorkomende gelegenheden te bewijzen, dat zij hun zoon niet onwaardig was. Het aantal gasten breidde zich in haar gedachten met den dag uit. Weer zat men met den Franschen predikant en zijn vrouw.... alreeds dertien en veertien.... Zij zouden de uitnodiging ongetwijfeld aannemen; de Waalsche Gemeente ging hard achteruit, en zij hadden het al niet breed...

Niettegenstaande het compleet servies, kwam de arme Letje in haar droomen maar steeds borden te kort, en danste een regiment ruitjesglazen al verder voor haar uit. Niet meer te achterhalen waren de zilveren voetjes der antieke zoutvaatjes, en Rika liet

elken nacht de soepterrine vallen, uit woede over die muts! Bij den dageraad stond ze op, om op den achterkant harer correspondentie, die zij in haar sleutelmandje overal placht mee te voeren, op te schrijven wat haar in het verband der zeven, door Mama als norm gestelde gangen van het menu, gedurende dit nachtelijk drinkgelag nog te binnen geschoten was. Het merkteken der slapeloosheid hechtte zich aan haar kaken, en de kleine doopeling plukte van het feest te zijner eer tot dusver slechts de wrange vruchten.

Adriaan vond, dit kon zoo niet voortgaan. Hij vreesde een zenuwziekte, den ondergang van zijn gezin.

Ook hem zat de zaak hoog. Binnen het jaar alweder naar de Fransche kerk.... gekleede jas, hooge hoed.... En deze reprise thans: als vader. Als vader van een kind, waarvan op dien leeftijd alles kon worden verwacht. Tot Koning Radboud gingen in deze lijn zijn sombere vermoedens.... Adriaantje was sedert het vertrek van Zuster Jenny ontegenzeggelijk lastig, hij ondervond het elken nacht, waarin Letje, in de cuisine van haar huiselijk geluk, rustig te bed bleef liggen, terwijl hij met den oorverdoovenden rebel van de waschtafel naar den schoorsteenmantel, en vice-versa, drentelde.

Aan de consistorie-kamer had hij een funèbre herinnering, en een onoverwinnelijke afkeer becroop hem tegen de gansche ceremonie, in een taal, die op het gymnasium nu eenmaal geen kans kreeg. Den

stamhouder zou het niet hinderen of hij het koude drupje namens de eene, of namens de andere nationaliteit ontving, maar Let en hij - les parents du nouveau-né - die de honneurs moesten waarnemen, zouden opnieuw geraken in dit labyrinth van zitten en zingen, en het zakje, en opstaan....

Zijn hart smolt van verteederding voor Letje bij de gedachte hoe haar na deze morgenexercitie dan nog een diner van zeven gangen wachtte, in hun huis, waar, wat de keuken betreft, Rika zich niet om kon draaien. De bij-passende wijnen behoorden, volgens zijn schoonmoeder, tot het departement van den man, maar voor het overige zouden alle drillen en geleien, figuurlijk gesproken, drukken op de schouders der jonge moeder. Geen wonder, dat zij met den dag toenam in prikkelbaarheid en herhaaldelijk van den dokter sprak. Gelukkig kon de verpleegster dien Zondag terugkomen om op Aatje te passen, hem 's morgens in de doopjurk te hullen en aan het dessert nog eenmaal 'en grand gala' den gasten te vertoonen. Het glansnummer van de bakers, waarmede velen haar fortuin hadden gemaakt. Kosteloos thans, doch minder rustique. 'Die moet je dan ook nog maar bedienen!' snauwde Letje. Zoo overstuur was ze. Onherkenbaar veeleischend, en een-en-al kritiek. Geen haar liet ze heel aan Zuster Jenny. Maar hij kon het haar vergeven. Voor zijn persoon zag hij in deze herrijzenis zijner 'jeunesse' op dien dag-der-dagen toch ook niet veel gewin....

Toen de nood op het hoogst was - mevrouw Letje decreteerde: 'Zoodra 't voorbij is ga ik naar bed, laat dokter komen' - bracht, zooals gezegd, Oma, het onverwoestelijk vrouwengeslacht, onverhoopt de redding.

Was het een lichte speculatie van hem geweest dien avond, toen Adriaan zich bij de oude dame op theebezoek meldde, om Oma, ook uit naam van Aletta, te verzoeken eigenhandig Adriaan Hendrik, die voor deze gelegenheid Adrien Henri zou heeten, te houden voor den doop? Min of meer. Waartoe komt een huisvader al niet? Met het oog op den versmaden Johan Boudewijn, was deze onderneming vast geen sinecure. Doch naar den vorm, waaraan Letje's grootmoeder onvoorwaardelijk hechtte, lag dit bezoek wel degelijk op zijn weg, was het zelfs niet mis te loopen geweest. Naar rang en ancienniteit en wegens de doopjurk de aangewezene, erkende men ook om haar kennis van de Fransche taal, Oma kampioene. En toen hij eenmaal zat, geleidelijk Oma's feestmalen in herinnering had gebracht - 'dat magnifique diner in onze bruidsdagen, weet u nog wel, de heele stad was er vol van' - en vluchtig van Letje's hoofdpijnen had gerept, ving, naar het goed Hollandsen spreekwoord, de koe de haas:

'Me dunkt, kinderen, dat jelui die Zondag dan maar weer bij mij moesten komen eten?'

'Allemaal....!' Adriaan ademde nauwelijks.

'Het gezelschap kan toch niet zóó talrijk zijn?'

'Zestien.'

De oude vrouw glimlachte. La garde qui ne se rend pas.

‘Zou het u niet te vermoeiend zijn?’

Wat die jeugd van tegenwoordig toch zwaartillend werd!

‘Waarom zou mij dit te vermoeiend zijn? Mijn meisjes zijn best, weten sedert vijfentwintig jaren alles te staan in mijn huis, en hier hebben we de ruimte.’

Even dacht de opgeluchte jonge man: hij had met Oma getrouwd moeten zijn.... een eeuw vroeger geboren! Welk een weldaad, deze rustige overgave, na de crisis, die hij met Letje en Rika had doorgemaakt.

En terwijl hij op gevleugelde voeten huiswaarts snelde, om Let te verlossen, en in het vooruitzicht van een weder menschwaardig bestaan, kiemde in zijn hoofd de conclusie, die zijn manneleven zou beheerschen en tot in lengte van dagen het uitgangspunt zijner gesprekken op de societeit zou zijn: ‘Het is toch maar een feit, dat de wereld er niet op vooruitgaat.’

En toen bleef er, op dien lang-gevreesden Zondagmorgen, waarop, naar het welsprekend woord van den Franschen dominé - die het altijd nogal trof met het weer - een zonnestraal expresselijk van den hemel nederdaalde op Adrien Henri, ‘sa marraine, ses parents et ses parrains’, ten slotte nog tijd over om den dierbaarsten wensch der moeder te

vervullen.... De vier generaties op één portret! Andreo Battagiore was bereid gevonden, bij uitzondering en vanwege de klandizie, zijn Zondagsrust te offeren aan deze apotheose in de vrouwelijke linie.

Och neen, geen popeling voer meer door Letje's hart toen ditmaal de vigelante stilhield voor het huis harer jongste droomen, welks naambordje, naar den eisch des tijds, thans den titel: 'kunst-photographe' droeg, en in de lift vervulde haar slechts het kanten wichtje - steunpilaar van de Fransche kerk - op Zuster's arm.

Als Adri begon te huilen, was de zaak verloren. Maar zij kende den beleefden portrettist toch nog; een weinig vergrijsd, dacht haar zijn gitzwart haar, en minder vurig zijn blik. Zij had nu trouwens hoogere aspiraties, was, om zoo te zeggen, van de kunst in de wetenschap overgegaan. Wat Andreo Battagiore betreft, hij, die dagelijks zooveel niets-zeggende gezichten zag, kwam zelfs niet op de gedachte uit den aanblik dezer struische moeder van zijn jongst sujet, het schimmig beeld te pellen der voormalige 'verloofde'.... En bovendien nam de opstelling van de groep al zijn aandacht in beslag.

'De oudste mevrouw, de overgrootmoeder, in zittende houding, dat sprak vanzelf. Dan: de grootmoeder.... links?, of rechts? En u, mevrouw, de Mama?'

Ja, heel artistiek kon het met den besten wil niet worden. Tot zijn reputatie van beeldend kunstenaar zou dit onderwerp weinig bijdragen.

Maar op de kleine estrade, die hij ten einde raad had aangerold, kwam plotseling, onvergelykelyk rijk en kunstzinnig, de doopjurk op Oma's schoot tot haar eindelijk recht! Een waterval van kanten en linten, van kniehoogte, tot op, tot over den grond. En daarboven, nog juist met het bloote oog te onderscheiden, het hoofdje van den kleinen Adri - die tot dusver zich te gedragen wist - als een behaarden speldeknoop.

De moeder van Letje verstoorde toen weder de regie. Zij wenschte plotseling het kapothoedje af te zetten, waarmede zij, aan ronde hoeden gewend, zich vandaag voor het eerst aan den grootmoederlijken stijl had aangepast. Daarom behoefde zij er echter nog niet dadelijk mee vereeuwigd te worden. En nadat zij tot blootshoofds besloten was, oordeelde ook Letje het raadzaam vanwege de symetrie.... Gelukkig hing er in het atelier een spiegel.... Zoo, gecoeffeerd à la Rika, kon zij niet op de groep verschijnen.

Zij moest het even overdoen....

De oer-moeder hield, onafhankelijk en beraden, den haren, die bovendien nauwelijks den naam van een hoed verdiende, een notedopje aan haar achterhoofd, waar de haarportières grijs en statig uit plooiden, op, Andreo Battagiore toonde geduld, hij had er zijn middag voor gezet, maar den kleinen man was het waarlijk niet kwalijk te nemen, dat hij na al deze vieren en vijven - op het suprême oogenblik - rien ne va plus - zich niet langer bedwingen kon. Een

schok schoot door de verstarde plastiek.... en geen haar had het gescheeld of Zuster Jenny, van den achtergrond toegesnel, was bij de trap der moeders, geheel of gedeeltelijk, ingelijfd. De photographie dook nog juist bijtijds onder de huif uit om te zien welk een droevig mispeltje er van het lieve kindergezicht was overgebleven.

De zilveren ramelaar réusseerde niet, het elastieken eendje schoot te kort; het koor der: 'dada' en 'kiekerdekiek' knikkende dames mocht niet baten. Noch het machteloos-vleiend: 'Aatje is zoet, hoor!' der jonge moeder, noch het paedagogisch: 'Moet Adriaan voor zijn je-weet-wel hebben', van den kant der grootmama.

De aardbeving, door de knieën der overgrootmoeder teweeg gebracht, had op den onverschrokken knaap, bestemd eenmaal het vaderland te dienen als luitenant van de schutterij, niet den geringsten vat!

'Jongeheer, nu moet je goed kijken. Ik tel een, twee, drie.... en weg vliegt het vogeltje!'

Het bloed steeg Letje, de moderne moeder, naar de alreeds brandende wangen. Alsof Adriaantje, een kind van zes weken, gevoelig zou zijn voor die versleten truc!

Toen haalde Andreo Battagiore, tot alles bereid om de situatie te redden, zijn zilveren remontoire uit zijn zak, knoopte zonder aarzelen zijn vest los om het haakje uit het knoopsgat te bevrijden, en liet het

aan de gouden ketting bengelen.... bengelen, rakelings langs Aatje's neus-beginsel.

En dat hielp! Zijn trekken ontspanden zich, door de natte spleetjes glom de pupil.

'Och, hij lacht!' riep Letje, en al haar genegenheid stroomde in één blauwen oogopslag thans weder naar den man, die dit wonder aan haar zoon had verricht. Zij nam het horloge van hem over, terwijl hij zich in zijn tent terugtrok, Mama klaagde over een slapenden voet, en Oma dreigde in te dutten.

'Da-da!' Is het niet prachtig!.... Wat zegt hij nu wel!....'

'Ppp....!' blies Adriaantje. Maar het horloge van Andreo Battagiore kwam als een nuttig symbool mede op de voortreffelijk geslaagde groep der vier generaties.

Het portret bleef, nadat ook de luister van dezen Dimanche de babtème weder was vergaan, de laatste herinnering aan Oma, bestemd eenmaal te worden vergroot, en als pendant van den overleden grootvader, Johan Boudewijn, den schoorsteen te flankeeren in dof-ebben lijst. Tot aan den dag, waarop een logeerkamer zich zoude ontfermen....

Het opende de rij van Adriaantje's 'Bilder-Galle-rie': Aatje op het schapevachtje, met het ééne bloote schouderdje, met het houten paardje, met den hoepel, in het broekje, en in het verkleedpakje....

Het bewaarde, dank zij het horloge, een vriende-

lijk souvenir aan Letje's 'jeunesse', welke voor het overige rustig bleef gepasseerd.

Een jaar na dezen dag stapte de voorspoedige oudste zoon al aan zijn vader's hand en mocht deze hem vertellen van den ooievaar, die nu weldra weder op het platte dak zou nederstrijken om Adriaan een zusje te brengen. De moeder was alreeds van den vloer. Tot verademing van Rika, die na ettelijke schermutselingen met Mevrouw - Letje leed veel aan migraine, niettegenstaande zij met haar tijd meeging en van den eenen specialist naar den anderen liep - ten slotte door Mijnheer met geld en goede woorden was overgehaald alsnog te zullen blijven.

't Moest er bij komen.... bij den snellen groei van het gezin!

Om 'Mijnheer' deed ze 't, zei Rika, 'anders was ze al lang en breed....'

Och, zuster Jenny had in haar tijd geen ongelijk toen zij omtrent het mannelijk succès profeteerde: 'Voor den een komt het vroeg, voor den ander laat....'

Letje had thans een baker geëngageerd, gedeeltelijk omdat Francoise bij haar tweede bevalling overstag was gegaan, gedeeltelijk op grond van eigen ervaring. Beter ten halve gekeerd, dan ten heele gedwaald. Vrouw Bozuwa zat juist acht dagen zilver te poetsen in de keuken, toen de gebeurtenis zich andermaal meldde. De rammelaar en de kroes van Adriaantje, voor haar, die bestemd was alle huldeblijken tweede-hands te ontvangen; de flesschen-

bakjes en de peperbus.... Want ditmaal zou Letje het doopmaal in haar huis niet ontspringen. De boojen van Oma werden een jaartje ouder. En Mama zat weder zonder.

“t Zal de laatste nog niet zijn,” voorspelde de ineere-herstelde aan Rika - zij was in het vak vergrijsd en een best mensch, al drukte zij zich niet altijd zoo dichtertlijk uit als een verpleegster - ‘als de pan eenmaal aan ‘t glijden is....’

En ditmaal was het een dochtertje, de rijkelui's-wensch binnen twee jaren vervuld. Een Aletta, Johanna, Boudewina, bij verkorting en tot Oma's ergernis ‘Zus’ genaamd. Zus was blond, men zou zeggen: een tikje aan den rossigen kant....

Besluit

Waar hij zat sliep hij, Mr. van Balen Janssen. De neiging van wijlen zijn vader, wiens voorbeeld hem sterkte van de wieg af, en wiens voetstappen hij drukte, in het zweet zijns aanschijns, van eerepost tot eerepost. Noblesse oblige... Had al niet zijn grootvader uitgeblonken als Regent van het Weeshuis, Commissaris van de Spaarbank, zijn sporen verdiend als Penningmeester van de Kegelclub, als Quaestor van het Leesgezelschap, om te sterven als Eere-voor-zitter van de Sociëteit Concordia! Met hart en ziel gaven deze mannen zich aan de op zich genomen taak, moest het zijn ten koste hunner particuliere belangen, hun nachtrust, hun gezondheid. Op hem kwam het aan, als notabel burger van middelbaren leeftijd, den roem dezer dynastie hoog te houden in den versnelden levenspas!

De spoorweg-coupé bood den heer Janssen in dit verband een schier nog veiliger retraite dan het litsjumeaux, waar het telefoontoestel, links van zijn oor, zijn dromen bedreigde en zijn echtgenoot, rechts, een euvel harer kinderjaren, waarvan haar moeder haar met een flanelle muilkorfje vergeefs trachtte

te genezen, ook in het huwelijk niet had afgeleerd. Alhoewel het reizen-voor-genoegen in zijn familie tot de hooge uitzonderingen behoorde, was hij er toch niet bepaald afkeerig van, gelijk het meerendeel zijner mannelijke kennissen, die louter wegens het niet-ophouden hunner, elkander voor den Pilatus, het Forum Romanum en het Karlsbader-bronzout opruiende vrouwen, op gezette tijden bezweken voor dit dérangement. De zijne was niet exigeante. Zij wilde, wat hij wilde. En hij wilde desnoods wel. Als hij maar eenmaal zat...!

Mevrouw van Balen Janssen, tegenover dezen welwillenden echtgenoot, in de tweede klasse niet-rooken, welke hen voerde naar Parijs, vertoonde met haar lorgnet op, haar onderkin uit, haar mond correct gesloten en 'Paris et ses environs' op haar schoot, inderdaad een alleszins betrouwbaar menschenbeeld. Niet, dat zij, na dagen van denken en pakken, het zilver opbergen en afscheidsbezoeken brengen, niet moe was, niet waardeerde dat ook zij 'zat', niet verlangde... Maar het was haar nu eenmaal niet gegeven te dutten in een andere dan streng horizontale houding en in het officiëel costuum van den nacht. Zij wist dit. En ook haar echtgenoot wist dit. Vandaar dat hij in volle gerustheid... Negen uren hadden ze voor den boeg.

Louter voor genoeg mocht deze reis intusschen niet beraamd heeten, doch een probleem van ettelijke

jaren: op welke wijze de heer en mevrouw van Balen Janssen hun zilveren bruiloft zouden vieren? was er ten beste mee opgelost.

Hoe had ze haar levenlang opgezien tegen de huiselijke jubilea, mevrouw Aletta Janssen. Tegen heel dien stoet van periodiek terugkeerende kalenderdagen, waarvan een verhoogde levensstemming werd verwacht.

Aan niemand had ze dit gebrek aan erkentelijkheid, dat haar een stille schande en een misverstand met den hemel toescheen, ooit durven bekennen. Gelukkig gehuwd, moeder van twee welschappen kinderen en gezegend ook in het stoffelijke, kon zij het zichzelf al niet verklaren, noch vergeven. Geen dezer feestdagen echter - of het moest de Koperen-bruiloft zijn geweest, twaalf-en-een-half jaar geleden met een diner in Concordia luisterrijk herdacht - had haar in het vooruitzicht benauwd als deze, die nu vóórlag: de dag, waarop ze vóór vijftwintig jaren stond met Adriaan voor den Burgerlijken Stand.

Niet om door te komen...! Maar hoe waren ook de tijden veranderd! Oma, de reddende engel bij elk familie-record, dat tot de poëzie van eten en drinken leidde, sinds jaren ter ruste. Mama haar den vorigen winter in het familiegraf gevolgd... Zij, Letje, plotseling de oudste, de stille kracht, het overleefd tijdperk ten opzichte der buitensporige kinderen, van welke zij nauwelijks gelooven kon, dat het de hare waren, verwekt in wettigen echt.

Ter eere van deze kinderen was het diner met bal na in Concordia, waarop haar man zwak had, die hechtte aan traditie en in het bestuur van Concordia zat, moeten vervallen. De jonge Adri, de dichter van 'Het Nieuwe Bewustzijn', verkeerde uitsluitend met de Muzen, terwijl Lettie, de dochter, die studeerde, zij weifelde nog steeds waarin, weigerde haar vrienden en geestverwanten te wagen aan een zoo burgerlijke apotheose van het ouderlijk geluk. Toen zij daarop hun eigen vrienden, hun in den loop dezer vijftwintig jaren trouw gebleven, optelden, bleek ook dit succès niet noemenswaard... Het getal zou met opgerakelde familieleden van heinde en ver en met kennissen, waarvan je niet wist wat je aan hen had, moeten worden geflatteerd, om de groote zaal van Concordia eenigermate tot haar recht te doen komen. En welk een probleem bood dan nog de plaatsschikking... Sedert Grootmama's nalatenschap, welke overigens niet beneden de verwachting was gebleven, verkeerde de geheele familie van Letta's zijde in onmin met tante Lize, de inhalige... Terwijl ook twee ooms van Adriaan elkaar 'niet zagen'. Het zou zelfs de vraag zijn, of die onder deze omstandigheden niet beiden bedankten... Dat scheelde dan ook weer... Nu, en om faute de combattants het feest in huis te vieren, in de suite, die zich aan een bescheiden vorm van voldoening aanpaste... Tegen deze mogelijkheid verzette zich de zilveren bruijom met klem! Hij kende zijn huisvrouw thans een kwarteeuw en begaf zich

wat haar weerstandsvermogen betreft, in geen risico's meer. Na de vele jaren, waarin zij zijn belangen trouw en ijverig behartigd had, gunde hij zijn Letje op dezen dag, die gelukkig slechts éénmaal in een huwelijksleven voorkomt, ook van harte een beter lot! Maar welk?

Het voorbeeld van Françoise bracht, als altijd, uitkomst. Die was met haar man een jaar te voren bij gelegenheid van deze zelfde gebeurtenis naar het eiland Corsica gereisd. Zóó ver behoefde het nu niet, meende Mr. Janssen, ieder moest rekening houden met zijn eigen portemonnaie en tegen het sla-oliedividend was nooit te concurreeren geweest. Maar in het denkbeeld zat veel goeds. Sedert hun huwelijksreis waren Letta en hij niet in Parijs... Een achttal dagen in de Lichtstad, met tot slot, ter viering van den onvermijdelijken datum, een intiem feestmaal te Brussel, waar zij de kinderen, als die zich tenminste daartoe zouden willen leenen, zouden ontvangen in het Grand-Hotel.

De tranen sprongen de zilveren bruid in de oogen bij dit voorstel, dat aan zoo vele vergeten ontroeringen raakte en waarbij het hetsch visioen van de tafel in T-vorm, den tempel van vanille-ijs en de toasten, plotseling in het niet verdween.

– Vijfentwintig jaren... overpeinsde mevrouw Janssen, terwijl zij den overbuur in stilte gadesloeg en zich verheugde, dat er tot dusver in deze coupé geen

andere reizigers waren gestapt om zich met haar te vergasten aan den aanblik des mannelijken slaaps. Hij mocht er nog zijn, vond ze, al liet het overbelaste leven van den tijd niet na zijn stempel te drukken ook op dit ietwat aangevlamd gelaat, en al droeg zijn eenmaal te slanke gestalte het sieraad van den gevorderden leeftijd, gemarqueerd door een grijs vest, een weinig à outrance... Na vijftientigjarigen omgang kon zij bovendien zijn karakter, van meer beteekenis dan dit vergankelijk schoon, beoordeelen. Wat weet een jong meisje, op het punt den grooten stap te wagen, welbeschouwd daarvan...! Adriaan was iemand, dien men moest kennen, dat zei iedereen; iemand, die misschien niet dadelijk een buitengewonen indruk maakte, maar daartegenover bij nadere kennismaking verbazend meeviel. Met welgevallen bleven haar oogen, over het 'so-easy', op hem rusten... Van lezen kwam bij het schokken van dezen internationalen trein toch niet veel en ze mocht op de kathedralen van Parijs wel een oogenblikje verpozen...

- Vijftientig jaren... dat zij te zamen stapten in de eerste klasse coupé, die hen voerde, langs deze zelfde ijzeren paden, naar die ééne vreemde bestemming, waarvan men als zedelijke en inschikkelijke menschen niet terugkeert... Voor ditmaal had Adriaan, met haar goedkeuring trouwens, tweede genomen. De democratie won meer en meer veld, en in het buitenland, waar toch niemand je kende...

Als de dag, als de nacht van gisteren, kwamen haar

de bijzonderheden van dien proefrit en zijn gevolgen weder voor den geest. Ook het heimwee, dat haar aan de Côte d'Azur verraderlijk achterhaald had... Zóóver van huis gingen ze nu gelukkig niet. Och, al die oorden, met hun overdreven mooie namen, je kon het wel vooruit voorspellen, dat het tegenvallen moest...

- Vijfentwintig jaren van oprechte trouw... tenminste ze geloofde niet, dat Adriaan... ooit... Hij mocht dan, lang geleden, voor die roodharige kinderjuffrouw niet geheel ongevoelig zijn gebleven... Dit had zij bijtijds ingezien, het meisje onder een voorwendsel verwijderd, en zichzelf weder aan de kinderen gewijd. Françoise was al een jaar vroeger zoo verstandig geweest. 'Men moet,' zei ze, 'de verzoeking niet in huis halen'. En een moeder, die haar kinderen aan ondergeschikten overlaat, is alreeds om die reden medeplichtig...

Maar was ook zij in deze jaren - zij durfde het zich eindelijk bekennen - wel geheel zichzelf geweest? Hoe heette hij toch? die jonge schaakvriend van haar man, welke avond aan avond, over de heerscharen heen, zijn zwarte oogen zoo veel-zeggend en doordringend op haar richtte, dat zij er den volgenden dag nog licht van in haar hoofd was? Tot ze, op den rand van het verderf misschien, maar nog juist aan de landzijde, haar bezinning herwon en, als werd het haar geopenbaard, begreep, dat het voor een gehuwde moeder geen pas gaf zich in zúlk een blik zóó wèl te gevoelen... En hem dit toen met zooveel tact

liet blijken, dat hij onmiddellijk weg bleef. Heelemaal. Of dit nu bepaald noodzakelijk was geweest? In elk geval had zij het van haar kant minder plotseling en minder radicaal bedoeld en waren na dit intermezzo de avonden met Adriaan haar dubbel lang gevallen. Maar alles went, en met gewetenswroeging had zij zich in die dagen op het schaakspel toegelegd. Achterna beschouwd, wilde zij het nog slechts loven, dat de jonge man in quaestie - Alfred... heette hij, dezelfde naam als van dien Franschen dichter, over wien hij het altijd had - dat Alfred zonder eenig blijk van hartzeer het zekere voor het onzekere nam, en zij behoed was gebleven voor den strijd, die in den modernen roman tot gouden uren mag leiden, maar die in het dagelijksch leven het slechts tot schaamte en berouw brengt.

'Adriaan!'

Hij schrikte niet gering!

'De kaartjes, man... Laat mij ze bewaren, dan behoeven ze je niet meer te storen.'

Hij weigerde beslist. De man was het hoofd van het huisgezin. En hij sliep ook eigenlijk niet... zat slechts met zijn oogen dicht...

'Gerust, hoor!'

Tot in het holle van den nacht had hij op zijn dochter gewacht. Uit plicht en beginsel. Op dit punt stond hij pal als Van Speyk: den sleutel kreeg Lettie niet mee! Al duurde haar dispuut, haar dancing of haar

spiritistische séance tot den dageraad, een jong meisje, zij mocht zich, terecht, verbeelden haar ouders over het hoofd te zijn gegroeid, bleef een jong meisje. Hij liet dat maar niet allemaal gaan, als vader. Ook de zijne had, wat de dochters en de dienstboden betreft dezen teugel strak gehouden. En daarom schikte hij zich in de nachtwake tot het kind - een koele schoonheid, die hem, in het bewustzijn van zijn verwarde haren en verwezen vadergelaat, bij het nachtelijk rendez-vous wel wat intimideerde - onder de ouderlijke vleugelen was teruggekeerd.

Zijn vrouw had de moederlijke pretenties reeds lang afgelegd. De ouders waren de slachtoffers van den tegenwoordigen tijd, gelijk de kinderen de slachtoffers van den verleden tijd waren geweest. In de vredige dagen van Mama, Papa, en niet-te-vergeten Oma.

‘Adriaan... Vertelde Zus nog iets?’

‘Neen...’

‘Wie bracht haar thuis?’

‘Ik weet het niet. Zij kwam met een auto.’

Duister waren de tijden. Geen pijn op te trekken met wien dit meisje zich nog eenmaal verloven zou? Vandaag scheen ze met het gansche studentencorps te verkeerren in dien voorbereidenden staat; morgen verklaarde zij zich tegen het huwelijk, gelijk haar broeder Adri, welke in zijn kring voor een genie doorging. Scheiden vonden deze kinderen even onbelangrijk als trouwen, en een normaal gezin eigenlijk het

aankijken niet waard. Grootspraak, waar ze in hun hart niets van meenden. Op laster af! Zóó van gisteren was Lettie's moeder nu ook nog niet op het gebied van de eeuwige liefde. Over dit onderwerp wist ze tenminste mee te praten. De bestemming der vrouw... onloochenbaar. Maar ze moest een beetje willen mee werken... Al werd dan het moederlijk geduld wat langer op de proef gesteld sinds de vruchtbare partijtjes met pandverbeuren, in dringende gevallen: den put, tot het verleden behoorden, eenmaal moest toch de ware Josef komen, die haar niet slechts ten dans, maar formeel ten huwelijk voerde...

Intusschen scheen ook de vaderlijke eerezucht, wat den stamhouder betreft, nog ver van de wijs. Françoise had het den somberen jongen, achter zijn uilenbril, altijd wel aangezien, dat hij voor artistieke doeleinden in de wieg was gelegd, en oordeelde het bekrompen hem bovendien met examens lastig te vallen.

Adriaan Senior stond niettemin op de Rechten gelijk zijn vader tegenover hem op de Rechten had gestaan.

De moeder, nimmer positief, wist niet wat ze hopen of vreezen moest.

Van den 'Aan mijn moeder' opgedragen bundel 'Mystiek' bleef haar elke letter mystisch, maar Adri Junior troostte haar: dit was, zei hij, nu juist wat hij met deze gedichten had willen uitdrukken.

En in één ding moest zij den ouden heer, gelijk

deze zoon thans haar Adriaan noemde, bijvallen: De drukkosten, door den vader in gelatenheid gedragen, waren tot daar aan toe, maar in perkament had dit dunne boekje - twaalf bladzijden, waar, als een vliegerstaartje in de ijle lucht, hier en daar een regel op gedrukt hing - niet gebonden behoeven te worden. Ach, het kon haar nog aan het hart gaan, dat haar derde en laatste kind op jeugdigen leeftijd gestorven was. Zij had zoo graag één onbegaafd kind gehad, en deze kleine Johan Boudewijn was van zijn geboorte af achterlijk. Het bezit der beide bolleboozen baarde de arme moeder een dagelijkschen strijd: moest ze zich scharen aan de zijde der jeugd, die de toekomst inhield, of bleef het onder alle omstandigheden haar plicht pal te staan naast den behoudenden man en vader...?

‘Adriaan...?’ Het was met Adriaan als met de telefoon: een gesprek brak af, plotseling en op onnaspeurbare wijze. Mevrouw Janssen trok de reisdeken zorgzaam over de grijs gestreepte knieën van zijn keurig reispak en nam uit de tasch de, aan het ontbijt nog opgezette, jumper voor Lettie, die zich trainde voor een tennismatch te Helsingfors.

Elke man van beteekenis zag er tegenop uit te breken. Al viel hij er, om zoo te zeggen, bij neer. De sporttentoonstelling, waarvoor men haar man, die zich nimmer aan eenigen tak van lichaamscultuur te buiten ging, het penningmeesterschap had opgedragen en die met een hoogst nadeelig saldo sloot, vergde

van zijn vermogens het uiterste. Het bezoek van den Prins, waarbij zich tal van lieden op den voorgrond drongen, welke voor het welslagen geen hand uitstaken en geen cent bijdroegen tot het waarborgfonds, hadden zoowel de kas als de zenuwen van den penningmeester uitgeput. De ontvangst was ontegenzeggelijk waardig geweest. Zijne Hoogheid had bij zijn vertrek aan den Burgemeester herhaaldelijk zijn hooge ingenomenheid met deze opmerkelijke praestatie betuigd. En het moest uitsluitend aan kuiperij geweten worden, dat daarop de Voorzitter en de Secretaris beiden de Orde van Oranje-Nassau ontvingen, en de penningmeester niets.

Adriaan trok het zich niet aan. Natuurlijk niet. Het was, zei hij, in den tijd dien wij beleven, meer een eer zich niet koninklijk te onderscheiden dan wel, zóó lichtvaardig werd er van hoogerhand met de lintjes omgesprongen. Maar in aanmerking genomen hoeveel moeite hij zich, als vaderlander, voor deze tentoonstelling had getroost, wat hij er aan ten koste legde, en welk een deel van zijn nachtrust aan de hopeloze aftreksommen was gegaan... ja, dan kon hij de vrienden, die het een onrechtvaardige zaak noemden, geen ongelijk geven.

Zijn vrouw begreep... 'Stille wateren,' zei Oma zaliger, 'hebben diepe gronden.' Negen uren vis-à-vis dit stille water gezeten, kon mevrouw Janssen het nauwelijks meer verkroppen, dat kale knoopsgat, als

een versch lidteeken, een gapende wond! En nooit zou zijn - dann werden Weiber zu Hyänen! - nooit zou zij het den man van Françoise vergeven, die, omdat er niemand anders te vinden was geweest, zich het voorzitterschap van deze tentoonstelling had laten aanleunen en met het eerelint ging strijken, dat Adriaan toekwam. Een voorzitter van niets, behalve dat hij - o, dat eeuwig struikelblok! - speechen kon. Woorden! Nu goed... deze gave had hij dan op velen vóór, met Adriaan bleef het hakkelen... Maar moest hij daarom boven de geheele stad verheven worden en Françoise, met een gezicht of het haar toekwam, bij elke officiële gelegenheid de plaats naast de vrouw van den burgemeester innemen?

Aan Letje's breinaalden was het hoorbaar hoezeer dit onderwerp haar hartstochten ontketende, ze knetterden als het ware tegen de vredige geluiden aan den overkant in.

De vriendschap met Françoise had door deze tentoonstelling een deuk gekregen, het kon niet anders! Was het niet haar vrouwelijke eerezucht geweest, die den onbeduidenden sla-oliefabrikant had voortge-zweept op de maatschappelijke ladder van sport tot sport... Tot lid van den Gemeenteraad toe! En dit alleen omdat hij zich voor - hoe heette het? - zoo iets buitenissigs als Christelijk-Historisch uitgaf, terwijl Adriaan eerlijk was gebleven degene, die hij was: Nederduitsch-hervormd en liberaal, gelijk zijn vader en zijn grootvader. Den weg naar de Tweede Kamer,

zei men. En niettegenstaande ze geen van beiden een noot muziek kenden - Françoise was over de Etudes van Czerny al gestruikeld - Voorzitter van de Afdeeling Toonkunst! Tegen dat span kon niemand op! Het einde zou de lasten dragen. Ver boven hun kracht leefden ze, trots de sla-olie en tal van emolumenten, die hij als Commissaris van dit en van dat maar in zijn zak had te steken. Den heelen winter officiële diners en artistieke soupers, waarop eerste-rangs musici werden genoodigd met nog andere kunstenaars van slechte reputatie. Kieschkeurig waren ze niet! Als Çoise in haar schaamteloze toiletten maar schitteren mocht...! En als die man van haar maar kon speechen!

‘Adriaan!’

De noodkreet van het hart.

‘Och... ik dacht, dat je wakker was. Dat spijt me...’

‘Waar zijn we, vrouw?’

‘Ik weet het niet. Zeg... heb je Françoise van de week gezien met die hoed? Ze zaten aan een tafeltje vlak vóór de muziektent?’

‘Met een hoed? Neen... ja... ik herinner me, dat ze een hoed op had... maar...’

Wat had je aan een man, dacht Letje, wat had je eigenlijk ooit aan een man! Hoorende doof en ziende blind...

‘Een omgekeerde bloempot, waar haar heele hoofd in verzonk. Hij stond haar totaal niet.’

‘Niet...? Zóó... Wel...’

Kortsluiting...

Mevrouw Janssen rolde de jumper op. In haar eenzaamheid sloot ze de oogen en haar oproerige gedachten legden zich neer. Hoe ver waren ze al van huis... Lettie zat nu bij de promotie van haar vriendin, de oudste dochter van Françoise, die even eierzuchtig als haar moeder was, en daarbij een vlug hoofd had. De jonge Adri moest dien middag in zijn Letterkundigen Kring een lezing houden. Het tegenwoordige leven stelde eischen; de Kring telde nauwelijks leden; alles kwam op het bestuur neer. Een lezing... over dienzelfden dichter... Alfred de Musset... met wien zij in haar eerste huwelijksjaren... Mevrouw Janssen's oogleden knipten zwáár... Zij zette haar lorgnet af. Misschien dat ze, niettegenstaande ze nooit sliep... toch even het goede voorbeeld... volgen kon... Alfred de Musset... Een paar oogen, welsprekend en doordringend, bloeiden op in een gezicht, dat nochtans de trekken van den heer van Balen Janssen behield. In de raampjes der coupé ontloken paradijzen... En in het knoopsgat van het grijs-gelijnd colbert begon het eensklaps te knoppen: oranje, blanje, bleu...

Het verkeer der wereldstad was sinds de wittebroodsweken van de Janssens kolossaal toegenomen. Zij moesten nog acclimatizeeren en zagen elkaar, als nieuw geboren, in een nieuw licht. Mevrouw merkte op, dat het reizen een kunst is, welke niet

ieder zich - men mag op den geboortegrond een geacht ingezetene, een bekwaam bestuurslid zijn - bij den eersten stap op vreemden bodem eigen maakt. Mijnheer, van zijn kant, verwonderde zich hoeveel minder het silhouet van zijn echtgenoot hier voldeed dan ginds, en hoe bezwaarlijk het zich aanpaste bij het rythme dezer straten. Het oversteken bracht voor beide partijen ongekende moeilijkheden mee. De avonden, als gedrenkt in het schichtig reclamelicht en den geur van benzine, bleken niet zonder levensgevaar. De nachten in het, naar Fransche zede, tweepersoonsledikant, waren, vanwege de ongewoonte, warm, en niet gerust...

En wat moesten ze in vredesnaam den geheelen dag uitvoeren in Parijs! Wat deden anderen er? Zij, die naar deze stad van liefde en lust opgingen in de eerste plaats om er te eten, hadden het bij het rechte einde. Waarom het te ontkennen? Elke leeftijd biedt inderdaad zijn eigen genoegens. Adriaan hechtte op den zijnen - hij kwam er rond voor uit - aan een lang en uitgelezen menu. En Letje heugde de tijd niet, dat ze met haar bord naar boven werd gestuurd. Hier bleek de opvoeding dan nu eens niet te hebben gefaald! Haar gansche verschijning bewees, hoe ook mevrouw van Balen Janssen, niet minder dan haar echtgenoot, in deze latere jaren aan hun tafel eer bewees.

Evenwel, alles heeft zijn grenzen en men kon met den besten wil niet meer dan den halven dag aan de Fransche keuken wijden. Na het déjeuner een

dutje... en dan stonden ze weer...? Afstanden telden niet, sinds de taxi's de fiacres verdrongen, de bezienswaardigheden waren in één dag afgereden. Trouwens Letje, met zin voor het heroïsche, stelde alleen belang in het graf van Napoleon en begeerde voor het overige winkels te zien, Françoise had haar de adressen der 'Haute Couture' opgedrongen en zij voelde zich zedelijk verplicht... Haar man doorzag dadelijk wel: de Fransche taille verschilde dermate met de Hollandsche! Op elken drempel liet hij alle hope varen. Men moest al zoo nauwgezet en onverschrokken zijn als Letje om zich desniettemin, getrouwelijk volgens het lijstje, van den eenen spiegel in den anderen te werpen. Ten voeten uit. Zelfs tegen een hoed à la Françoise zou ze niet op hebben gezien, zóó waren haar oogen in die weinige dagen reeds gerijpt voor de Parijsche mode, die het bloempotje, en geen ander - de stad was ermede bezaaid - streng gebod.

Helaas, ze bleven alle dobberen op het peper-en-zoutkleurig monumentje, recht op de kruin van haar hoofd, dat ze, in weerwil van den vleidendsten drang der modistes, niet prijs gaf.

'Mon mari m'aime ainsi', zei ze, met het vuur aan de schenen, en de waardigheid eener Geuzendochter. En de Françoise, die in het rijk der liefde haar eigen discrete ervaringen had, sloeg op den 'mari'... maar ook geen blik.

- Waar was het einde... meende Letje, terwijl ze aan Adriaan's arm geklemd, als in de dagen hun-

ner verloving, herademde in den Jardin du Luxembourg - wanneer een vrouw in dit doolhof van kleuren en geuren met de muts gooide naar elk overblijfsel van fatsoen! Wie garandeerde haar, dat ze er ten slotte niet uitkwam, onherkenbaar, als een dier opgeverfde personen, van welke ook haar man, naar hij voorgaf, slecht afkeer gevoelde. Zij bleef, die zij was: een 'dame', zooals haar moeder en grootmoeder, elk naar haar façon, een dame waren geweest, en zooals, vreesde ze, haar dochter geen dame meer zou wenschen te worden. Een gevoel van verinnigde saâmhoorigheid beving haar in deze idyllische houding ten opzichte van haar natuurlijken beschermer, die mede de keuze van Mama, Papa en Oma was geweest...

Na vijfentwintig jaren was je aangepast, wist je wat je aan elkaar had. Misschien zelfs, wat je aan elkaar niet had...

En ook Adriaan se souvenait un temps... Hij piekerde, het zat hem al maanden dwars, wat hij zijn goede vrouw, de moeder zijner kinderen, toch moest bieden als blijk van zijn echtelijke hulde op den grooten dag, die met rasse schreden naderde.

Zij was niet difficile... maar het kwam hem toch voor, of hij in deze vijfentwintig jaren, nog nooit haar rechten smaak geraden had. En ze vond het eigenlijk altijd zonde...

Ja, ja, zoo was zij... als meisje, als vrouw, als moeder - hij ging in zijn gedachten de vele jaren nog eens na en overtuigde zich van haar ontelbare deug-

den: eenvoudig, overlegend, zichzelf wegcijferend, offerend desnoods...

Aan de tinteling in zijn rechterarm werd hij intusschen, en min of meer symbolisch, ook den druk dezer jaren gewaar...

Waren de dagen afmattend van wederzijdschen ijver om het reisje - zinnebeeld der levensreis - naar den eisch te doen slagen, de avonden boden een schier onoplosbaar probleem. Als moeder van een dichter was mevrouw Janssen aangewezen op het 'Théâtre Français'. De heer Janssen stelde daar van zijn kant het bezwaar der Fransche taal tegenover, die voor hem nog altijd vele geheimen bezat. Het was hem eenvoudig onmogelijk bij een klassiek werk wakker te blijven en niemand kon hem kwalijk nemen, dat zijn hart derhalve overhelde naar de gelegenheden, waar de internationale omgangstaal uit oogen en struisveêren is samengesteld, en het rooken wordt toegestaan. Men zou zeggen: elk op zijn beurt, en alles op zijn tijd. Maar hier zat nu juist de moeilijkheid. Waar kon een man, afgaande op de geestdrift zijner societeitskennissen, een vrouw, zoo kuisch geboren en getogen als Letje, gevoegelijk invoeren? Alhoewel noode, hij moest het hun toegeven: Parijs was een stad voor den man-alleen.

Bleef: de groote Opera... Schoon hij ook daar, fauteuil d'orchestre, en juist aan de zijde van het koper en slagwerk, bij den zegevierenden intocht van Radamès en zijne dapperen, als in een orkaan gewiegd, stil-

Letjes bezweken was... Letje, opgaande in Aïda's lot, had gelukkig voor dezen krijgsheld der werkelijkheid geen oog over. Zoodat hij, arm in arm dalend van den escalier d'honneur, haar opgetogenheid over Verdi's meesterwerk en den onvergetelijken tenor met tact kon deelen. Want hij wist hoezeer zij, opgestoot door haar vriendin Françoise, hechtte aan den kunstzin bij een man. Het zat in de lucht... Tal van vrouwen voelden zich onbegrepen in dezen tijd omdat haar echtgenooten niet van Mahler hielden, en Richard Strauss vereerden om den 'Schönen blauen Donau...'

Was het wonder, dat zij, na al dit goede beproefd te hebben, op de helft van hun séjour den weg hunner landgenooten regelrecht volgden en hun tenten opsloegen op het terras van het Café de la Paix? Dat zij radicaal afzagen van de waterwerken van Versailles en het Bosch van Fontainebleau, en een album kochten met de meesterstukken van het Louvre? Adriaan zou al lang niet meer geaarzeld hebben, maar Letje durfde Françoise niet onder de oogen te komen en bleef op de been tot ze geslaagd was met een japon, die op haar maten was gemaakt, en die ze derhalve aanvaarden moest, ondanks de teleurstellingen van stof en snit...

Maar toen ze er eenmaal, in een beschut hoekje, hun draai gevonden hadden, 's morgens voor een kopje koffie, 's middags voor de thee, en verder van appétitief tot pousse-café, en al wat daaromtrent ge-

brouwen wordt, begrepen ze ook opeens, dat de menselijke krachten gemeten zijn, en de boog niet altijd gespannen kan blijven. Adriaan geraakte er, mede door de gedachte aan zijn kantoor, waar hij binnenkort weer hoopte te zitten, en den vertrouwelijken geur zijner gesmokkelde sigaren, geheel in zijn element. In huis betrachtte hij de matigheid, in alles, maar een man wil dan toch wel weten, dat hij uit is...

‘Garçon...!’

De vrouw is van oudsher meer gecompliceerd. Zij zou het niet onder woorden weten te brengen, Aletta Janssen... maar het gevoel, dat haar op dit uitgelezen plekje gronds, in het hartje van de stad des vermaaks, verraderlijk be kroop, was verwant aan het gevoel harer jongste jeugd, toen ze met Marie, de meid, in de vensterbank gezeten, naar de kermisgangers keek... Het bracht haar de kindervisites voor den geest, waar ze - Heil! 't was in de Mei! - geregeld met den saaisten pater overschoot. Het nam, terwijl ze droom-oogde naar het woelig trottoir, beurtelings de gestalte aan van Radamès en van den Italiaanschen fotograaf... ja, voor namen had ze geen hoofd meer... En ten slotte voerde het haar tot niemand minder dan Napoleon...!

De groote Corsicaan was, volgens den gids, welke hen op dien regen-Zondag rondgeleidde door de zalen van Malmaison, voor de vrouwen niet zeer schappelijk geweest... Ja, nu...! In zóóver had ze het met Adriaan al niet beter kunnen treffen. En het was

ook niet, dat ze klaagde... Vijfentwintig jaren... Een beste man... Het had niet veel gescheeld, of het broche met een 'A' van brillanten, dat hier in de Rue de la Paix voor een juweliersraam te flonkeren lag, was ingepakt geweest... Maar wat geeft een moeder van een volwassen dochter - zoo luxueus als haar Lettie - nu voor zichzelf nog om dergelijken duren opschik! Aan het broche met het haar van Grootvader, haar door Oma als souvenir vermaakt, had ze al wat zij op dit gebied behoefde. Een coup de désespoir van den goeden Adriaan, die nooit iets wist te verzinnen. Voor hem handwerkte ze een leunstoel met den nieuwen platten kruissteek, waarvan ze hem op den aanstaanden feestdag de fotografie hoopte aan te bieden. Bij het verlaten van den juwelierswinkel had ze intusschen de gelegenheid waargenomen om het vaderhart te bewegen voor de motor-fiets met zijspan, welke de jonge Adri, volgens zijn zeggen, niet langer missen kon. Als vader was Adriaan taai. Precies zijn vader...

Een glaasje triple-sec? Wel ja, dat wilde ze wel. Voor de verwarming...

'Je zit hier toch aardig', meende haar man, hoe langer hoe meer met deze stad en haar bezienswaardigheden verzoend.

Een vrouw, als een pauw, blauw-groen glinsterend om haar naaktheid, daalde de trappen van de Opera af. Mr. Janssen stond op en begaf zich naar den trottoirrand, om niets van haar te verliezen vóór ze met den man harer jongste liefde in de wachtende Rolls-

Royce, in het tooverland van dwaallichtjes verschoot...

'Gut'... zei Letje verlegen, haast bedrukt, en zweeg een lange poos.

'Le Figaro... Le Journal de Paris... L'édition du soir!'

De heer Janssen kocht van beide een exemplaar.

Hij was een begaafd couranten-lezer en het gebeurde meer dan eens, dat zijn politieke voorspellingen, waarvoor hij op zijn societeit een geduldig gehoor vond, uitkwamen ook. Hij nam de 'Figaro' en bood zijn vrouw de 'ongelukken'. De kellner bracht het verwarmend glaasje en een grog-american 'pour monsieur'.

Op dit vreedzaam oogenblik zette zich een paar aan een juist vrij gekomen tafeltje op geringen afstand van de Janssens. De man, van middelbaren leeftijd, droeg in het knoopsgat van zijn beige demisaison de rozet van de orde van Oranje-Nassau. De te jeugdige vrouw had het aanstootelijk hoedje op, dat hier zijn vaderland hervond, en om haar schouders slingerde zich, barbaarsch, een groote, grijze vos.

'Adriaan!' Tot haar lippen wit dook Letje achter het avondblad terug. Haar man, die zich aan de Fransche Kamerdebatten danig geërgerd had, vond sedert enkele minuten in de rookwolken achter het zijne de de vergetelheid... Zijn Havana viel hem uit den open mond bij het onverwachtsch alarm. En zoo onhandig als een man dan doen kan... Terwijl zijn

vrouw nog een zwakke poging waagde: 'Niet kijken! Houd je weg...' legde hij omstandig de 'Figaro' op het marmerblad, ging er lang en breed voor zitten en vroeg met morgen-frissche stem: 'Wat?' en 'Wáár?'

Later begreep Letje, dat ook aan dit noodlot toch niet te ontkomen zou zijn geweest.

'Dat dachten we wel,' lachte de, in alles fortuinlijke groot-industrieel al van ver, 'dat we jelui hier zouden vinden.' En Françoise, nadat ze haar vriendin omhelsd had, en alle handen waren gedrukt met de hartelijkheid, welke men daar in den vreemde in pleegt te leggen, verklaarde nader:

'Dat vonden we nu toch zóó aardig om jelui hier in de bruidsdagen te verrassen. Zoodra we hoorden, dat er, wegens de rouw om Letje's moeder, van het diner in Concordia niet komen kon, zei ik: Mannie, daar moet ik iets op vinden, wij zijn te intieme vrienden om, onder welke omstandigheden ook, dit groote feit zoo maar te laten passeeren! En nu hebben we het kunnen combineeren met onze reis naar Biarritz, en blijven gezellig een paar dagen over.'

'Gaat zitten,' zei Mr. van Balen Janssen beheerscht. 'En wat zullen jelui gebruiken?'

Geen oog liet Letje, tot in haar diepste ziel verrast, af van het knoopsgat, waar ze thans zóó dicht naast zat, dat ze het had kunnen lichten... Het was of ze, in haar bevangenheid, slechts op dit ééne punt - als

op een kleine schietschijf - haar benevelden blik vermocht te richten.

Wel dacht ze nog vaag, zóó plichtsgetrouw was ze nu eenmaal: Het is toch lief van Çoise om juist in deze dagen naar Biarritz te gaan... Een vriendschap al van de bewaarschool... iets zeldzaams... dat was waar... En ze deed ook niet anders dan dankbaar glimlachen bij al wat Françoise blufte over de promotie van haar dochter - cum laude, daar had je het weer! - waarbij ook Letje's Lettie zoo beeldig gesproken had. Doch in haar vertwijfeld hart liet zelfs deze revanche van het nageslacht haar koud. Het mocht allemaal wezen... Maar dat ze hier, bij deze echtelijke vlucht uit alle grieven en promoties, achterhaald waren door de herinnering, het levend bewijs, der koninklijke ongunst... Dat was het wat haar voor haar eigen, besten Adriaan met diepe deernis vervulde...

Háár man, die nu gedoemd zou zijn twee dagen langs de Boulevards te lopen náást zijn decoratie!

Adriaan dacht terwijl hij, van den nood een deugd makend, zich ook nog maar een grogje bestelde: Nu hadden we even goed, en heel wat eenvoudiger, en billijker zelfs, het diner in Concordia kunnen laten doorgaan. De kinderen zouden wel over te halen zijn geweest... Over de motor-fiets met zijspan was hij dan desnoods heengestapt. Voor niets heb je niets... Want het was - er zijn van die momenten, waarop ons de schellen van de oogen vallen - het was toch

heimelijk wel de vrees geweest voor de welsprekendheid, hier tegenover hem - met dat eeuwig gedonder over de vriendschap van de vrouwen! - die tot zijn besluit om op reis te gaan nadrukkelijk had geleid.

'Ach!' zuchtte Françoise tot Letje, 'heb je er een moeten laten aanmeten! Ja, de slanke lijn... Ik zal morgen nog een paar jurken voor het strand moeten kopen. Maar mij passen gelukkig die modellen van tegenwoordig...'

'Zal ik je eens wat voorspellen,' dreigde thans Mr. Janssen tot den man van Françoise, die hem in zijn zwakken kende: 'eer we één maand verder zijn, ligt dit Ministerie óók tegen de vlakte!'

'Garçon! Un whisky-soda...!'

'Begrijp jij dat nu?' vroeg Mevrouw Janssen, omstreeks middernacht enfin seuls met haar echtgenoot op de benauwde slaapkamer van hun hotel: 'Nu hebben zij hier een veel betere kamer gekregen dan wij, niettegenstaande jij elke dag gevraagd hebt... Met een balcon. En twee bedden.'

De heer Janssen begreep het ook niet. Hij had in zijn mooiste Fransch inderdaad het mensch-mogelijke beproefd om alsnog een verhuizing te bewerkstelligen. Hij kon slechts de conclusie trekken, die hem

ten opzichte van deze vrienden hoog zat: 'Je hebt nu eenmaal van die menschen...'
Eine Unvollendete...

'Let?' Letje zat vóór de kaptafel, waarop het monumentje lag, dat de Parijsche modistes tot wanhoop had gebracht.

'Let, wat zou je zeggen van zoo'n bont - een vos noem je het, meen ik - als Françoise vanavond om had?'

Het was een ingeving geweest! Zooals ons aan den vóóravond van St. Niklaas, als onder den hoogdruk van den Heilige, het lang-verbeid rijmwoord eensklaps nog te binnen schiet, zóó overviel den heer Janssen slechts drie nachten vóór den grooten dag, deze inspiratie, welke hij dankte aan een, nu ja, niet onverdeeld gelukkigen samenloop van omstandigheden.

En Letje, die als kind al niet naar Artis te krijgen was geweest, die geen dooden haas op tafel kon zien, begreep, dat ze met deze, weliswaar niet geheel oorspronkelijke, maar elegante en praktische verrassing, nu oprecht gelukkig moest zijn.

'Ja,' zei ze, deelnemend, 'dat was misschien wel iets.'

Een steen viel van des bruijgoms hart. Nu zou hij tenminste zijn oogen weer eens rustig dicht kunnen doen vannacht.

'Man?' Hij zat al in de pyama, waartoe hij op aan-

dringen van zijn modieusen zoon op zijn ouden dag was overgegaan, op den rand van het twijfelachtig ledikant, en voelde haar blauwen blik zoo teeder en hoopvol op zich gevestigd, dat hij raadde alvóór zij sprak, hoe ook zij zocht naar iets... om hem gelukkig te maken.

En dat was toen ook zoo.

Letje's blik daalde, pensief, tot ongeveer de hoogte van de tweede brandebourgs en haar stem klonk lieflijk en vast terwijl ze sprak: 'Het volgend jaar ben je vijftwintig jaar Regent van het Weeshuis, twintig jaar Secretaris, en vijf jaar Voorzitter... Nu, en als dan, zooals ze vertellen, de Koningin in persoon komt om het nieuwe gebouw in te wijden... dan spreekt het immers vanzelf... dan kunnen ze je gewoon niet... dan ben je er op 31 Augustus natuurlijk bij...!'

De Voorzitter knikte, te vol voor woorden. Welk een gezellin bezat hij in de zijne... Een toonbeeld van lankmoedigheid. Een en al vertrouwen in zijn arbeid, zijn mannelijk streven. En hoe helderziende!

Mevrouw Janssen strekte zich naast hem...

Lief en leed deelen, daar kwam het in de wereld, in het huwelijk, maar op aan. En moed houden!

Ja, waarlijk, hij had alle reden... Ze hadden àlle reden...

'Vrouw...?'
